

EJESS

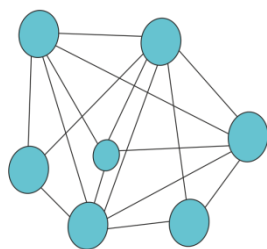
European Journal of
Educational & Social Sciences
“... an interdisciplinary perspective”

ISSN: 2564-6621

Volume 6 (2)
October 2021

EJESS

European Journal of
Educational & Social Sciences

"... an interdisciplinary perspective"

linguistics sociology law anthropology
history psychology
philosophy religion literature politics
economics education

EDITOR-IN-CHIEF:

Mani Man Singh RAJBHANDARI

University of Johannesburg, SOUTH AFRICA

ASSOCIATE EDITORS

Katya Dunajeva (Ph.D.)

Eotvos Lorand University, Budapest, HUNGARY

Ali Korkut (Ph.D.)

Diyarbakir Doga Colleges, TURKEY

LANGUAGE EDITORS:

Fernan Abragan (Ph.D.)

Mindanao State University, The PHILIPPINES

About

- European Journal of Educational & Social Sciences (EJESS) is a peer-reviewed international journal published biannually, in October and May, which accepts papers written in Turkish and English languages.
- Opinions by the authors of articles in the journal are solely those of the author, and do not necessarily reflect those of the journal, its editor, assistant editors, or advisory board members.
- Articles published by the journal may not be reproduced totally or in part without following the appropriate reference to the manuscripts.
- Authors are all responsible for the contents of the papers published in the Journal and they retain copyrights.

All papers in PDF format can be retrieved on the web site: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ejees>

Abstracting & Indexing

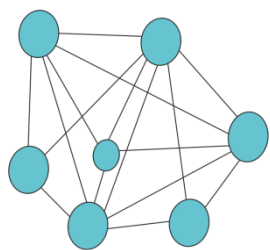

ASOS
indeks

© All rights reserved.

EJESS

European Journal of
Educational & Social Sciences

"... an interdisciplinary perspective"

linguistics sociology law anthropology
history psychology
philosophy religion literature politics
economics education

ADVISORY BOARD

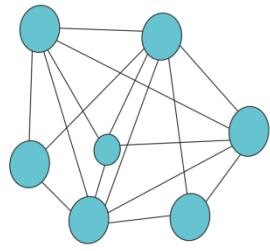
Anna Frąckowiak (Assoc.Prof. Dr.)	Kujawy and Pomorze University in Bydgoszcz, POLAND
Ivo Carneiro de Sousa (Prof. Dr.)	City University of Macau, Macau, CHINA
Marta R. Jabłońska (Dr.)	University of Lodz, Lodz, POLAND
Mahire Aslan (Asst. Prof. Dr.)	Inonu University, Malatya, TURKEY
Carmen Buzea (Prof. Dr.)	Transilvania University of Brasov, ROMANIA
Katya Dunajeva (Dr.)	Eotvos Lorand University, Budapest, HUNGARY
Raymond Taras (Prof. Dr.)	Tulane University, USA
Ying Zhen, (Assoc. Prof. Dr.)	Wesleyan College, USA
Mark Szymanski (Prof. Dr.)	Pacific University, USA
Marek Lukáč (Dr.)	University of Presov, SLOVAKIA
Rina Manuela Contini (Dr.)	Università degli Studi G. d'Annunzio Chieti e Pescara, ITALY
Giovanni Borriello (Prof. Dr.)	Università degli Studi della Tuscia / ITALY
Alessandro Porrovecchio (Dr.)	Université du littoral Côte d'Opale, FRANCE
Mani Man Singh Rajbhandari (Dr.)	University of Johannesburg, Republic of SOUTH AFRICA
Olga Nosova Valentynovna (Prof. Dr.)	Kharkiv National University, UKRAINE
Georgi Gaganidze (Prof. Dr.)	Ivane Javakhishvili Tbilisi State University GEORGIA
Shahsidhar Belbase (Asst. Prof. Dr.)	University College, Zayed University, Dubai, UAE
Cosmin Tudor Ciocan (Dr.)	Ovidius University Constanta, ROMANIA
Paige Williams (Dr.)	University of Melbourne, Melbourne, AUSTRALIA
Ljiljana Kaliterna Lipovčan (Prof. Dr.)	Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb, CROATIA

Hajjah Jariah Mohd Jan (Assoc. Prof. Dr.)	University of Malaya, MALAYSIA
Mashitoh Mahamood (Assoc. Prof. Dr.)	University of Malaya, MALAYSIA
Nino Chiabrishvili (Asst. Prof. Dr.)	Ilia State University, GEORGIA
Zaharah Hussin (Assoc. Prof. Dr.)	University of Malaya, MALAYSIA
Almaz Rafisovich Gapsalamov (Dr.)	Kazan Federal University, RUSSIA
Raihanah Binti Hj Azahari (Assoc. Prof.Dr.)	University of Malaya, MALAYSIA
Faizal Ayob (Dr.)	Victoria University, AUSTRALIA
Tornike Shurgulaia (Assoc. Prof. Dr.)	Georgian National University, GEORGIA
Kardo Karim Rached Mohammad (Dr.)	University of Human Development, IRAQ
Anantha Raj A. Arokiasamy (Dr.)	Quest International University Perak (QIUP), MALAYSIA
Wilkinson Daniel Wong Gonzales (Dr.)	National University of Singapore, SINGAPORE
Terida Mehilli (Dr.)	University College "Pavaresia" Vlore, ALBANIA
Brahim Sabir (Dr.)	University Hassan II, MOROCCO
Elsabé Keyser (Dr.)	North-West University, SOUTH AFRICA
Izabela A. Dahl (Assoc. Prof. Dr.)	Örebro University, SWEDEN
Adesanya Ibiyinka Olusola (Dr.)	Ekiti State Univesity, Nigeria
Jeevan Khanal (Dr.)	Chonbuk National University, SOUTH KOREA
Johnson Aremu (Ph.D.)	Ekiti State University, NIGERIA
Fernan Abragan (Ph.D.)	Mindanao State University, Narawan, The PHILIPPINES
Jose Prabhu J.(Ph.D.)	Bharathiar University, INDIA

EJESS

European Journal of
Educational & Social Sciences
“... an interdisciplinary perspective”

linguistics sociology law anthropology
history psychology
philosophy religion literature politics
economics education

EDITORIAL

Dear distinguished academicians, researchers and colleagues,

It is very exciting to present a new issue of our e-journal, entitled EJESS [*European Journal of Educational & Social Sciences*], [Vol. 6 (2), October 2021], to the interdisciplinary literature. Every issue provides new ambitions and motivation for us to reach a better journal, thanks to your fruitful and motivational support, collaboration and encouragement.

EJESS now supports and open to other partnership for international organizations, workshops, study visits and seminars. Accordingly, we provide scholar support for Eurasian Conference on Language and Social Sciences (ECLSS2021) and International Online Conference on Economics & Social Sciences, and International Eurasian Conference on Educational and Social Studies (IECES), as a trigger to reach enlarged multicultural and diverse context. Papers utilizing and/or following interdisciplinary perspectives are highly welcomed and encouraged. It is of interest and open to all researchers, academics, and those people concerned with mediating research findings to practitioners. Scholarly work requires a great deal of effort, ambition and motivation since it encompasses a broad range of various disciplines, perspectives, methodologies and criteria. Within its natural context, we, as EJESS, sometimes include papers from international conferences in different countries so that we can feel proud to provide open platform for diverse researchers all around the world. In this current issue, we have included original research papers and conference proceedings.

Another risk for academia still appears to be a virus pandemic (COVID-19) in the upcoming days and months, for academia, as it is the same case in almost every domain in our everyday life. Scholar atmosphere and all educational organizational will probably focus on new perspectives, strategies, collaborations and facilities to ensure their efficiency soon.

Within this perspective and vision, this issue presents you nine research papers from diverse methodological perspectives, cultures and contexts, from five different

countries. We hope that the issues of our journal shall contribute to the field of interdisciplinary research literature.

We would like to thank our journal editors, authors, reviewers and all the others who have contributed to the preparation process of this issue.

We are renovating and modifying our journal web site as <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ejees> . EJESS will be one of the supporting journals of upcoming Eurasian Conference on Language and Social Sciences in 2022. Participants for these organizations are welcomed to submit their proceedings to EJESS database via e-mails.

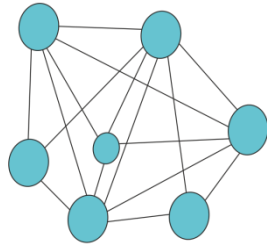
Hope to meet you in our upcoming issues.

Mani Man Singh RAJBHANDARI

University of Johannesburg, SOUTH AFRICA

Guest Editor

EJESS

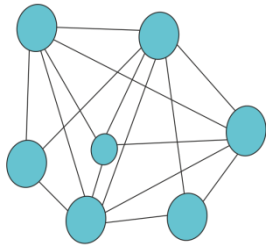
European Journal of
Educational & Social Sciences
“... an interdisciplinary perspective”

linguistics sociology law anthropology
history psychology
philosophy religion
economics literature politics
education

CONTENTS

	<i>Page(s)</i>
Articles	
The Ethical Role of Interest-Free Economy in the Christian and Islamic Systems József VARGA, Gergely TÓTH, Balázs CSEH, Orsolya FALUS	146
Yeni Nesil İnsan Kaynakları Yönetiminde Dijital Dönüşüm <i>Digital Transformation in New Generation Human Resources Management</i> Emin KIRMIZISAÇ	156
Marriage as a Legal Act or as a Legal Contract According to the Legislation and Doctrine in Kosovo Kastriote VLAHNA, Dafina VLAHNA	170
Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Yaşam Kalitesi Algıları ile Öğrenci Liderliği Arasındaki İlişki <i>The Relationship Between High School Students' Perceptions on the Quality of School Life and Student Leadership</i> Zerrin ÖNEN, Mahire ASLAN	180
Kamusal Sanat Çalışmalarının Kentsel Dokuya ve Topluma Etkisi Bürgehan AÇIKEL, Ediz ORAÇ	207
Learning Styles and Science Achievement of the Pilot and SPJ G-9 Students: Basis for Developing Differentiated Learning Instructions Omar LAMINA	219
Ruslar'ın Tebriz'i İşgali ve İran Millet Murahhasları'nın Kurulması (1906-1911) <i>The Russian Occupation of Tabriz and the Establishment of the Iran National Deputy (1906-1911)</i> Mustafa GÜNCÜ, Leyla KIRKPINAR	230

EJESS

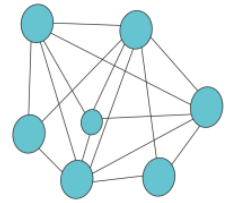
European Journal of
Educational & Social Sciences
“... an interdisciplinary perspective”

linguistics sociology law anthropology
history psychology
philosophy religion literature politics
economics education

	<i>Page(s)</i>
Articles	
History of Western Azerbaijani Schools under Occupation Shalala ADIOZALOVA	240
Ethnopsychological Basis of Behavior and Attitude of Turkish Youth Shahnaz GULIYEVA	250

The Ethical Role of Interest-Free Economy in the Christian and Islamic Systems

József VARGA

Gergely TÓTH

Balázs CSEH

Orsolya FALUS

Manuscript information:

Received: May 31, 2021

Revised: August 2, 2021

Accepted: October 19 2021

Authors

József VARGA
varga.jozsef@ke.hu
Prof. Dr., Hungarian University
of Agricultural and Life
Sciences, Hungary

Gergely TÓTH
toth.gergely@uni-mate.hu
Prof. Dr., Hungarian University
of Agricultural and Life
Sciences, Hungary

Balázs CSEH
cseh.balazs1990@gmail.com
Ph.D., University of Sopron,
Hungary

Orsolya FALUS
dr.falus.orsolya@gmail.com
Ph.D., University of
Dunaújváros, Hungary

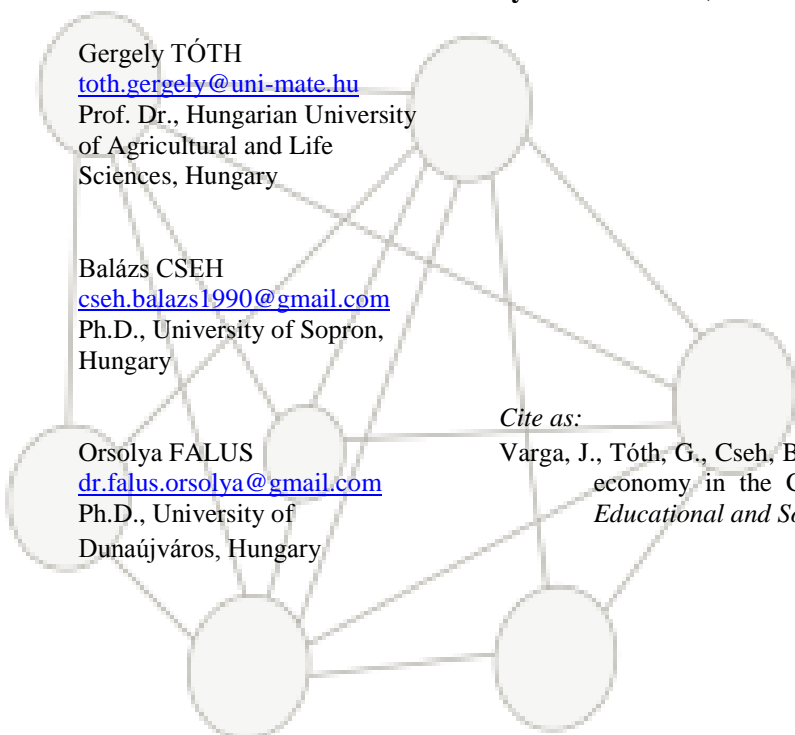
Abstract

Mainstream economists, and most non-economists, as well, consider the existence of interest as a matter-of-course. Moreover, some economists say that it is an essential regulator of the economy, which creates a balance between savers and investors, regulates the borrowings, and it is an essential tool for the central bank's monetary control. In our study we examine the role of the interest in the Christian and Islamic moral and economy. Within the framework of the moral side we are curious about the methods by the Islamic economy works without interest, if interest itself is so important that it substantiates the whole economic mechanism.

Keywords: interest; Christianity; Islam; moral; economy

Cite as:

Varga, J., Tóth, G., Cseh, B., & Falus, O. (2021). The ethical role of interest-free economy in the Christian and Islamic systems. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 6 (2), 146 – 155.

1. INTRODUCTION

In the history of mankind, with the appearance of money as a substitutional means of payment, a new era has begun that could not miss the appearance of lending money, loan and interests since these are essential requirements of cash flow. Christianity, which grew out of Jewish culture under the Roman rule in A.D. 1-2 century and which spread firstly across the Roman Empire and then across the whole world, interacted with Roman culture and reshaped antique perception and thus, determined later on Christian and Islamic perception of interests.

The idea of the interest-free economy roots in both religion and economy. Thomas Aquinas based his opinion on the thoughts of Aristotle. He denied interest because time belongs only to God. Money given to other people cannot produce value, and this is why we cannot share this value. We must mention that this term of this loan is confined to the consumption loans.

Islam is an individual religion, so it is able to provide the economical activity based on the individual achievements. The basic thought of the Islam is that all creatures - everybody and everything - belong to Allah but all people have to benefit from these goods. This does not mean total equality because we are all different and from moral aspect it is not correct that the hard-working people have the same result as the less hard-working ones. This differentiation made inspiration for working (Hamidullah, 1992: 338-380).

Mainstream economists - but also most non-economists - consider the existence of interest as a matter-of-course. Moreover, some economists claim that it is an essential regulator of the economy, which creates a balance between savers and investors, regulates the borrowings, and it is an essential tool for the central bank's monetary control (Zarrokh, 2010: 177–193). In our study we examine the role of interest in the Christian and Islamic economy. Within the framework of the moral side we are curious about the methods the Islamic economy works without interest by, if interest itself is so important that it substantiates the whole economic mechanism.

Islam prohibits the charge of interest from the very first moment of its foundation to the present days. The interest itself is considered to be a work- and a risk-free income. According to the Islamic principles money is simply a tool to measure and compare the value of things, but it has no value of its own. Hence, making money from money – such as interest – is prohibited in the Islamic banking system. Therefore, the Islamic banks do not deal with the traditional lending transaction types. They prohibit the charge of interest based on religious reasons and consider it as usury (“riba”) regardless of its scale. According to the Sharia only fair (“halal”) dealing is acceptable.

2. Interest in Terms of a Natural Law Point of View

It seems obvious to European law historians that natural law is a traditional European invention and, thus, it is absent in the Islamic world. Natural law theory is a label that has been applied to theories of ethics, politics, civil law, and religious morality. Some writers use this term with a broad sense that any theory that contains positive moral claims can be considered as natural law. This is the conception of moral realism (Sayre-McCord, 1988: 106). Most of the scholars,

however, rather use it narrowly so that no moral theory that is not grounded in a very specific form of Aristotelian teleology could count as a natural law view.

Based on the history of the Christian Church in Europe, law theorists start analysing this phenomenon from Thomas Aquinas's natural law doctrine. For Aquinas, there are two key features of natural law, of which he structures his discussion of this legal phenomenon at Question 94 of the *Prima Secundae* of the *Summa Theologiae* (Aquinas, 29-37). The first is that, when the focus is placed on God's role as the giver of the natural law, the natural law is just one aspect of divine providence; and so the theory of natural law is from that perspective just one part among others of the theory of divine providence. The second is that, when the focus placed on the humans' role as recipients of the natural law, natural law constitutes the principles of practical rationality, the principles by which a human action is to be judged as reasonable or unreasonable; and so the theory of natural law is from that perspective the preeminent part of the theory of practical rationality. This argument has two central objectives. Firstly, it aims to identify the defining features of natural law through a moral theory. Secondly, it aims to identify some of the main theoretical options that natural law theorists face in formulating a precise view within the constraints set by these defining features and some of the difficulties for each of these options. In Article 4, Aquinas argues: "Consequently, we must say that the natural law, as to general principles, is the same for all, both as to rectitude and as to knowledge."

According to Aquinas's theory, divinity is not absent from natural law theory, as the original creator of the world, God, must be in some sense ultimately responsible for nature and its laws. Starting with this reasoning, it can be stated that God is the source of all values, which is the predominant philosophy and theology of the Islamic world as well (Emon, 2010: 10). An important feature of this sense of natural law thought has a straight connection to *maslaha*, which refers basically to the purpose or goal which the law is to serve. *Maslaha* is a concept in traditional Islamic law. It is not *Shari'a*, but a notion that belongs to *fiqh* as the Islamic jurisprudence. It is one of the secondary sources in Islamic jurisprudence used by some *madhhab* to interpret *Shari'a* (the general principles present in the *Qur'an* and the *Sunnah*) in order to set rules (Falus, 2017: 87-104). It is invoked to prohibit or allow something on the basis of whether it serves the common good or public welfare. "The concept was first clearly articulated by al-Ghazali (d. 1111) who argued that *maslaha* was God's general purpose in revealing the divine law, and that its specific aims were the preservation of the five essentials of human well-being: religion, life, intellect, offspring, and property." (Bin Sattam, 2015: 41)

3. The Arguments against Interest

During history interest picking some time was prohibited, some time was permitted, depending on time and place. In theory Aristotle dealt with interest first. He objected it, saying that in the Greek language the word interest was neutral - this is also preserved in the German language - *das Geld* - and a neutral thing cannot have a successor.

Above arguments against interest are rejected by the mainstream economics developed on the Judeo-Christian religious roots with the justification that these arguments are on moral grounds, unscientific and fundamentally contradictory to the capitalist practice, despite the fact that the

harvest of interest in the history of Europe, when Christianity was spreading, the prohibition of interest picking was dominant.

Jews experienced the negative side of loaning and lending money at the time of the Babylonian captivity when the constant 20% interest rate had an effect on the whole economy and society, plus on the opinion of loaning as well since the interest rate of 260% was also present as exemplified by Zoltán Csabai through the research of Mieroop (Csabai, 2006: 85-86). Jews had a vivid economic activity at the time of the Babylonian captivity and thus they willy-nilly became familiar with this trend, however, by following the laws, they created a particular order. Jam ha-Talmud (התלמוד ים) talks a lot about the experiences as it includes religious and legal rules regarding loaning to a great extent and also about its good and useful, bad and harmful sides (Geitmann, 1989: 17).

The Talmud of Jerusalem that was created around B.C. 500, and which had a huge impact in Israel at that time, includes one of the most important rules of loaning and interest collection as regards debt forgiveness in the seventh part of Seviit–שביעית (Geitmann, 1989: 24). Rabbinic schools called the attention to the dangers of the involvements of creditor society and introduced the debt forgiveness in the seventh year of Semita. According to this practice, the seventh year will relieve (cancel) all debts, whether through a verbal agreement or a debit note, even if it was secured by a mortgage. Anyone who has loaned money to his neighbor by contract, with the rule that half is a loan, half a deposit, the loan is released by the seventh year, and the other half that was a deposit is not released (Ganzfried, 2019).

In Geitmann's essay, "The Bible, the church and the economic with interest" (Geitmann, 2000) there is a collection of numerous churches quotations about interest, supported from the resolution of thoughts concerning the Jewish and the Christian Church. This study does not address the prohibition of taking interest from the theological point of view, however, of course, we quote the words of Jesus Christ in the Sermon on the Mount. Here, he simply and succinctly summarizes his opinion: "But love your enemies, and do good, and lend, expecting nothing back; and your reward will be great, and you will be children of the Most High; for he is kind toward the unthankful and evil." (Luke 6:35). This is clearly against interest-picking, and even much more than that, because even the return of the loan is not considered as the right action.

Christianity, as religion, is based on the Jewish religion, which also prohibits interest picking - though only within their main attractions. In the New Testament Jesus prohibits interest, however, an interesting comparison occurs with the Gospel of Matthew Jesus' parable of the talents on. "Well then, you should have put my money on deposit with the bankers, so that when I returned I would have received it back with interest." of (Matthew, 25:27) While this parable is not about acquiring material gain, thought-provoking, Jesus speaks of the money-changers and their profits. This idea was after developed in the Qur'an, as well, which states that creating money of money is an unacceptable work.

The prohibition of taking interest, despite the claims of the mainstream is interdisciplinary and economically reasonable. Let us back for the sake of clarity to the gold. For the sake of simplicity

we examine a closed economy, where the quantity of money¹ is given. In addition to the amount of money taken of any interest means that all the gold is collected to the loaner within a certain period of time, so economy will collapse. Interest picking so kills the exchange of goods, as operators cannot absorb any loan after a while, because it will be impossible to pay back due to the lack of money. So money monopoly also means an economic monopoly - and political power accordingly. It is not just a moral issue that some minor rearrangements result in assets, but with the complete transformation of economy and society.

The prohibition of interest is not only a matter of "moral" reasons. Nevertheless, today equivocally only Islam forbids from its beginning to this very day any form of interest picking.

4. Operation of the Interest-Free Economy

In essence, the Romans followed the Aristotelian view of lending and taking interest. Aristotle in *Politics* Part X. claimed that money is sterile, and exists not by nature but by law:

"The most hated sort, and with the greatest reason, is usury, which makes a gain out of money itself, and not from the natural object of it. For money was intended to be used in exchange, but not to increase at interest. And this term interest, which means the birth of money from money is applied to the breeding of money because the offspring resembles the parent. Wherefore of all modes of getting wealth, this is the most unnatural." (Aristotle, 17.)

It is clear from the text that borrowing money for interest has been negatively judged and considered by the Greek thinker to be a common practice, but one that should be condemned. Usury is guilty because the "fetus" is born under unnatural conditions.

The Romans also theoretically rejected interest and regarded it as a meaningless financial institution, but their moral condemnation did not prevent them from turning it into a legal institution. The "Leges duodecim tabularum" (Law of the Twelve tables, Jolowicz, 1952: 108) already contains rules on interest rate caps (XII tab. 8. 18) (Brósz-Pólay, 1974: 410-411) setting a fair and equitable interest rate at $8 \frac{1}{4}\%$ ² (Pecz, 1904). In fact, this is indeed fair in our circumstances, but even this kind of interest was surrounded by moral disapproval. János Drábik goes so far as to blame interests for the failure of both Roman and Greek civilization (Drábik, 2007): "If we look for the causes of the decline of Greek culture and the Roman Empire, we will find it ultimately in the monetary system operated by the interest mechanism," Drábik writes (Drábik, 2003).

Conversely, although the "foenus", the "mutuum", or the "usura" criminalised society by causing tensions, it revived economic life. From the point of view of the interconnectedness of Roman shipping, maritime trade, and the economic relations of the Mediterranean, "foenus nauticum" (maritime interest) has proved to be a useful institution of risk-sharing and responsibility-sharing, which later served as an example of commercialization.

¹ It is made of gold accumulation is already a problem in the sales process, because they get stuck in the production process without extraction of large amounts of money.

² According to German researcher Niebuhr, the statutory interest rate is set at one-twelfth of the capital (unicarium fenus) [refers to Tacitus in this regard (Ann. 6,16,17)], according to which the interest calculated over the old 10-month civil year means 10% (Niebuhr, R. G. 3, 61 skk. 1.)

The *mutuum* initially retained a moral attitude, since it was a “*mutui datio*” and no other security was needed than “*fides Romana*”. *Foenus*, on the other hand, had already assumed a businesslike approach, with a view to profit, so the *stipulatio* was reinforced with *cautio* by the creditor, also called the *foenerator*. While *mutuum* involves solidarity and social and community responsibility, *foenus* focuses on personal well-being. The aforementioned *foenus nauticum*, which, by virtue of its aleatory deal, made the lender risk-bearing, is a peculiar and fortunate mixture. Thus, the creditor or *foenator* was the forerunner of the banker, the investor, but his social esteem, provided he met the legal criteria of fairness and justice, which the censor followed, was not less than that of his merchant. Cicero, Cato and Seneca did not condemn the person first, but the institution itself (Cicero, lib, 2. *De officiis*. c. 18.; Cicero, lib, 5. *Ad familiar. epft.* 2.; Seneca, lib, 6. *De beneficiis*. c. 11.; Seneca, lib, 2. *De beneficiis*. c. 18.; Cato, *De re rustica* c. 65).

It can be stated that, according to the Roman legal thinking, credit and money lending are not a crime, but an institution regulated within the legal framework that helps the economy. Interest, however, if it exceeds the interest rate ceiling, is already a criminal offense, which Roman law has imposed. Interest above the interest rate cap will later be built into the public consciousness like usury, and will not only become a crime, it will carry moral disapproval and conscience. The Christian view of Roman and Jewish elements then changes Roman thinking.

Although Christianity grew out of Judaism, it went further in many respects. This is the reason why early Christian authors argued for a general ban on interest, regardless of origin. According to St. Gregory of Nyssa (AD 335-394), there is no difference between someone secretly taking possession of another's property (i.e. stealing) or forcibly robbing someone else and forcing interest on borrowed money, since every act is to be called *malum* (*Patrologiae Cursus completus, Series Graeca, 1857–1886*).

In the Bible itself, the idea of credit appears in verse 57. In the Old Testament, for example, interest was forbidden, among other things, by the law of the Jubel Year, but it did not go into Christian practice when Christianity began to outgrow that particular mustard seed. However, Exodus 22.25 states the ban on usury: „If you lend money to one of my people among you who is needy, do not treat it like a business deal; charge no interest.”

According to Ezekiel, usury is a wicked „man”: „He withholds his hand from mistreating the poor and takes no interest or profit from them. He keeps my laws and follows my decrees. He will not die for his father's sin; he will surely live.”(Ez. 18:17)

In the New Testament, Jesus clearly states, "Do good, lend, and expect no return" (Luke 6:35). We find the word *mutuum* in Luke. 6:34, and Luke. 6:35 in the Vulgate. All of this is in line with the Roman concept, which distinguishes non-interest-bearing loans from *foenus* or *usura*. There was therefore no interest on the loan to secure the livelihood of the distressed person. If it did, such a case was seen as an emergency, an immoral income, a usury, which was a sin. However, the Greek word *hamartia* (ἁμαρτία) is not found in any of the poems. In addition, although sin hinders complete contact with God, God, by His grace, is always ready to forgive sin, for the Spirit is the indivisible third person of God, giving grace to the man who watches for the ultimate purpose and the divine the fulfillment of the law requiring the fulfillment of the will, according to the Early Christian concept.

Moreover, in the case of the early Christians, usura could not arise, because the institution of common wealth, supervised by the Episcopalian, allowed only mutuum, thus keeping away from the community any crime of collecting interest. Several church synods and consuls were also hesitant and banned interest collection. The Synod of Elvira (in 306) prohibited both the priesthood and the lay. Then the integrating and expanding Church, which was no longer subject to so much persecution after the Great Constantine Order of 313 in Milan, was ready to limit the ban on interest to the clerics, as did the Council of Arles (314) and Nicea (325) restricted this prohibition to church persons, as did later synods and consuls.

In addition, in the field of moral judgment, there was also a distinction between usury and interest, but it did not matter whether the purpose of the loan was consumption or business, or profit itself (Geitmann, 1997: 11-21). In fact, the whole issue was at a standstill at that time, because Christians initially did not practice lending because of their lack of capital. They abstained from the practice of credit because it could tempt the soul. And slowly, in the Roman Empire, Christianity, which grew out of Judaism, was able to plant its ideas, thereby changing the Roman outlook. Thus, in the days of the Empire's end, the usury, the interest, was increasingly regarded as a sinful activity that corrupted man, society, and peace.

In Christianity the prohibition of interest has a separate history: "The second consultation to Lateran in 1139 stated: 'Those who are taking interest, it must repel the church, and only after the most severe punishment and with the utmost care be taken up again. From the taker of interest who dies without repentance, should be denied a Christian burial. '"

Pope Eugene III declared in 1150: 'Those who demand more return than that of the amount lent, the sin of usury mix. Everything about them in the sum lent, usury matter.' Pope Alexander III (in 1179) and Pope Clement V (in 1311), as opposed to secular rulers, confidently stated: 'Zero and void any legislation that allows the interest' " (Geitmann 2000)

St. Thomas Aquinas (1225-1274), Aristotle and Roman thinkers' footsteps were contrary of interest and maintained the interest also anti-held unnatural and immoral. Famously said, "Money is only used as a means of payment, so the caller does not pay interest. To rent for interest is a sin. "(Geitmann, 2000)

"Pope Benedict XIV's in 1745 encyclical significant issues the 'Vix pervenit', in which it maintains a ban on interest, even if formal reference to the exceptions set out in the late- scholasticism. The rate of interest in canon without deleting the replacement rate of the 1983 church law book emphasizes that end of prohibition of interest of the church."

5. The Role of Interest-Free Economy in the Islamic System

One of the main aims of Islam is to make society more truthful. One of the principles is to achieve this would be complying with the moral values of human life if people would submit all factors of their lives to this – including social, economic, political and international factors. Only this could help to control greed and corruption that originates from it. Maximizing wealth and satisfying individual needs and desires in western societies are considered to be the greatest achievement of mankind and an absolute goal to pursue.

“The financial system would be able to promote justice, only if it met at least two additional requirements besides strength and stability. On the one hand, the financing entity must also share the risks so that the entrepreneur should not bear alone all the burden of a possible loss. On the other hand, a reasonable part of financial resources should be available to the poor in order to be able to eliminate poverty and to reduce difference in income and wealth. According to the Islamic values sustainable development cannot be achieved without truthfulness. In order to reach the first condition of truthfulness, the Islam culture requires both the financing entity and the entrepreneur to share the profit as well as the loss fairly. Thus, one basic principle of the Islamic finance is the following: ‘there is no profit without risks’.” (Pálfi 2010)

On the basis of Islamic legal principles, money is simply a means by which we measure the value of things, but it contains no worth in itself. Religious regulations prohibit the taking of interest on the basis of the prohibition of making money out of money, which, regardless of the amount of interest, is usury according to the Shari’ah (Balázs-Bezrati-Falus, 2019: 32-49.). Operating on the basis of the Shari’ah, only „halal” (fair) business can be accepted. Therefore Islamic banks have a different approach to Western banks (Varga-Cseh, 2018: 125-134).

The Islamic banking system is in core characterized by some basic principles that represent the main differences between our traditional banking system and the banking system based on the Sharia. These principles control the Islamic banking system as follows:

1. interest payment is prohibited (riba),
2. the business must not produce or offer products or services that are contradictory to the Islamic value system,
3. taking avoidable risks is prohibited, speculative transactions must be avoided,
4. the business partners must mutually undertake to ensure each other against possible damages and losses,
5. transactions must also include charities, or in other words the religious tax (zakat),
6. a part of the profit must be handed over to the partner, if the profit has been gained with the help of the partner.

The prohibition of interest payment is not a new phenomenon, besides Islam it was also prohibited by Christianity in some periods. As a result, firstly, usury then – due to the rigidity caused by the dogmatization of the religions – and interest payment have become also prohibited. Benefits can come only from profit resulted from joint risk-taking, or in case of banks from approved operating expenses. The prohibition of interest payment – from the perspective of both Islam and Christian religions – is also linked to the fact that until the period of primitive accumulation most borrowings did not have economic or developmental aims but they had consumption (survival, existential) purposes. Loans were necessary for the poor to survive, thus it seemed unethical to pay back the loan with an extra interest rate.

Since Islam as a religion sets rules in all spheres of life, it is not surprising that these regulations also have an impact on banks’ investment opportunities. Products or activities that are contradictory to the Islam religion and its values are strictly banned – alcohol, gambling, pornography and even consuming pork. If these are forbidden for ordinary people, then it is

obvious that in the case of an economic entity (be it a bank or a production company) the production or promotion of these is prohibited. In other words, banks are not allowed to take part in carrying out such forbidden activities and they cannot finance businesses and companies which deal with such activities.

Because of risk-taking gambling (“gharar”) is illegal, as well. Furthermore, speculative and high-risk businesses are also banned. Banks must deal with transactions separately and individually, there are no standardized types of transactions. Another specific feature of the Islam banking system is the mutually assumed share of the business outcome – both profit and loss. Islamic principles allow only outcome share, according to which banks can realize profits only from the profit of the borrower company. The parties share profit and loss equally (Code of Hammurabi)³.

Islamic banks due to their role in financial management and their closer bank-client relationship are considered as partner by their clients. This sets them apart from traditional banks. Their stability during the financial crisis may strengthen their clients’ trust. Another important point is that for Muslims traditional banks represent no real alternative due to religious beliefs (except those offers which are compatible with the Sharia). On the other hand, Islamic banks represent a new opportunity for people of other religions. The positive image of these banks is also improved by their principle of paying religious tax.

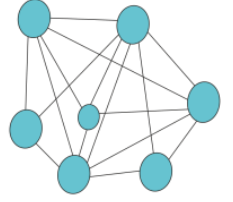
Comparing arguments for and against interest it became clear that – even if it was not discussed in details – the pro arguments can be easily challenged, while counterarguments are considered as moral argument by mainstream economics forgetting the fact that the science of economics has emerged from ethics. In a system of interest payment every player of the economy has to pay interest, while in the Islamic monetary system, not only profit and loss are shared between the lender and borrower, but they also have to donate for the needy members of the society.

REFERENCES

- Arisztotelész (Aristotle (1923) *Politika*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Aquinas, T. (2011) *Summa Theologica*. Budapest: Szent István Társulat.
- Balázs, L.- Bezrati, R.-Falus, O. (2019) Operating Principles of Islamic Banking In: István András, Mónika Rajcsányi Molnár (eds): *East-West Cohesion III. Strategic study volumes*. Subotica: Csíkos Group, 32-49.
- Abdul Aziz Bin Sattam, A. A. (2015) *Shari’a and the Concept of Benefit: The Use and Function of Maslaha in Islamic Jurisprudence* London: I.B. Tauris&Co Ltd.
- Brósz, R. – Pólay, E. (1974) *Római Jog*. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat.
- Csabai, Z. (2006) Babilónia gazdaságtörténete a kölcsönszerződések tükrében (Kr. e. 1. évezred), *Ókor*, 2006/3-4, 85-86.

³ This has been known since ancient times, for example: The Code of Hammurabi: „If an awelum has given money to another awelum for a partnership, they shall divide the profit or the loss which there may be in proportion in front of God.” (Hammurapi)

- Drábik, J. (2003) *Uzsoracivilizáció. A kamatkapitalizmus új világrendje*. Debrecen: Gold Book.
- Drábik János., Válogatott írások, A kamatkapitalizmus és a szervezett pénzhatalom, <http://mek.niif.hu/06800/06897/html/0001.htm> Downloaded: 2019.09.14.
- Emon, A. M. (2010) *Islamic Natural Law Theories*. New York: Oxford University Press.
- Falus, O. (2017) Waqf as a Traditional Legal Institution for Social Responsibility according to Natural Law. *POLIGRAFI, Islam and Democracy*. number 85/86. volume 22, 2017, 87-104.
- Ganzfried, S. – Aruch, K. S. (2019) *A pénzkölcsön elengedésének szabályai* (180. fejezet), <http://zsido.com/fejezetek/a-penzkolcson-a-elengedesenek-szabalyai/> Downloaded: 2019.08.25.
- Geitmann, R. (1989) Bibel, Kirchen und Zinswirtschaft. *Zeitschrift für Sozialökonomie*. Heft 80, S. 17-24
- Geitmann, R. (2000) *A Biblia, az egyházak és a kamatgazdaság*. Budakalász
- Hamidullah, M. (1992) *Introducion to Islam*. New Delhi: Kilab Bhavan Publisher.
- Hammurabi' s Code: <http://mek.niif.hu/07200/07287/07287.pdf>. Downloaded: 2018. 07.15.
- Jolowicz, H.F. (1952) *Historical Introduction to the Study of Roman Law*. New York: Cambridge University Press.
- Pálfi, G. (2010) Iszlám finanszírozás a pénzügyi piacokon. *Fordulat*, 11. szám 2010 tél.
- Pecz, V. (ed.) (1904) *Ókori Lexikon* ,vol. I. , fenus, Budapest: Franklin Irodalmi és Nyomdai Rt.
- Sayre-McCord, G. (1988) *Essays on Moral Realism*. Ithaca: Cornell University Press.
- Varga, J. - Cseh, B. (2018) The operation of islamic banks on the basis of an EU example. *Köztes Európa: Társadalomtudományi Folyóirat: A Vitek Közleményei*. Vol. 10:1 (No. 23), 125-134.
- Zarrokh, E. (2010) Iranian Islamic banking. *European Journal of Law and Economics*. Vol. 29, 177–193.

Yeni Nesil İnsan Kaynakları Yönetiminde Dijital Dönüşüm

Digital Transformation in New Generation Human Resources Management

Emin KIRMIZISAÇ

Manuscript information:

Received: May 29, 2021

Accepted: October 21, 2021

Öz

Yoğun rekabet ortamından kaynaklı olarak neredeyse tüm organizasyonlar artık teknoloji ve web tabanlı uygulamalar aracılığıyla İnsan Kaynakları (İK) hizmetlerine erişim sağlamaya odaklanmaktadır. Bu anlamda, organizasyonlarda, İnsan Kaynakları Yönetimi (İKY) uygulamalarının, dijital dönüşüme dayalı yeni nesil İKY'ye çarpıcı bir şekilde evrildiğini iddia etmek mümkündür. İK'nın dijital dönüşümü, operasyonel İK süreçlerinin otomatik ve veri odaklı hale getirilmesi sürecini ifade etmektedir. Ayrıca, dijital İK, yeni ve gelişen teknoloji sayesinde İK yöneticilerinin stratejik bir iş rolü oynamalarına olanak tanıyarak onlara zaman kazandırabilmektedir. Bu bakış açısına göre, İK profesyonellerinin yeni nesil bir yönetim türü olan dijital dönüşüm gereksinimlerine uyum sağlamak için değişim yönetimi ve iş süreci yönetiminde daha fazla bilgi ve beceriye ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir. Bu nedenle mevcut çalışma, güncel literatür incelenerek yeni nesil İKY dinamiklerini anlamak ve İKY ve dijital dönüşüm kombinasyonunun temel stratejik noktalarını çözmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

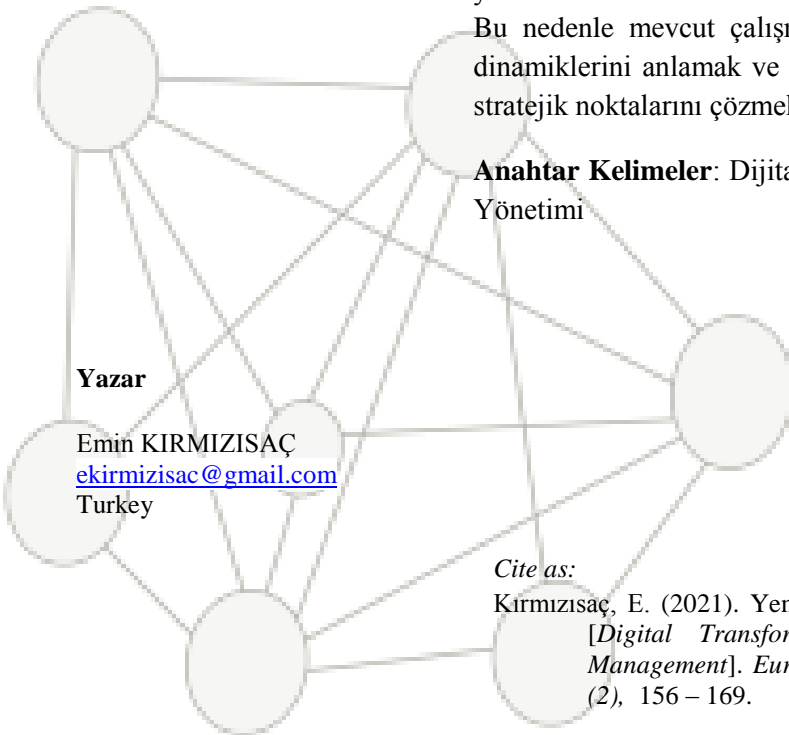
Anahtar Kelimeler: Dijital Dönüşüm, İnsan Kaynakları Yönetimi, Değişim Yönetimi

Yazar

Emin KIRMIZISAÇ
ekirmizisac@gmail.com
Turkey

Cite as:

Kirmizisac, E. (2021). Yeni nesil insan kaynakları yönetiminde dijital dönüşüm [Digital Transformation in New Generation Human Resources Management]. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 6 (2), 156 – 169.

Abstract

Since the intensely competitive business environment, almost all organizations now concentrate more on access to Human Resources (HR) services through technology and web-based applications. In this sense, it is feasible to argue that Human Resource Management (HRM) practices are strikingly changing to the new generation of HRM based on digital transformation in the organizations. HR digital transformation refers to the process of changing operational HR processes to become automated and data-driven. Also, digital HR frees up HR managers' time, enabling them to play a strategic business role thanks to new and advancing technology. From this point of view, it has been considered that the HR professionals need increased information and skills in change management and business process management to adapt to digital transformation requirements that are a new generation management type. Thus, the current study has been carried out to understand a new generation of HRM dynamics and resolve the fundamental strategic points of a combination of HRM and digital transformation through examining the current literature.

Keywords: Digital Transformation, Human Resources Management, Change Management

1. GİRİŞ

Dünya genelinde yaşanan küreselleşme ve sanayileşme süreci işletmelerin işleyiş şeklini, iş ilişkilerini, işletmenin uzun vadeli getirilerini (İnce ve Özbozkurt, 2020: 127), meslekleri ve insan gücüne bakış açısını değiştirmiştir (Türkel ve Yeşilkuş, 2020: 333). Küreselleşmenin meydana getirdiği hızlı değişim ve yeniden yapılanma süreci, birçok alanda olduğu gibi organizasyonların yönetsel ve örgütsel faaliyetlerinde de büyük etkiye sahip olmuştur. Nitekim, günümüzde yaşanan bu hızlı değişim sürecine klasik işletmecilik anlayışı ile cevap vermek oldukça zor görüldüğünden (Atik, 2007: 2), yaşanan bu değişim rüzgârı, organizasyonları birtakım adapte sürecine uymaya da mecbur kılmıştır (Yankın, 2019: 30).

Endüstri alanında yapılan yenilikler, üretimden dağıtım, dağıtımdan pazarlamaya kadar tüm adımları değiştirerek, işletmelerde radikal değişikliklere neden olacaktır. Bu doğrultuda yeniliklerin merkezinde işletmelerdeki beşerî sermayenin öncü olacağı öngörülmektedir (World Economic Forum, 2016: 13). Farklı bir ifadeyle, iş yaşamında ortaya çıkan gelişmeler, beşerî sermayenin daha önemli olduğu ve yetenek seviyesinin artmasıyla birlikte beşerî sermayenin yönetilmesinde de değişikliklerin meydana geldiği bir iş dünyasının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Beşerî sermaye, üretim faktörlerinin özellikle fiziki faktörlerin daha verimli kullanılmasına olanak sunarak işgücü niteliği ve niceliğinin artırıldığı, mesleki donanım ve kalifiye özelliklerinin bilgi, görgü ve deneyimlerle kazandırıldığı değerler bütünü olarak ifade edilmektedir (Aksu, 2016: 75).

Diğer taraftan, işletmelerin değişime karşı hazır ve proaktif olması, kaynaklar/yetenekler ve bunların kullanımı ve değişimin meydana getirdiği belirsizlikleri nasıl öngördüğü ve bunlarla nasıl başa çıktığı önem arz etmektedir. Agresif rekabet koşullarının var olduğu iş dünyasında, değişim yönetimi için temel kilit unsurlardan biri insan kaynağıdır (El- Dirani vd., 2019: 1). Bu çerçevede, değişime kolaylıkla uyum sağlayabilen organizasyonların rekabet üstünlüğüne sahip olabilmesi ve uyum sürecinin işletmenin tümüne yayılabilmesi (Özbozkurt, 2019a: 214) için insan kaynağının, organizasyonun misyon ve vizyonu, gerçekleştirilen işin ve sorumlulukları hakkında dijital dönüşüm çerçevesinde yeniden bilgilendirilmesi önem arz etmektedir (Dolgun, 2011: 25). Bu bakış açısına göre bu çalışmada, organizasyonlardaki beşerî sermayeden sorumlu İnsan Kaynakları (İK) uzmanlarının dijital dönüşüm ile birlikte ortaya çıkan yeni nesil “dijital” İnsan Kaynakları Yönetimi (İKY)’nin gereksinimlerine uyum sağlamak için değişim yönetimi ve iş süreci yönetiminde daha fazla bilgi ve beceriye ihtiyaç duyduğu ileri sürülmektedir. Bu nedenle mevcut çalışma, güncel literatür incelenerek yeni nesil İKY dinamiklerini anlamak ve İKY ve dijital dönüşüm kombinasyonunun temel stratejik noktalarını keşfetmek suretiyle gerçekleştirilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İnsan Kaynakları ve Stratejik Yönetimi

İnsan Kaynakları (İK) kavramı, modern endüstride bir yetenek olarak görülme biçiminde önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Drucker (1954), çığır açan “The Practice of Management” çalışmasında ilk kez “insan kaynakları” terimini kullanmış ve organizasyonel faaliyetleri, yöneticileri iş görenleri yönetme ve yönlendirme noktasında bir işlev olarak kullanımına odaklanmıştır (Thoman ve Lloyd, 2018: 147). İK kavramı, işletmelerde çalışan iş görenler ve onlarla ilgili kaynakları yönetmekten sorumlu departmanı tanımlamak için kullanılmakla birlikte (Geylan, 2013:7), organizasyon üyelerinin mevcut ve gelecekteki iş taleplerini karşılamak amacıyla onlara gerekli fırsatları sunmaya yönelik tasarlanmış bir dizi sistematik ve planlı işlevler bütünü olarak ele alınabilmektedir (Werner ve DeSimone, 2012: 4). Bu noktada İK işlevi, organizasyonun kurumsal hedeflere ulaşmak amacıyla yetkinliklerinin en iyi şekilde kullanılması için organizasyon ve organizasyondaki tüm aktörlerin giriş, gelişim ve çıkışları ile ilgili her düzeyde gerçekleştirilen tüm yönetimsel eylemleri kapsamaktadır (Morley vd., 2006: 618-619). Buradan hareketle İK’nın temel işlevleri Tablo 1’de yer almaktadır.

Diğer taraftan, İnsan Kaynakları Yönetimi (İKY), özellikle ortaya çıkan bilgi toplumunun ışığında işletmelerin başarılı bir şekilde rekabet etmeleri ve bu durumun sürdürülebilir olması açısından önemli olmaktadır (Wirtky vd., 2016: 21). İKY, insan kaynaklarının diğer kaynaklarla birlikte ne şekilde kullanılacağı, nasıl istihdam edileceği ve nasıl yönlendirileceğine ilişkin kavramsal bir çerçeve sunmaktadır (Geylan, 2013:7). Ayrıca, işletmenin hedeflenen amaçlarına ulaşması açısından önemli bir role sahip olan İKY, işletmedeki çalışanla işveren arasında bir köprü görevi de üstlenmektedir (Zhai ve Qi, 2014: 583-584).

Tablo 1. İK'nın Başlıca İşlevleri

Çalışan işlevi	Organizasyonun faaliyetlerine ilişkin üretim süreçlerinin ve/veya hizmetlerinin gelişimini, ekonomik kârlılık kriterleriyle optimize eden hem nicelik hem de niteliksel olarak gerekli personelin temin edilmesidir.
Personel yönetimi işlevi	İş ilişkilerinin başlangıcında sözleşmelerin hazırlanması, hizmetler tamamlandığında maaş bordrolarının oluşturulması, sosyal güvenlik kayıtlarının tutulması, ayrıntılı vergi stopajına kadar şirket personelinin yönetimiyle ilgili bürokratik işlemlerin takip edilmesidir.
Tazminat veya ödüllendirme işlevi	İçsel olarak eşitlikçi, dışsal olarak rekabetçi ve motive edici olmak gibi üçlü hedefleri karşılayan bir ücret yapısının uygulanmasıdır.
İK liderlik ve geliştirme işlevi	Organizasyonu oluşturan bireylerin organizasyona aidiyet hissetmesi, yani yaptıkları işle motive olması ve daha fazla sorumluluk sahibi pozisyonlara talip olunması için teşvik sistemlerinin oluşturulmasıdır.
İşçi ilişkileri işlevi	Bireysel çatışmaların ve kısmi toplu anlaşmazlığın (işletme çalışanlarının bir kısmı) veya toplamın (tüm işgücünün hoşnutsuzluğu) muamelesi ile ilgilidir.
Sosyal hizmetler işlevi	Çalışanların sosyal ihtiyaçlarını karşılamak ve böylece organizasyonda daha iyi bir sosyal ve çalışma ortamı sağlamak için gönüllü olarak uygulanan prosedürlerdir.

Kaynak: Rodriguez-Fernandez ve Bryan-Jiménez (2017: 3-4)

İKY stratejileri, işgücü yönetimi noktasında yönergeleri ve politikaları tanımlayan ve uygulamaların tutarlı ve uyumlu olacak şekilde koordine edilmesine çaba gösteren kilit kararlardır (Demo vd., 2018: 251). Bu noktada İKY içerisinde yer alan insan kaynakları planlaması (İKP), İKY'nin stratejik yönetiminde kritik önem arz etmektedir. İKP, genel anlamıyla işletmelerin ihtiyaç duyduğu çalışan sayısını yüksek nitelik ve nicelik açısından belirleyen süreç olarak ifade

edilmekle birlikte, devam eden bir düzenli ve yapılandırılmış planlama süreci olarak açıklanmaktadır. İKP'nin temel amacı, çalışanların işleriyle en iyi düzeyde etkileşime sahip olmasını sağlamak ve planlama süresince, çalışanların organizasyon için yeterli sayıda olup olmadığını teyit etmektir (Aslam vd., 2013: 2020). Bu bağlamda, işletmelerin stratejik planlarına uygun bir şekilde verimli, etkili ve sürdürülebilir iş gücüne sahip olma amacıyla kullanılan İKY günümüzde sosyal sorumluluklarını da yerine getirecek şekilde oluşturulmakta, çalışanların istek ve beklentilerini karşılayacak nitelikte planlanmaktadır (Calp ve Doğan, 2016: 540).

İKY'nin stratejik yönetimiyle birlikte işletmelerin kurumsal performansı önemli ölçüde artmaktadır (Alshammari, 2020; Jiang vd., 2012; Polyhart vd., 2014; Subramony, 2009). Bu bakış açısından ele alındığında, İnce vd. (2020: 249)'nin gerçekleştirmiş olduğu bir çalışmada, İK Departmanının çalışanların düşüncelerini özgürce paylaşabildiği ve yönetim kararlarına dâhil edildiği bir örgüt iklimi yaratmasının, organizasyonel verimliliği ve performansı artırıcı bir etmen olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Nitekim bu görüşü destekler nitelikte Showkat vd. (2019: 81)'nin gerçekleştirmiş olduğu bir çalışmada da, çalışanların ödül yönetimi, örgütsel adalet algısı, çalışanın yönetime dahil olması ve özgürce kendini ifade edebilmesi, çalışan eğitimi ve gelişimi, çalışanın örgüte odaklanması gibi faktörler çalışan işletmede iyi oluş düzeyini artırdığı ve bunun sonucunda da büyüme oranı, pazar payı ve verimlilik açısından örgütsel performans üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu keşfedilmiştir.

2.2. Dijital Dönüşüm

Son yıllarda, “dijital dönüşüm”, çağdaş organizasyonların gelişimini ve hayatta kalmasını etkileyen öncü unsurların tartışılmasında sağlam ve yüksek bir konuma ulaşan bir kavram olma niteliği taşımaktadır. Genel anlamda, tüketici ve sosyal davranışlardaki değişiklikleri tetikleyen teknolojik ilerleme (Yeşilkuş, 2020: 137) ve inovasyonun dinamik hızından kaynaklanan iş modellerinin değiştirilmesi (veya uyarlanması) olarak tanımlanabilmektedir (Kotarba, 2018: 123). Veri değişimi, veri üretimi, veri analizi ve işlenebilir bilgiye veri adaptasyonu dijital dönüşüm sürecinde gerekli ve önemli yeterlilikler olarak ele alınabilmekte ve iş modelleri, hizmetler, ürünler gibi tüm iş yönleri için derin etkiler taşıyarak; çalışanlar, müşteriler gibi tüm paydaşların eylemlerini bünyesinde barındırabilmektedir (Bican ve Brem, 2020: 5240).

Toplumun farklı alanlarını, ekonomiyi ve iş modellerini derinden etkileyen dijital dönüşüm; hizmetlerin, süreçlerin ve değer zincirlerinin dijitalleşmesine olanak sağlayan bir unsurdur (Schallmo ve Daniel, 2018: 1-2). Endüstri 4.0 ile birlikte sıklıkla adından söz ettiren dijital dönüşüm, üretim araçlarını organize etmenin yeni bir yöntemi olarak ifade edilmekte olup, genellikle temel iş operasyonlarının dönüşümlerini içermektedir (Türkel ve Yeşilkuş, 2020: 335). Makine odaklı imalat sürecinden dijital üretim sürecine bir dönüşüm metodolojisi olarak açıklanan Endüstri 4.0 (Öztemel ve Gürsev, 2018: 2), son derece gelişmiş otomasyon ve dijitalleşme süreçleri, elektronik ve Bilgi Teknolojileri (BT) ile üretim ve hizmetler ile karakterize edilmektedir. Üretim ve hizmet yönetimi perspektifinden bakıldığında, akıllı ve dağıtılmış sistem etkileşiminden gelen veri akışıyla ilgilenen “Makineden Makineye” ve “İnsan-Makine Etkileşimi” gibi akıllı ve iletişimsel sistemlerin kurulmasına odaklanmaktadır.

(Alcácer ve Cruz-Machado, 2019: 901). Bu çerçevede, Endüstri 4.0, organizasyonların değer zinciri içinde aktif olarak iş birliği yaparak gelişme fırsatları elde etmesine, mevcut üretim seviyelerinin eşi görülmemiş bir dereceye kadar optimize edilmesine (verimliliğin artırılmasına) ve yeni değer bileşenleri ile farklılaşmalarına ve rekabet etmelerine olanak sağlamaktadır (Wichmann ve ark., 2019: 2136).

Karmaşık fiziksel makine ve cihazların, daha fazla organizasyonel çıktı elde edilmesinde tahmin, kontrol ve plan aracılığıyla ağ bağlantılı sensör ve yazılımların entegrasyonu olarak açıklanan Endüstri 4.0 tabanlı dijital dönüşüm (Mrugalska ve Wyrwicka, 2017: 469), işletmelerde; nesnelere interneti, bulut bilişim, akıllı robotlar, yapay zekâ, 3D yazıcılar, artırılmış gerçeklik ve uzay teknolojilerinin giderek büyük yer edinmesine zemin hazırlamaktadır (Barutcu, 2019: 18-29; Sayar, 2019: 36). Ayrıca, işletmelerin oldukça karmaşık olan dönüşüm olgusunu yönetmek için ürün ve süreçlerin yanı sıra organizasyon yapılarını da etkileme gücüne sahiptir. Bu nedenle, dijital teknolojilerin olgunlaşması ve pazarda giderek yaygınlaşması nedeniyle bir bütün olarak toplum, sürekli güncellenen, hızlı ve radikal bir değişimle karşı karşıyadır (Reis vd., 2018: 411). Bu değişim en büyük örneği olarak, işletmelerde bütün nesnelere internet aracılığıyla birbirleriyle etkileşime geçebildiği; çalışanların, makinelerin ve kaynakların birbirleriyle doğal bir şekilde sosyal bir ağ kapsamında iletişim kurduğu, merkezi olmayan bir üretim sisteminin var olduğu akıllı fabrikaların (smart factories) sayısının artması olarak ele alınabilmektedir (Yıldız, 2018: 551).

Akıllı fabrikalar; işletmelerdeki bütün süreçlerin tam otonom bir şekilde ilerletildiği ve bu süreçlerin kendi kendine iyileşmesinin mümkün olduğu; ekipman ve makine temelli bir işletme ortamı olarak nitelendirilmektedir. Farklı bir ifadeyle, sanal dünya ve fiziksel dünyanın entegre olması suretiyle veri alışverişinin gerçekleşebildiği son derece akıllı bir organizma olarak tanımlanabilmektedir (Şekkeli ve Bakan, 2018: 205). Akıllı fabrikalar; akıllı sensörler ve algılama, bilgi işlem ve tahmine dayalı analitik ve esnek kontrol teknolojilerinden oluşan en yeni nesnelere interneti ve endüstriyel internet teknolojilerini kullanarak çok ölçekli üretimde yeni bir yaklaşım olarak da açıklanabilmektedir. Bu teknolojiler; bilginin elde edilmesinde, aktarılmasında, yorumlanmasında, analiz edilmesinde ve üretim sürecinin amaçlandığı gibi kontrol edilmesinde birbirine entegre bir şekilde hareket etmektedir (Lee, 2015: 231).

Akıllı fabrikaların, işletmelere birçok faydası bulunmaktadır. Bu doğrultuda Waibel vd. (2017: 733-734), akıllı fabrikaların işletmelere olan katkısını aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

- **Teknik Katkısı:** Akıllı fabrika üretim sisteminin amacı, aynı anda birden fazla ürün türünü işlemektir. Farklı üretim yollarını destekleyen kapalı bir dögüdür. Akıllı üretim sistemlerinde makineler, bilgi sistemleri, ürünler ve insanlar arasında yüksek hızlı bir ağ sistemi aracılığıyla bir bağlantı yer almaktadır. Bireyler ve makineler bulut aracılığıyla iletişim kurabildiğinden, dünyanın her yerinden insanlar eş zamanlı işlerini gerçekleştirmek için birlikte çalışabilmektedir. Sistem dinamikleriyle başa çıkmak için kendilerini organize etme yeteneğine sahip akıllı varlıkların dağıtımından sorumlu kontrol fonksiyonları bulunmaktadır. Bununla birlikte, birden çok ürünü üretmek için otomatik olarak yeniden yapılandırılabilir.

- **Ekonomik Katkısı:** Temel amacı kâr elde etmek olan işletmelerin, akıllı fabrikalar aracılığıyla maliyet sürekli olarak düşebilecek, kalite ise devamlı olarak artabilecektir. Açık bir ifadeyle, operasyonel maliyet, sabit üretim hattına, kullanıma hazır kaynaklara ve enerji verimliliğine göre düşük olabilecektir.
- **Sosyal Katkısı:** Akıllı fabrikalarda rutin görevleri yürütebilmek için çalışanlara, geleneksel işletmelere kıyasla daha az ihtiyaç duyulmaktadır. Makineden makineye iletişim ileri düzeydedir. Bu nedenle, çalışanlar genel olarak; planlama, kontrol etme, sonuç alma ve ihraç etme işlevlerinde olduğu çok önemli bir rolde kalacaktır.
- **Çevresel Katkısı:** Tüm üretim sürecinin akıllı bir şekilde yönlendirilmesi sayesinde, akıllı üretim sistemleri israfı, aşırı üretimi ve enerji tüketimini azaltabilmektedir. Ayrıca, daha az hammadde ile daha fazla çıktı elde edilmesine olanak sağlayabilmektedir.

Her ne kadar akıllı fabrikaların, işletmenin genel performansına olumlu etkileri olsa da, dijital dönüşümün ileri seviyede olması, karanlık fabrikaların (lights out factories/ dark factories) oluşumuna da sebebiyet verebilmektedir. Karanlık fabrikalar, değer zincirinin dijital entegrasyonunda, bilgi akışına bağlı olarak hızlı reaksiyon alabilen işletmeler olarak tanımlanabilmektedir (Gökten, 2018: 889). Bu fabrikalarda, beşerî sermayenin var olmadığı; ürünlerin artırılmış gerçeklik vasıtasıyla sanal dünyada sergilendiği (Kablan, 2020: 508), sanal satışların gerçekleştiği ve müşteri taleplerinin otomatikleştirildiği bir sistem mevcuttur (Gökten, 2018: 890). Fakat, hammaddenin fabrikaya girişinden, ürünün fabrikadan çıkışına kadar olan sürede yok denecek kadar az insan müdahalesine ihtiyaç duyulan (veya hiç duyulmayan) bu fabrikaların artmasıyla birlikte, işsizliğin artacağı öngörülmektedir (Duman ve Akdemir, 2019: 457-459).

Örneğin, E-ticaret devi olan Amazon'un depolarında insan gücünün aksine tam otonom Kiva robotları; belirli bir ağırlığa kadar taşıyabilmekte, mobil ürün raflarını düzenleyebilmekte, mobil ağa bağlanarak barkodların takibini gerçekleştirebilmece ve barkodlar aracılığıyla ürünleri sevkiyat kutusuna yerleştirebilmektedir (<https://amazonblog.co/> , Erişim tarihi: 06.01.2021). Saatte 700 siparişi paketleyebilen ve insan gücünden beş kat daha hızlı paketleme yapabilen bu robotların; Amazon'un Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 55 deposunda çalışan bin 300 kişiyi işinden etmesi öngörülmektedir (<https://ikmagazin.com/> , Erişim tarihi: 06.01.2021). Benzer bir şekilde, dev bir perakende şirketi olan Walmart dijital dönüşüme yönelik yaptığı harcamalarını iş gücü maliyetlerinden kısarak tasarrufa gitmeyi tercih etmiş ve envanterin izlenmesi, zeminlerin temizlenmesi ve kamyonların doldurulup-boşaltılmasına yardımcı olmak için mağazalarda robot kullanımını genişletme kararı almıştır. Böylece Walmart, bir makinenin, bir insan tarafından yapılan işi günde birkaç saat kısaltabileceğini ve büyük tasarruf edilebileceğini açıklamıştır (<https://www.wsi.com/> , Erişim tarihi: 06.01.2021).

Bu sistemle birlikte oluşan değişikliklerle birlikte akıllı robotların tüm iş süreçlerinde daha etkin bir rol oynayacağı aşikârdır. Bu anlamda, Endüstri 4.0 girişimini hedefleyen yeni nesil dijital iş dünyasında, üretimde daha az insan gücü kullanılarak işgücündeki niteliklerin radikal bir değişimle karşı karşıya kalacağı söz konusudur. Bu değişim ve dönüşüm, İKY'nin kendisini

yenilemesine ve proaktif davranarak sürece uyum göstermesinin gerekliliğini gözler önüne sermiştir.

2.3. Yeni Nesil Dijital İnsan Kaynakları ve Değişim Yönetimi

Dijital dönüşümün; müşteri ilişkilerini, iç süreçleri ve değer yaratmayı değiştirdiği için tüm sektörlerdeki işletmeler için büyük önem taşıyan dünya çapında güncel bir konu olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönüşümde paydaşların temel kaygısı, ileriye dönük yolu belirleyen bir vizyon ve yol haritası belirlemektir (Zaoui ve Souissi, 2020: 621). Peki işletmeler dijital dönüşüme nasıl başarılı bir şekilde liderlik edebilir ve bu değişimi nasıl yönetebilir?

Değişim ve gelişim sürecine bakılarak İK uzmanları ve politikaları, bu sürece liderlik edilmesinde en önde gelen bir platform olarak değerlendirilebilmektedir. Dijital gelişmeler ışında güncellenen İKY, artık yeni nesil “dijital” İK olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğan, 2011: 53). Nitekim, dijital dönüşümün ortaya çıkması, potansiyelinin sürdürülebilir şekilde muhafaza edilmesi noktasında işletmeler, İKY uygulamalarına ihtiyaç duymaktadır. İşletmelerdeki İK ve İKY uygulamaları, işletmenin dijital dönüşüm girdilerini, oluşumunu ve sürdürülebilir dijitalleşme performansını belirleme gücüne sahiptir. Bunun temel sebebinin, İK'nin benzersiz zekâ, hayal gücü ve yaratıcılığının var olmasıdır (Arulrajah, 2014: 57).

Dijital dönüşümün sağlamış olduğu avantajlarla gerçekleştirilen İKY sistemleri; firmalarda çalışanların sahip olduğu bilgi, beceri ve yetenekleriyle ilgili verilerin elde edilmesini, kaydedilmesini, güncellenebilmesini ve gerektiğinde söz konusu verilere kolayca erişilebilmesine olanak sağlayabilmektedir. Bu da işletmeler için daha hızlı ve etkin karar verme konusunda İK uzmanlarına yardımcı bir etmen olabilmektedir. Bilgisayarlar yardımıyla, dijital formatta daha hızlı ve hatasız bir biçimde elde edilen verilerin farklı şekillerde analizleri yapılabilmekte ve bunların sonuçları farklı formatlarda işletme yöneticilerine iletilebilmektedir (Calp ve Doğan, 2019: 395-396). Yöneticiler de ellerindeki kayıtlı verileri dikkate alarak yeni süreçlerde alacakları olası alanlar için hangi nitelikteki çalışanlara ihtiyaç duyulacağını belirleyebilmektedir. Bu sayede, karar vermeye yönelik tekniklere nazaran daha kompleks ve aritmetiksel hesaplama gerektiren durumlarda dahi işlem süresi kısalarak süreç hızlanmış olmaktadır (Kaplan vd., 2018:73-75).

Dahası, İKY'nin dijital olarak yürütülmesinde, çalışanlara esnek çalışma çözümleri sunulabilmekte ve bu durum da çalışanın memnuniyetinin artırılmasında önemli olmaktadır. Ofiste ve belirli saatler arasında çalışma zorunluluğu giderilerek, çalışanın kendisini rahat hissettiği ortamlarda bile çalışma imkânı bulabilmesi, motivasyonunu da artırabilmektedir (Göktaş ve Baysal, 2018: 1416). Ayrıca, bulut üretkenlik çözümleri aracılığıyla çalışanların daha yüksek verimde çalışma olanağı elde edilebilmekte ve yapay zekâ araçları vasıtasıyla İK fonksiyonlarının kişiselleştirilerek her çalışana özel öğrenme ve eğitim programları hazırlanabilmektedir (Parsehyan, 2020: 220).

Bu bilgilerden hareketle, inovatif destekli İKY uygulamaları, işletmelerde daha etkin ve stratejik hedefli bir beşerî sermaye oluşturmada yardımcı olmaktadır. Bilgi teknolojileri, verilerin hızlı ve doğru biçimde yorumlanmasına, böylece İK'ye yönelik nitel ve nicel verilerin işletme stratejileri ile paralel olarak ilerlemesine olanak sunmaktadır (Lazazzara ve Galanaki, 2018: 130). Ayrıca, bu sistemlerin teknolojik alt tabanlı olması sayesinde işlevsel anlamda birtakım yararlar

sağlamaktadır. İK'nin; fazla mesai, işe devamsızlık gibi işlevsel süreçlerde internet ortamında bu süreci yönetmesi, bu tarz işlemleri daha hızlı ve imzaya gerek duyulmadan yapılabilmesine zemin hazırlamaktadır. Bu özelliklerle, firmalarda de bürokrasinin azalmasına ve çalışanların yer ve zamandan bağımsız kariyer yönetimi, eğitim ve diğer benzeri durumları gerçekleştirmelerine imkân tanımaktadır (Celep ve Fındıklı, 2018:65).

Diğer taraftan, dijital dönüşümün, herhangi bir iş alanında ihtiyaç duyulan işgücü özelliğine göre işgücü piyasasını değiştireceği söz konusudur. İK uzmanlarının bu değişimi benimsemeleri ve bu değişime uyum göstererek ilerlemeleri gerekmektedir. Bu bağlamda, değişim yönetimi kavramı ön plana çıkmaktadır. Değişim yönetimi, iç ve dış koşullardan kaynaklanan değişimle başa çıkmak için kurumsal stratejileri, yapıları, prosedürleri ve teknolojileri tanımlamayı ve benimsemeyi ifade etmektedir. İK uzmanları, değişimin önemli bir parçası olmakla birlikte, değişim sürecinde ve sonuçlarında önemli bir rol oynamaktadır (El- Dirani vd., 2019: 2).

Bu noktada, gelecekteki meslek ve meslek gruplarının, dijital dönüşümün etkileri altındaki iş dünyasında belirli bir yer bulmaları ve devamlılık gösterebilmeleri amacıyla, İK Birimi'nin iş görenlere sahip olmaları gereken becerileri keşfetmeleri ve geliştirmelerinde sunacağı kariyer hizmetlerinin nitelikleri ve yönü kritik önem arz etmektedir (Karacan Özdemir ve Ayaz, 2020: 97). Çünkü üretimin makineleşmesi ve karanlık fabrikaların sayısının artmasıyla insan gücüne duyulan ihtiyaç azalabilecek ve bazı yeni meslekler ortaya çıkabileceği gibi bazı meslekler de yok olabilecektir (Aydın, 2018: 461). Farklı bir ifadeyle, teknolojik değişiklikler, yeni işler ve meslekler yaratırken bazı işleri yok etmektedir. İşlerin robotlar, akıllı araçlar, dijitalleştirilmiş ve bağlantılı süreçlerle değiştirilmesi, toplu işsizlikle sonuçlanan işgücü piyasası üzerinde büyük etkiye sahip olabilecektir (Sümer, 2018: 1). Örneğin; veri analistleri ve veri bilimciler, yapay zekâ ve makine öğrenimi uzmanları, dijital dönüşüm uzmanları, bilgi güvenlik analistleri, yeni teknoloji uzmanları, robotik uzmanlar ve mühendisler, inovasyon profesyonelleri gibi meslek gruplarının artan talebin karşılanmasında diğer meslek gruplarına kıyasla daha da ön plana çıkacağı öngörülmektedir (Akkuşcu, 2019: 49).

Bu çerçevede, işletmelerin sürdürülebilir performans çıktısında kilit unsur olan beşerî sermayenin, gelecekteki mesleklerle birlikte gelişme yeteneğini destekleyecek önemli bir unsur olan yaşam boyu öğrenme kavramı konusunda teşvik edilmesi gerekmektedir. Hükümet ve özel sektörün, belirli işlerdeki tasarrufları en aza indirmek ve yeni iş alanlarında insan gücü sıkıntısı riskini ortadan kaldırmak için mevcut insan gücü becerilerinin yeniden eğitilmesi ve geliştirilmesi yoluyla Endüstri 4.0'ın ihtiyaçlarını karşılamak için birlikte çalışması önemlidir (Abd Rahman Ahmad vd., 2020: 2969-2970).

Diğer taraftan, çalışanın başarılı olabilmesi için yaratıcı bir yeteneğe sahip olması gerekmektedir. Bununla birlikte, temel insan kaynağı artık yeni yeteneklere, kendi temel iş zekâsına ve teknolojik okuryazarlık bilişsel yeteneğine ihtiyaç duyacaktır. Yeni çağın hızlı, esnek, yaratıcı ve problem çözücü, teknolojiye adapte olan ve proaktif bireylerden oluşması, bu süreci kolaylaştırabilecektir. Ayrıca, işletmenin ihtiyaç duyduğu doğru insan kaynağının seçimi için aday niteliğinin belirlenmesi, tespit analizlerine göre yetkin ve yeterli aday istihdamı,

yetkinlik ve yeteneklerinin geliştirilmesi ve etkin kullanılması işletmelere rekabet avantajı sağlayacaktır (Görün, 2019: 69). Nitekim İK'nın ve tepe yönetimin de, çalışanların yeniliğe ve değişime açık, bunları benimsemiş kişilerden oluşmasına gayret gösterecek bireylerden oluşması gerekmektedir. Bunun en büyük gerekliliği, günümüzde yaşanan yoğun ve hızlı teknolojik değişimlerden en fazla etkilenen alanlardan birisi olan İKY'nin şu anda da önemli bir gelişim süreci içerisinde yer almasıdır. Çünkü İK kendisini, iş yapış şeklini ve tüm sistemlerini gözden geçirip sorgulayarak işe başladığı takdirde, dijital dönüşümün en büyük zorluğu olan insan kaynağını da bu doğrultuda yönlendirebilecektir (Demirkol ve Tis, 2018: 545). Bu nedenle işletmelerin, değişimle başa çıkabilmede, değişen olguları gözlemleyerek buna göre hareket etmede ve dinamik iş dünyasına uyum sağlayabilmede, adaptif (Özbozkurt, 2020: 528-529) organizasyon iklimini İK aracılığıyla çalışanlara benimseterek dijital dönüşüm sürecinden optimum seviyede fayda elde edebileceği tahmin edilmektedir.

3. SONUÇ

İşletmelerin teknoloji alanındaki gelişmelere uyum sağlaması açısından vazgeçilmez öneme sahip olan dijital dönüşüm süreci, İK alanında da etkin olarak kullanılmaya başladığı görülmektedir. Endüstri 4.0 tabanlı dijital dönüşüm İKY ve politikalarını da değiştirmiş ve yeni nesil "dijital" İKY'nin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yeni nesil dijital İKY'nin görev alanlarının hemen hepsinde etkili olarak kullanılan ileri teknolojiler; işe alımdan, personel eğitim ve gelişim programlarına ve stratejik insan kaynakları planlamalarına kadar birçok alanda kullanılabilir. Bu noktada İK Birimi'nin dijital dönüşüm sürecine uyumu önem arz ettiği kadar, işletme içindeki çalışanların da bu sürece adapte olması kilit rol oynamaktadır. Bu maksatla, işletmelerdeki özellikle X ve Y kuşağının bulut tabanlı teknolojik araçlar ne derece yatkın olduğunu keşfetmek suretiyle anket yapılması ve çalışanların yoğun teknoloji baskısı altında olmasının engellenmesi tavsiye edilmektedir. Çünkü, ileri teknolojilere adapte olamayan çalışanlar teknostrese maruz kalabilmekte ve bu durum ise çalışanların verimliliğini düşürebilmektedir. Nitekim, Özbozkurt (2019b: 65)'un gerçekleştirmiş olduğu bir çalışmada da teknostres ile verimlilik arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiş ve teknostres düzeyi yüksek olan çalışanların verimliliklerinin düştüğü tespit edilmiştir. Bu noktada, çalışanlara düzenli olarak teknolojik araçlara yönelik eğitimler ve geliştirme programları düzenlenmelidir. Sürece adaptif olduğunu hissedebilen çalışanların, verimliliğinin ve performansının da artacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abd Rahman Ahmad, P. A., Segaran, P., & Sapry, H. R. M. (2020). Industry Revolution 4.0 and Job Creation for the University Students. *International Journal*, 9(3), 2968-2971. <https://doi.org/10.30534/iiatcse/2020/7393202Q>

Akkuşcu, H. İ. (2019). Endüstri 4.0'in çalışma hayatına etkisi: Bursa örneği (Master's thesis), Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.

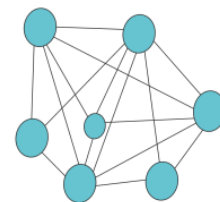
- Aksu, L. (2016). Türkiye’de beşerî sermayenin önemi: İktisadi büyüme ile ilişkisi, sosyal ve stratejik analizi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 68-129.
- Alcácer, V., & Cruz-Machado, V. (2019). Scanning the industry 4.0: A literature review on technologies for manufacturing systems. *Engineering Science and Technology, an International Journal*, 22(3), 899-919. <https://doi.org/10.1016/i.iestch.2019.01.006>
- Alshammari, A. A. (2020). The impact of human resource management practices, organizational learning, organizational culture and knowledge management capabilities on organizational performance in Saudi Organizations: A conceptual framework. *Revista Argentina de Clínica Psicológica*, 29(4), 714-721. <http://dx.doi.org/10.24205/03276716.2020.876>
- Arulrajah, A. (2014). *Human resource management practices and innovation: A review of literature*. 11th International Conference on Business Management, 55-67.
- Atik, S. (2007). Küreselleşme ve küresel işletmeler (Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi).
- Aslam, H. D., Aslam, M., Ali, N., Habib, B., & Jabeen, M. (2013). Human resource planning practice in managing human resource: A literature review. *Human Resource Planning*, 3(1), 200-212.
- Aydın, E. (2018). Türkiye’de teknolojik ilerleme ile istihdam yapısındaki değişme projeksiyonu: Endüstri 4.0 bağlamında ampirik analiz. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16 (31). 461-471.
- Barutçu, H. C. (2019). Endüstri 4.0 Uygulamalarının Üretim Süreçlerine Etkisi: Bosch San. ve Tic. A. Ş Örneği (Master’s thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Bican, P. M., & Brem, A. (2020). Digital business model, digital transformation, digital entrepreneurship: Is there a sustainable “digital”? *Sustainability*, 12(13), 5239-5254. <http://dx.doi.org/10.3390/su12135239>
- Calp, M. H., & Doğan, A. (2019). İnsan kaynakları yönetiminde dijital dönüşüm. *Uluslararası Bilimler Akademisi, Sosyal Bilimler Tam Metin Kitabı*, 387-400.
- Demirkol, N., & Tis, G. (2018). Endüstri 4.0’ın insan kaynakları ve insan kaynakları yönetimine etkisi. *IV. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade and Logistics Congress*, 535-547.
- Demo, G., Fogaça, N., & Costa, A. C. (2018). Human resource management policies and practices in organizations: scenario of the national production in high-quality journals and research agenda. *Cadernos EBAPE. BR*, 16(2), 250-263. <http://dx.doi.org/10.1590/1679-395159073>
- Doğan, A. (2011). Elektronik insan kaynakları yönetimi ve fonksiyonları. *Internet Uygulamaları ve Yönetim Dergisi*, 2 (2), 52-80.
- Dolgun, U. (2011). İnsan kaynakları yönetimine giriş. U. Dolgun (Ed). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Ekin Yayınevi.
- Drucker, P. F. (1954). *The practice of management*. New York: Harper and Brothers

- Duman, M. Ç., & Akdemir, B. (2019). Karanlık fabrikalarda işsizlik sorunsalı: Kadın çalışanların durumu. *I. Uluslararası İletişim ve Yönetim Bilimleri Kongresi Bildiri Tam Metin Kitabı*, 26-28 Eylül, 456-466.
- El-Dirani, A., Hussein, M. M., & Hejase, H. J. (2019). The role of human resources in change management: An exploratory study in Lebanon. *The Journal of Middle East and North Africa*, 5(6), 1-13.
- Geylan, R. (2013). İnsan kaynakları yönetimi. Web-ofset, Eskişehir.
- Göktaş, P., & Baysal, H. (2018). Türkiye’de dijital insan kaynakları yönetiminde bulut bilişim. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(4), 1409-1424.
- Gökten, P. O. (2018). Karanlıkta üretim: Yeniçağda maliyetin kapsamı. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20(4), 880-897. <http://dx.doi.org/10.31460/mbdd.460897>
- Görün, F. (2019). Endüstri 4.0 ve beşerî sermayenin geleceği. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 76, 67-88. <http://dx.doi.org/10.26650/ispc.2019.76.0004>
- İnce, M., & Özbozkurt, O. B. (2020). Siyah kuğuyu yönetmek. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(23), 125-144. <http://dx.doi.org/10.26466/opus.686105>
- İnce, M., Yeşilkuş, F., & Özbozkurt, O. B. (2020). İşe bağlılığın işte kalma niyeti üzerindeki etkisinde iş gören sesliliğinin aracılık rolü. *Researcher: Social Science Studies*, 8(2), 238-256. <http://dx.doi.org/10.29228/rssstudies.43779>
- Jiang, K., Lepak, D. P., Han, K., Hong, Y., Kim, A. and Winkler, A. L. (2012). Clarifying the construct of human resource systems: Relating human resource management to employee performance. *Human Resource Management Review*, 22(2), 73-85.
- Kablan, A. (2020). Dark factories from an Industry 4.0 perspective: Its effects on cost accounting and managerial accounting. U. Hacıoglu (Ed.) In *Digital Business Strategies in Blockchain Ecosystems* (pp. 503-518). Springer, Cham.
- Kaplan, H. A., Bozkurt, S., & Yazıcı, K. (2018). Investigation of digital human resources applications in legal context. *International Journal of Tourism, Economic and Business Sciences*, 2 (2), 72-77.
- Karacan Özdemir, N., & Ayaz, A. (2020). Endüstri 4.0 çerçevesinde kariyer gelişimini destekleme hizmetlerinin yapılandırılması: İhtiyaçlar, öncelikler ve gereklilikler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 10(1), 96-102. <https://doi.org/10.5961/ihes.2020Q.371>
- Kotarba, M. (2018). Digital transformation of business models. *Foundations of Management*, 10(1), 123-142. <http://dx.doi.org/10.2478/fman-2018-0011>
- Lazazzara, A., & Galanaki, E. (2018). E-HRM adoption and usage: a cross-national analysis of enabling factors. In *Digital Technology and Organizational Change* (pp. 125-140). Springer, Cham.
- Lee, J. (2015). Smart factory systems. *Informatik-Spektrum*, 35(3), 230-235. <http://dx.doi.org/10.1007/s00287-015-0891-z>

- Morley, M., Valverde, M., Ryan, G., & Soler, C. (2006). Distributing HRM responsibilities: a classification of organizations. *Personnel Review*, 35(6), 619-636.
- Mrugalska, B., & Wyrwicka, M. K. (2017). Towards lean production in Industry 4.0. *ProcediaEngineering*, 182, 466-473. <http://dx.doi.org/10.1016/i.proeng.2017.03.135>
- Özbozkurt, O. B. (2019a). *How to manage e-business: design, development and future of the concept*. XI. International Congress on Social Sciences, China to Adriatic, November 8-10, Bursa, Turkey, 211-220.
- Özbozkurt, O. B. (2019b). Teknostres ve verimlilik arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerine bir araştırma. *Geleceğin Dünyasında Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar İçinde* (ss. 61-73), Ekin Yayınevi.
- Özbozkurt, O. B. (2020). Adaptif liderlik. Liderlik Tarzları - *Çağdaş Yönetim Yaklaşımıyla İnsan Sanatında Ustalaşma İçinde* (ss. 527-536), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Öztemel, E., & Gürsev, S. (2018). Literature review of Industry 4.0 and related technologies. *Journal of Intelligent Manufacturing*. 1-56. <https://doi.org/10.1007/s10845-018-1433-8>
- Parsehyan, B. G. (2020). İnsan Kaynakları Yönetiminde Dijital Dönüşüm: İK 4.0. *Turkish Studies-Applied Sciences*, 15(2), 211-224. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.41930>
- Ployhart, R. E., Nyberg, A. J., Reilly, G., & Maltarich, M. A. (2014). Human capital is dead; long live human capital resources!. *Journal of Management*, 40(2), 371-398.
- Reis, J., Amorim, M., Melão, N., & Matos, P. (2018). Digital transformation: a literature review and guidelines for future research. In *World conference on information systems and technologies* (411-421). Springer, Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-77703-041>
- Rodriguez-Fernandez, M., & Bryan-Jiménez, C. (2017). The contemporary human resources function. 1-23.
- Sayar, S. (2019). Dijitalleşme ile yeni oluşan kavramlar: Endüstri 4.0, IOT ve blockchain uygulamaları (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Schallmo, A., & Daniel, R. (2018). Digital transformation now! Guiding the successful digitalization of your business model. Springer Science+ Business Media, LLC.
- Showkat, S., Shajan, K., & Pathak, V. K. (2019). Strategic human resource management and organizational performance: Mediating role of employee well-being in the Indian IT industry. *Journal of Critical Reviews*, 6(6), 75-83. <http://dx.doi.org/10.22159/icr.06.Q6.11>
- Subramony, M. (2009). A meta-analytic investigation of the relationship between HRM bundles and firm performance. *Human Resource Management*, 48(5), 745-768.
- Sümer, B. (2018). Impact of Industry 4.0 on occupations and employment in Turkey. *European Scientific Journal*, 14(10), 1-17.
- Şekkeli, Z. H., & Bakan, İ. (2018). Akıllı fabrikalar. *Journal of Life Economics*, 5(4), 203-220. <http://dx.doi.org/10.15637/ilecon.270>

- Thoman, D., & Lloyd, R. (2018). A review of the literature on human resource development: Leveraging HR as strategic partner in the high-performance organization. *Journal of International & Interdisciplinary Business Research*, 5(1), 147-160.
- Türkel, S., Yeşilkuş, F. (2020). Dijital dönüşüm paradigması: Endüstri 4.0. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 332-346.
- Waibel, M. W., Steenkamp, L. P., Moloko, N., & Oosthuizen, G. A. (2017). Investigating the effects of smart production systems on sustainability elements. *Procedia Manufacturing*, 8, 731-737.
- Werner, J. M., & DeSimone, R. L. R. L. (2012). Human resource development. *South-Western, Cengage Learning*. ISBN-13: 978-0-538-48099-4
- Wichmann, R. L., Eisenbart, B., & Gericke, K. (2019). The direction of industry: A literature review on industry 4.0. Proceedings of the Design Society: *International Conference on Engineering Design*, 1(1), 2129-2138. <https://doi.org/10.1017/dsi.2019.219>
- Wirtky, T., Laumer, S., Eckhardt, A., & Weitzel, T. (2016). On the untapped value of e-HRM: A literature review. *Communications of the Association for Information Systems*, 58(1), 21-83.
- World Economic Forum (2016). The future of jobs: Employment, skills and workforce strategy for the fourth industrial revolution. Retrieved from: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf
- Yankın, B. F. (2019). Dijital dönüşüm sürecinde çalışma yaşamı. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 7(2), 1-38.
- Yeşilkuş, F. (2020). Tüketici karar verme tarzlarının e-müşteri algıları üzerindeki etkisi. *Journal of Academic Value Studies*, 6(2), 136-151. <http://dx.doi.org/10.29228/iavs.4354>
- Yıldız, A. (2018). Endüstri 4.0 ve akıllı fabrikalar. *Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 546-556. <http://dx.doi.org/10.16984/saufenbilder.321957>
- Zaoui, F., & Souissi, N. (2020). Roadmap for digital transformation: A literature review. *Procedia Computer Science*, 175, 621-628. <http://dx.doi.org/10.1016/i.procs.2020.07.09Q>
- Zhai, M., & Qi, Y. (2014). *Incentives and its role in modern human resource management*. International Conference on Management Science and Management Innovation, 583-588. <https://amazonblog.co/amazon-depolarindaki-buvuk-varidimci-kiva-robotlari/> Erişim tarihi: 06.01.2021.
- <https://ikmagazin.com/is-dunyasi/amazonun-veni-robotlari-1300-calisani-isinden-edecek/>, Erişim tarihi: 06.01.2021.
- <https://www.wsi.com/articles/walmart-is-rolling-out-the-robots-11554782460> Erişim tarihi: 06.01.2021.

Marriage as a Legal Act or as a Legal Contract According to the Legislation and Doctrine in Kosovo

Kastriote VLAHNA

Dafina VLAHNA

Manuscript information:

Received: March 29, 2021

Revised: October 20, 2021

Accepted: November 10, 2021

Abstract

Defined marriage as a constitutional category and legal which is created with the formulation of a legal act released from civil state institution, which act sides have expressed their will to create and legally living together among themselves, the thing which puts in dilemma the scientific opinions that marriage could be legal contract and not only a legal act. According to the numerous scientific opinions, it is a thought that marriage in terms of the constitution is freedom and civil-political right of each subject right specifically of each physical person which with his full will can accomplish only a marital bond in the same time and always keeping in mind marital barriers as blood type which let to imply that blood type as a marital barrier cannot be avoided in case it exist, unlike civil contract (defined contracts at the right of obligations) which can be created as law contracts outside the registry office, then can be created civil contracts and amongst physical persons with same blood type and in the same time can be created two or more civil contracts unlike marriage. Therefore, in the inclusive content of the work in words, will be treated legal marriage issues and marriage as contract, so two different scientific attitudes, and finally my scientific attitude on this issue!

Keywords: Marriage; Marriage as a legal act; Marriage as a civil contract; Marriage barriers.

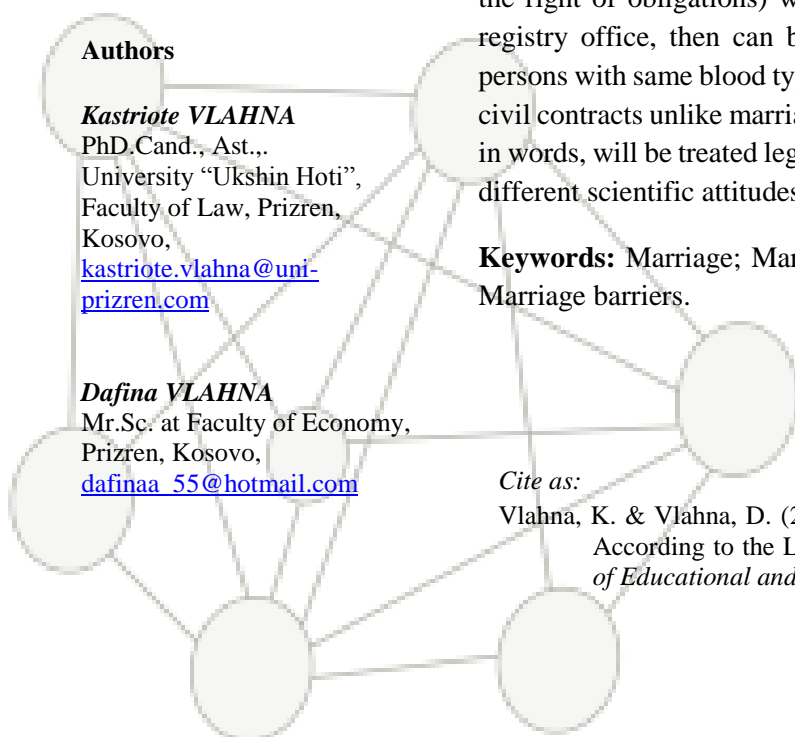
Authors

Kastriote VLAHNA
PhD.Cand., Ast.,
University "Ukshin Hoti",
Faculty of Law, Prizren,
Kosovo,
kastriote.vlahna@uni-prizren.com

Dafina VLAHNA
Mr.Sc. at Faculty of Economy,
Prizren, Kosovo,
dafinaa_55@hotmail.com

Cite as:

Vlahna, K. & Vlahna, D. (2021). Marriage as a Legal Act or as a Legal Contract According to the Legislation and Doctrine in Kosovo. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 6 (2), 170 – 179.

1. INTRODUCTION

Marriage - Meaning

The right to marry and the right to establish a marriage is one of the fundamental civil and political freedoms and rights of any physical person.¹ Law for the Kosovo family defines family as a vital community of the parents and their children also the other persons in gender, which family can be created with marriage, with living together out of wedlock, and with the kid adoption.² Positive law in the republic of Kosovo of marriage bond and opposite sex is not limited to race, nationality or region³ except in case that exist barriers and marital prohibitions. Legally in power husband and wife should must submit a request before the registrar of the civil state for the marriage bond and that the basis for the starting process and procedure for marriage bond. In fact, this is considered a preliminary procedure that enables the declaration of the will of persons that want to get married. Problematic issue and with more dilemmas to civil science created exactly with the act formulation of marriage, which act there are opinions that the act of the registrar is contract not an administrative act, which it is done and is clearly noticed in case that we analyze such a thing. We notice the differences starting from the creation of the marriage act, which act we should consider as an individual act which derives from the general act⁴, i.e. from the Constitution of Kosovo⁵. Unlike contracts which have their source in the agreements of the sides and not in any general administrative act.

Additionally, before the marriage act is created, the Civil Registry Officer assesses whether the essential conditions have been met by both sides who want to create the marriage act. A condition which begins with the presence of both sides who want to create the marriage act, unlike contracts in which there are cases when the same can be created in the presence of one side, and which such a thing is a positive right. exclude when it comes to marriage. This exception was made by LFK, emphasizing that: Filing a request for marriage according to LFK cannot be done through representation from the point of view of representation in the performance of legal affairs, the submission of a request for marriage by LFK is excluded. A distinction must be made between the presence for the submission of a request and the presence for the marriage, because the LFK on the occasion of the marriage requires that persons wishing to enter into marriage must be second, so the marriage cannot be done through the institute of representation neither for one of the future spouses. Such a thing was allowed by UNMIK regulations, which allowed marriage to be entered into through representatives, and that in the law of obligations stipulates that for some legal work

---

¹ See: Constitution of the republic of Kosovo, Prishtina,2008, Article 37, section 1.

² See: law no.2004/32 for the family of republic of Kosovo, Prishtina,2004, article, sect.2.

³ See: General statement for human rights, article 16, point 1.2.3, on the basis of which they are approximated and legal provisions of Kosovo and defining that: Men and women in mature age have the right to marry and form families, without any restrictions and as far as race, citizenship or trust. They have equal rights as in the case of marriage, during marriage and in case of divorce. 2.Marriage should connect only with consent completely free of the persons that wants to marry. 3. Family is naturally core and basic society and have the right of protection from society and the country.

⁴ Clarification: Individual (concrete) acts consist of individual legal norms. They cannot be approved unless they are based on the general legal act previously adopted. Individual acts derive from general ones and should not be consistent with them. It follows that the individual legal act cannot be approved if any previous conduct had not been regulated by a general legal act or by a general legal norm. Individual legal acts resolve concrete life situations and each time are dedicated to specific persons or a specific group

⁵ See: Constitution of Kosovo. Pristina, 2008. Article 26.

special authorization must be obtained and in Among these special legal works is the connection of the crown through authorization⁶, which such a thing in the legal provisions in power is now not allowed⁷. Such a thing is allowed and possible in the conclusion of contracts.

After both parties have expressed their willingness to the registrar, we say that the legal-civil marriage has been established and that according to the Family Law marriage is a legally registered community, which means that only a marriage registered in the book of In our law, are considered a marriage⁸, and the existing marriage is legally defined as a marital impediment, otherwise the same person creates two marriages at the same time, then we can say that we have violated the criminal code by causing the offense bigamies⁹ criminal. Bigamies in our law in Kosovo is prohibited, but it is also punishable under the Criminal Code of Kosovo and is considered a penal act¹⁰. Existing marriage or as it is said by law the previous marriage prevents the marriage of the new marriage, and the second if it is considered absolutely invalid respectively null, because the second marriage can never become valid as long as the first marriage exists.

Marital goals

Persons who claim to create a common life among themselves, they and as a primary purpose have a common life among themselves, before they have the purpose of creating a family and children. Such a thing is determined by the Family Law of Kosovo, according to which it is stated that: Marriage is a legally registered community between two persons of different sexes, through which they freely decide to live together with purpose to create family¹¹, so two persons of the opposite sex a woman and a man create marriage at the moment of signing the legal act offered by the registrar of Civil Status¹², with which they intend to live together between them. So the main and only purpose of creating a marriage is the joint living between the spouses¹³ and not the creation of the family, as the family is automatically created by signing the legal act of marriage¹⁴. Such a thing was not defined in Roman law, since according to the first written laws, every person who created a marriage, the main and only purpose was to have the creation of children and not only to live together as a married couple but also to create children necessarily. In the event that the child was not created within a married couple within three years of the marriage, they were obliged to remarry the man, regardless of who was to blame for not being able to have the child¹⁵. According to the positive law of modern times, the main purpose of a legal marital relationship is the

⁶ See: Dauti. Nerxhivane. Contracts (special part of the law of obligations), Pristina, 2012. p. 243.

⁷ See: Law no. 2004/32 on Kosovo Families, Pristina, 2004. Article

⁸ See: Commentary on Family Law, Author. Aliu Abdulla & Gashi Haxhi. Pristina, 2012. p. 52.

⁹ See: Criminal Code In the Criminal Code of Kosovo of 2012, in Article 244, paragraph 1, which says: "Whoever enters into a new marriage while he is married shall be punished by imprisonment of up to one year." Paragraph 2: "Whoever marries a person whom he knows to be married, shall be punished by imprisonment of up to 1 year.

¹⁰ See: Law no. 2004/32 for the Family of Kosovo, Pristina, 2004. Article 19 of the LFK which affirms the mother for the future monogamous marriage, a man a woman.

¹¹ See: Law no. 2004/32 for Kosovo Families, Pristina, 2004. Article

¹² See: No. 04 / L-003. FOR Civil Status. Pristina, 2011. Article. 42.

¹³ See: Law no. 2004/32 on Kosovo Families, Pristina, 2004. Article. 14 par 1.

¹⁴ See: Gashi. Haxhi / Aliu. Abdulla / Vokshi. Adem. Commentary on the Law on Family of Kosovo. Pristina 2012. Pg. 51, 52.

¹⁵ Selmani. Union. Roman Law. Tetovo, 2013. p. 311.

cohabitation of a man and a woman who claim to create a marriage¹⁶. by law and which they cannot resolve on their own¹⁷.

When we talk about marital goals, then there are more pronounced elements of the contract. I say this because the purpose of marriage and the purposes of the contract are to achieve the legal effect of the legal work, created by the expressed will, freely reciprocal and binding. Precisely the mutual and binding promises for a common life, resemble in the solemn promise of the contracting parties that they will fully fulfill the rights and obligations set out in the contract as well as that, at the time of marriage, the spouses promise to fulfill all obligations specifically the obligations arising from the marriage bond¹⁸.

But we emphasize that the differences between marriage and contract are more pronounced so they prompt us to define that marriage is not a contract. As defined above, the differences are related to the fact that marriage is related to an administrative body¹⁹ in an administrative procedure from the competent person, in a procedure which from the form and content of the act to the marriage bond is not entirely administrative. However, again recently we conclude that marriage is not a contract like other contracts, because there are many elements that distinguish it from the contract.

Exclusion of the meaning of marriage as a civil contract

Unlike Civil Legal Contracts, which in case of their creation as an essential condition must have the purpose of concluding that contract, without which the contract will not be able to enter into, and even if that contract is entered into can be canceled with court decision²⁰, unlike the conclusion of a marriage in which the purpose does not appear even though the positive law states that the primary purpose for two persons to enter into marriage is cohabitation²¹.

It is no random that both parties who want to create a valid legal marriage must be of the opposite sex, ie a male and a female²², as in Kosovo, the right of the community of the same sex is not yet recognized. the same, which has been recognized by some positive rights in Europe; Croatia has enacted the Gender Equality Act, Narodne Novine, 2003/16, other countries are: Denmark, Norway, Sweden, Hungary, Belgium, France, Germany, etc. have laws allowing same-sex marriages based on the principle of sexual non-discrimination. From the juridical-civil point of view, in terms of contractual law, such a condition does not apply to the conclusion of a Private contract (civil or commercial), which implies that only two persons with opposite sexes can create a marriage. a male and a female, while civil contract can be created by persons of the same sex. It

¹⁶ See: Law no. 2004/32 on Kosovo Families, Pristina, 2004. Article

¹⁷ See: Gashi. Haxhi / Aliu. Abdulla / Vokshi. Adem. Commentary on the Law on Family of Kosovo. Pristina 2012. P, 51.

¹⁸ See: Law no. 2004/32 on Kosovo Families, Pristina, 2004. Article 42, par. 1, 3, 4;

¹⁹ The Administrative Body which has the competencies to create the marriage act, is the Civil Registry Officer, who exercises his authorizations under the guidance of the Administration, respectively the Municipality of the Local Level.

²⁰ The annulment of the fictitious contract can be done by the Court by taking a decision, specifically with the development of the Contested procedure, in which the procedure ends with the taking of a judgment by which the contract which has not fulfilled the essential condition therefore the purpose why it is concluded contract, then the Court annuls that contract, specifically declares it invalid and it is considered that it had never produced a legal effect.

²¹ See: Law no. 2004/32 on Kosovo Families, Pristina, 2004. Article 14. par. 1.

²² Aliu Abdulla & Gashi. Haxhi. Family Law. Pristina, 2008. p. 14.

is enough for the party to be able to act and to fulfill other conditions with law as defined by special laws, for example. the law of Property and other Property Rights²³.

The ability to bind marriage

Both sides claiming to be legally married, both male and female, must have the ability to act²⁴, but based on the general principle of "there are exceptions to this rule" (*dies certus an et cetus quando*) and in this case an exception has been made, according to which valid legal marriage can be created by (physical) persons who have not yet reached full capacity to act, i.e. persons who are under the age of 18 years. Specifically, marriage is allowed to be created by persons who are 16 years of age, but always keeping in mind that the decision must first be taken by the Basic Court in whose jurisdiction the sides have their residence or domicile. After receiving the decision from the Court, which considers that the sides and why they are 16 years old meet the conditions of ... provided by law²⁵ then the sides may avoid this marital prohibition. The issue of granting a marriage license takes place in a non-contentious Civil Procedure and based on the legal provisions of the Law on Non-Contested Procedure, the judge decides to give permission to the sides to be able to create a marriage before the registrar²⁶. In this case, it should be noted that marriage is not established when the court gives the decision which only allows the sides, even though they do not meet the essential condition to enter into marriage, to form a marriage before the Civil Registry Officer²⁷. And after the Registrar sees that the parties have a court decision with which their marital prohibition has been avoided, then the same acts with the formulation of the marriage act in which the parties declare their will to create that act²⁸.

Thus, the sides claiming to be married must always be fully capable of acting, including the person's age and mental and physical development, whether male or female, who wish to marry. Exceptionally, the case when the parties are 16 years old and they are allowed to get married only if they are given permission with a decision taken by the Basic Courts of Kosovo²⁹.

Unlike civil contracts, which are a general condition for concluding a contract, the ability of the contracting parties, but unlike the parties to enter into a marriage contract, since the parties who claim to create a civil contract, is allowed to enter into a contract at the age of 14, since from the age of 14 each subject of law acquires the tortious capacity, according to which the subject of the right must be responsible for the damage caused by someone else's property.

---

²³ According to the LPDTS of Kosovo, it is said that only the person who is the owner can alienate the item. And if the contract of sale of that item is concluded for that item, then the seller must always be the sole owner of the item. Thus, prose law defines only this type of condition for the subject of law who wants to enter into a civil contract, but not the condition to be of the same or opposite sexes. Mjaton to be subject to the law regardless of their gender, can be contracting parties, unlike marriage, which and according to the law marriage can only connect two natural persons of the opposite sex.

²⁴ See: Law no. 2004/32 For the Kosovo Family. Pristina, 2004, article 16, par. 1 and 2;

²⁵ See: Law no. 03 / L-007. Non-contentious Civil Procedure. Pristina, 2009. Article 114.

²⁶ See: there. Article 115, paragraph 1.

²⁷ See: Law no. 04 / L-003. Kosovo's Civil State. Pristina, 2011. Article 41, par. 1, 2.

²⁸ See: Law no. 2004/32 For the Kosovo Family. Pristina, 2004, article 29.

²⁹ See: Gashi. Haxhi / Aliu. Abdulla / Vokshi. Adem. Commentary on the Law on Family of Kosovo. Pristina 2012. Pg. 51, 52.

If we look at how a 14-year-old person can be held accountable for the harm he or she causes to another, then it is up to him or her to establish a work relationship³⁰. The Labor Law also clarifies the employment relationship of whether I can create a natural person with incomplete capacity to act, according to which it is stated that persons without full capacity to act can establish employment relations, but on time halved work. The halved working hours according to the Law is half of the regular schedule, i.e. from 8 to 4 hours. This also states the age of the person who can establish the employment relationship, who can be 15 years old³¹.

So, according to the above, contracts from civil law, specifically from private law in general, including contracts from commercial law, differ with the act of marriage and the condition of the ability to act, which made it known that a marriage can be called an act but not a contract. Blood type, defined as a condition and we can say it is the main condition, in the conclusion of a marriage, but not in the conclusion of a private contract³² (whether civil, commercial, or employment contract). Blood type marriage produces legal * criminal consequences³³ the reason for the responsibility are possible genetic deviations³⁴ violation of blood type as a marital prohibition extends to close and extended family.³⁵ The ban includes family members and stepfather or stepmother, grandfather or grandmother, uncle or aunt, etc.³⁶

In Private Contracts (Civil, Commercial) it is not an barrier, as civil contracts can be created and family members such as sister and brother can create a contract of sale of a thing³⁷, for which there is no obstacle even though they are in the bloodline in the straight line. So the difference is both in terms of form and also in terms of content. This applies to the blood connection in a straight line at the unlimited and in the indirect connection up to the fourth degree³⁸.

Conditions for connection a civil legal contract

Before mentioning the conditions for concluding a contract, clarify the term contract based on positive law³⁹. The term contract becomes very clear if we look at where contracts are widely studied, and with a look at civil science specifically the law of obligations we see that contracts are the material source of the law of obligations which are considered relevant legal facts based on to which a liability relationship may be established, altered or terminated. So only a relationship of obligations can be created, changed or even extinguished and not any relationship from the

³⁰ Aliu. Abdulla. Civil right (general part). Pristina, 2013. p. 240.

³¹ See: Law no. 03 / L-212 I Labor. Pristina, 2010. Article. 7, par 1 and 2.

³² Private Contract marked, based on the fact that private law contains in its branches such as: Civil Law, Commercial Law; Labor Law, Social Security Law. In case we say private contract then we completely include the branches of civil law as they are (general civil law, property law, law of obligations, family law, inheritance law). At the moment when we say commercial contracts, then contracts are included here from all types of companies, as well as labor law and social security.

³³ Common life we call: Cohabitation Although it involves living together, it has an even broader meaning, ie intimate relations between spouses, mutual assistance between them, it is not allowed to agree not to respect the purpose of marriage.

³⁴ See: Criminal Code of Kosovo. Pristina, 2012. Article 236 Sexual relations within the family, paragraph 1.

³⁵ Aliu. Abdulla & Gashi. Haxhi. Family right Pristina 2008. p. 38.

³⁶ See: Law no. 03 / L-007. Non-contentious Civil Procedure. Pristina, 2009.

³⁷ Dauti. Nerxhivane. Contracts (separate part of the law of obligations). Pristina 2012. Pg. 126.

³⁸ Podvorica. Hamdi. Family Law. Pristina 2013. Pg.

³⁹ See: Law no. 04 / L-077 I Obligations. Pristina 2012. Article. 15.

family law of family character and which have the purpose of living together such as marriage⁴⁰. So the main form in which work is done in economic circulation are contracts⁴¹, which is created with the agreement of two or more persons who intend to create, change or even extinguish a relationship of obligations⁴². From the above data we emphasize that the term contract is used only for the relationship of character from the right of obligations by which the legal relationship is claimed to perform work in economic circulation⁴³, and not to have the purpose of living together or starting a family. I also emphasize that in a contract of obligations as a contracting side there may be two or more subjects (natural or legal persons), and such a thing cannot happen in the conclusion of a legal marriage, as a marriage can create only one male with one female and without breaking that existing marriage no other marriage can be created⁴⁴. To be considered a legally valid contract, it must be created on the basis of general conditions such as: working capacity of the sides, consent of the will, the subject of the contract and the legal basis of the contract and as special conditions: form of contract, contract signing delivery of the item and consent to enter into the contract⁴⁵. In order to conclude a contract, we must meet the general conditions of exemption, the special conditions which depend on the agreement of the sides. Such conditions do not apply to create a valid legal marriage, but the conditions mentioned in the above chapters of this paper apply, which turns out that Marriage cannot be considered as a contract since in order to be considered a contract it must be fulfilled the same conditions as contracts.

Lack of will, ability to act for marriage and representation of the side in civil-legal contracts

Marital barriers generally accepted by family law are: Lack of willpower; - Existing marriage; - Mental illness; inability to act - Gender and - Minority. Marriage impediments are also obstacles to the conclusion of a private contract, specifically to the conclusion of a civil contract, for example: if we want to create a contract for the sale and purchase of an item, before we create all parties must express their full will⁴⁶ (without delusion, deception, violence, intimidation).

In addition to the will, the parties must have the ability to act, but even if they do not have the ability to act or have limited, those parties are allowed to create a legal contract but with the help of the power⁴⁷ of prosecutor or legal representative⁴⁸. Such a thing is not allowed in marriage, since marriage cannot be entered into on behalf of someone else⁴⁹. Thus, marriage with authorization is not allowed,⁵⁰ unlike contracts that can be created through authorized sides⁵¹. So, in the above case, it is clearly stated that marriage is not a contract, but only a legal act. In addition

⁴⁰ Gashi. Haxhi / Aliu. Abdulla / Vokshi. Hoti. Family Law Commentary. Pristina 2012. Pg 51.

⁴¹ Dauti Nerxhivane. Contracts. Pristina, 2012. p. 9.

⁴² Ibid, p, 10.

⁴³ See: Law no. 04 / L-077 I Obligations. Pristina 2012. Article. 15, 18.

⁴⁴ See: Law no. 2004/32 For the Kosovo Family. Pristina, 2004, article 29.

⁴⁵ Dauti Nerxhivane. Contracts. Pristina, 2012. p. 33

⁴⁶ See: Law no. 04 / L-077 I Obligations. Pristina 2012. Article. P. 15, 18.

⁴⁷ According to the Law on Obligations, it is allowed for a contract to be concluded with a party which has not fulfilled the capacity to act, but on the condition that the party without the capacity to act represents a person who has the capacity to act. And specifically the law defines it as follows: The conclusion of the contract and other legal affairs can also be performed with representatives.

⁴⁸ Aliu. Abdulla. Civil Law (general part). Pristina, 2013. p. 341.

⁴⁹ See: Law no. 2004/32 For the Kosovo Family. Pristina, 2004, Article 14, paragraph 1.

⁵⁰ Gashi. Haxhi / Aliu. Abdulla / Vokshi. Hoti. Family Law Commentary. Pristina 2012. P, 52.

⁵¹ See: Law no. 04 / L-077 I Obligations. Pristina 2012. Article. 72, par.1 and 2.

to the aforementioned barriers, the other barrier to marriage is the existing marriage. When a person is married, he cannot have a second marriage without extinguishing⁵² the existing marriage⁵³. In case we would consider marriage as a civil contract then and marriage should have been allowed to create two or more marriages at the same time, as it happens in the conclusion of civil contracts, since within a day we can enter into two or more civil contracts. And in this case it becomes clear that marriage should not be considered as a contract but as a legal act. Marital prohibitions can be avoided by the sides as well as in civil contracts. Any kind of prohibition can be avoided unless a contract is entered into by a person who does not have the capacity to act, this obstacle can be avoided over time, if the person he gains the ability to act and the condition for gaining the ability is the passage of time. And in case a civil contract is created with entities that have not yet reached the capacity to act at the moment they have created the contract, that contract, although not valid at the beginning of the creation, becomes valid over time, one thing such are allowed by convalidation⁵⁴ institutes, according to which invalid legal work over time becomes valid.

A legal work, specifically a contract, may remain in force even though at the time of the conclusion it was invalid, but such a thing cannot be allowed even in marriage. If the marriage is created by two minors, that marriage, whenever it is identified with you, can be declared absolutely invalid, except for this, and both the registrar and the parties that have entered into the marriage are punished by the criminal code! And in this case we notice that marriage is not a contract, but a legal act.

CONCLUSION

The subject of the right that by birth acquires guaranteed rights and obligations and with the highest legal act. Among the fundamental rights and freedoms of every physical subject is the right to marry, respectively the right to start a family. Such a positive right is allowed and considered legal only if that marriage is established before the competent body and before the registrar. The right which is applicable by the subjects, but also not understandable for the family and scholars of family law, specifically marital law. The dilemmas lie precisely in the relationship that the spouse creates at the time of the marriage, so that relationship, respectively the expression of the will, is put in a dilemma to be called a contract or an act of marriage created. Therefore, since the study of Private Law is mainly of the branch of private law in particular, we consider that Marriage created between two subjects of the opposite sex is an act (action) and not a legal contract. As to why it is not a legal contract, in the content of the topic I have presented the reasons and the legal basis, in which you will notice that we really cannot consider marriage as a contract as such a thing is opposed by the Laws in force of the Republic of Kosovo. But, in general, we emphasize that the

---

⁵² Termination of marriage is done by: actions of nature which is the natural death of the husband or wife, then by actions of the man which actions are: the declaration of the missing person to die, the annulment of the marriage as well as the divorce of the marriage.

⁵³ See: Law no. For the Kosovo Family. Pristina, 2004. Article 60. Par 1,2.

⁵⁴ Aliu. Abdulla. Civil Law (general part). Pristina, 2013. p. 413.

content of this paper is my opinion as a researcher of science but not definitive and mandatory for other researchers!

Recommendations

1. Completion of civil legislation. Specifically, in defining what we call legally related marriage and how it is performed, it is defined by the Law on Family of Kosovo, according to which it is stated that: Marriage is a legally registered community between two persons of different sexes, through which they freely decide to live together for the purpose of starting a family, and in which provision I think it would be fairer to determine and that marriage is a legal act so as not to create doubts that the marriage act is a contract.

2. Regarding the Conditions of Marriage, both in the doctrine and in the legislation, I think it would be fairer to specify precisely that these conditions are valid only to create a marriage, for example: in the case when It is mentioned that the will of the sides that create a legal contract then determine that the will is expressed only by men and women who want to create marriage, unlike the contracts in which the subjects express their will, whether natural or legal persons and without taking considering the gender of the parties !.

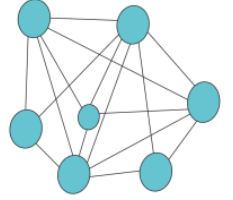
REFERENCES

- Aliu. Abdulla. Civil Law (general part). Pristina, 2013.
- Ali. Abdulla / Gashi. Haxhi. Family Law. Pristina, 2008.
- Gashi. Haxhi / Aliu. Abdulla / Vokshi. Hoti. Family Law Commentary. Pristina 2012.
- Dauti.Nerxhivane. Contracts (special part of the law of obligations), Pristina, 2012.
- Selmani. Union. Roman Law. Tetovo, 2013
- Podvorica. Hamdi. Family Law. Pristina, 2013.

Applicable laws and conventions:

- Constitution of the Republic of Kosovo, Pristina, 2008.
- Law no. 2004/32 for Families of the Republic of Kosovo, Pristina, 2004.
- Law no. 04 / L-077 on liability relations. Kosovo, Pristina 2012.
- Law no. 03 / L-154 on property and other property rights. Kosovo, Pristina, 2009.
- Law no. 04 / L-003. FOR Civil Status. Pristina, 2011.
- Law no. 03 / L-007. Non-contentious Civil Procedure. Pristina, 2009.
- Law no. 03 / L-212. Of Work. Kosovo, Pristina, 2010.
- Criminal Code of Kosovo. Pristina 2012.

The Universal Declaration of Human Rights.

Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Yaşam Kalitesi Algıları ile Öğrenci Liderliği Arasındaki İlişki

The Relationship Between High School Students' Perceptions on the Quality of School Life and Student Leadership

Zerrin ÖNEN

Mahire ASLAN

Manuscript information:

Received: May 24, 2021

Revised: October 28, 2021

Accepted: October 28, 2021

Öz

Liderlik 21.yüzyılda bireylere kazandırılması gereken temel becerilerden bir tanesidir. Geleceğimizin teminatı olan gençlerimize özellikle de lise öğrencilerimize bu becerinin kazandırılması, bu doğrultuda yetiştirilmeleri önem arz etmektedir. Gençlerimizin öğrenimlerinin önemli bir parçası olan lise yaşamının ve lise yaşam kalitesinin olumlu olması da gençlerimizin yetiştirilmesinde dikkate alınması gereken bir başka boyuttur. Bu araştırmada da lise öğrencilerinin okul yaşam kalitesi algıları ile öğrenci liderliği arasındaki ilişkinin saptanması amaçlanmıştır. İlişkisel tarama modelinin kullanıldığı araştırmanın evrenini Kahramanmaraş ilinin Pazarcık ilçesindeki 7 lisedeki 3621 ortaöğretim öğrencisi; örneklemini ise uygun örnekleme yöntemi ile belirlenen 377 lise öğrencisi (195 kız, 182 erkek) oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri “Öğrenci Liderliği Ölçeği” ve “Lise Yaşam Kalitesi Ölçeği” ile toplanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde Mann-Whitney U, Kruskal Wallis ve Spearman Sıra Farklar korelasyonu yapılmıştır. Araştırma bulguları kızların erkeklere göre daha fazla liderlik davranışı sergilediklerini, sınıf düzeyi yükseldikçe okul yaşam kalitesi algısının olumsuz yönde bir seyir izlediğini, sosyal-kültürel etkinliklerde ve liderlik görevlerinde bulunan öğrencilerin, bu tür etkinliklerde görev almayan öğrencilere göre okul yaşam kalitesi algılarının daha olumlu olduğunu, okul yaşam kalitesi ile öğrenci liderliği arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki bulunduğunu göstermiştir.

Anahtar Sözcükler: Ortaöğretim öğrencileri, Liderlik, Öğrenci Liderliği, Okul Yaşam Kalitesi.

Cite as:

Onen, Z.& Aslan, M.(2021). Ortaöğretim öğrencilerinin okul yaşam kalitesi algıları ile öğrenci liderliği arasındaki ilişki [*The Relationship Between High School Students' Perceptions on the Quality of School Life and Student Leadership*]. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 6 (2), 180 – 206.

Yazarlar

Zerrin ÖNEN

Inönü Üniversitesi, Türkiye,
zonen83@hotmail.com

Mahire ASLAN

Dr. Öğrt. Üyesi,
Eğitim Fakültesi, İnönü
Üniversitesi, Türkiye
mahire.aslan@inonu.edu.tr

Abstract

It is a reality that the process of leadership has a dimension at education and school level in addition to its individual, social and political side. Student leadership that can be evaluated under the title of school dimension can bring some leadership skills into the forefront. It can help students develop or gain some new skills such as having self-confidence, taking responsibility or being active. Students who are active, self-confident, responsible and have strong motivation also improve their perceptions on the quality of school life as well as leadership. It has been stated that school commitment of the students who have positive perceptions on the school life quality is relatively stronger (Ayık & Akdemir, 2015; Gedik & Cömert, 2018) and have a tendency to quit some kind of behaviours such as fighting or skipping the school (Ayık & Akdemir, 2015; Aykıt & Öztürk, 2017; Önder & Sarı, 2012). It is known that in the process of leadership, the environmental conditions and possibilities are very important besides the leader and followers. Adjusting the environmental conditions and structure and functioning of the school to support the student leadership may affect the students' perceptions on the quality of school life in a positive way. Students' perceptions on the quality of school life may change positively by some actions such as asking for their opinions, providing a safe and peaceful environment and giving importance to their identity and personality. It can be said that students who have positive perceptions on the quality of school life can participate in the activities requiring leadership more voluntarily.

The aim of this study is to determine the relationship between high school students' perceptions on the quality of school life and student leadership. Within the scope of the study, answers for the following questions are sought:

1. How is the perception of high school students' on the quality of school life and student leadership?
2. Do the high school students' perceptions on the quality of school life and student leadership differ in terms of their
  - a. gender
  - b. level of class
  - c. participating in the social and cultural activities
  - d. participating in the activities requiring leadership at school?
3. What is the level of relationship between high school students' perception on the quality of school life and student leadership?

The population of the study that was conducted at correlational survey method consisted of 3621 students from seven high schools in district of Pazarcık, Kahramanmaraş. The sample that was chosen by convenience sampling constituted by 377 high school students (195 girls and 182 boys). Quality of school life scale and student leadership scale were used as data collection tools. In the analysis of data, in addition to Mann-Whitney U, Kruskal Wallis tests and Spearman's rho rank order correlation test were administered.

The finding that the girls scored higher than the boys in leadership has supported many studies conducted through this frame in the literature (Arslan and Durmuş, 2013; Çelik and Sünbül, 2008, citing: Büyükoğlu and Polat, 2017; Demirçelik, Karacabey and Cenan, 2017; Lizzio, Dempster and Neumann, 2011). One another result about gender variable is that boys scored higher than the girls only in “technology and innovation” dimension of student leadership. This can be explained by the boys’ higher interest towards technology than the girls.

Along the lines of the results of the study conducted by Tunç and Beşaltı in 2014, a significant difference has been determined in teachers dimension of the quality of school life scale in this study as well. When this finding was analysed in detail it was seen that this difference was in boys’ favour. The result that as grade level increases, perceptions of quality of school life follow a negative way accordingly is parallel with some other studies’ results (Arıkan, 2015; Arıkan and Sarı, 2016; Epstein and Mcpartland, 1976; Gedik and Cömert, 2018; Sarı, 2012a; Selvitopu, 2018; Tunç and Beşaltı, 2014). It has also demonstrated that students who had a leadership duty and took part in social-cultural activities actively have a more positive perception on the quality of school life and a tendency to leadership than the ones who did not took part in such activities. And lastly, a significant and positive correlation at the intermediate level between quality of school life and student leadership has been found.

Results have shown that girls scored higher than the boys in leadership and as grade level increases, perceptions of quality of school life follow a negative way accordingly. It has also demonstrated that students who had a leadership duty and took part in social-cultural activities actively have a more positive perception on the quality of school life and a tendency to leadership than the ones who did not took part in such activities. And lastly, a significant and positive correlation at the intermediate level between quality of school life and student leadership has been another finding of the study.

Keywords: High School Students, Leadership, Student Leadership, Quality of School Life.

GİRİŞ

Liderlik sürecinin bireysel, toplumsal ve siyasal olduğu kadar, eğitim ve okul boyutunun da olduğu bilinen bir gerçektir. Kimi öğrenciler için dile getirilen “bu öğrencide liderlik özellikleri var” veya “bu öğrenci geleceğin lideri olabilir” ve benzeri gibi söylemler, bu gerçekliğin bir izdüşümü olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla günümüzde liderliğin, öğrencilik rolüne çok da uzak bir kavram olmadığı görülmektedir.

Okul etkinliklerinde aktif rol almak, sosyal ve kültürel faaliyetlere gönüllü olarak katılmak, olabilecek adaletsizliklere sessiz kalmamak gibi özellikler, liderlik becerileri geliştirebilmeleri

açısından öğrenciler için oldukça önemlidir. Okullar öğrencilerde bedensel, sosyal ve zihinsel gelişim sağlamanın yanında, onların liderlik becerileri kazanmalarına da katkıda bulunması gereken örgütlerdir (Zanella, 1979). Ayrıca okulların, öğrencilerin kendilerini rahat, güvende ve huzurlu hissetmelerini sağlayacak bir ortama sahip olması, böyle bir ortamın yaratacağı örgütsel iklim içerisinde (Karakütük, Özdoğan Özbal ve Sağlam, 2017) onların daha olumlu bir okul yaşam kalitesi (OYK) algısı geliştirebilmelerine de katkıda bulunabilir. Çünkü öğrencinin içinde bulunduğu ortama ilişkin algısı onun duygu ve düşüncelerine, sonra da davranışlarına yön verebilmektedir.

Liderlik ve okul yaşam kalitesi olgularının ortaöğretim öğrencileri bağlamında ele alındığı bu çalışmada, alanyazına dayalı olarak anılan kavramlar irdelenmekte; konuya ilişkin öğrenci algılarının istatistiksel analizi sonucunda ulaşılan bulgular tartışılmaktadır.

Okul Yaşam Kalitesi

Sürekli bir değişim ve gelişimin yaşandığı günümüzde bu devinim, toplumların ekonomik ve siyasal sistemleri kadar, sosyal ve kültürel örüntülerini de etkileyebilmektedir. Kuşkusuz, toplumun üyesi olan bireylerin bu değişim ve dönüşüm süreci içerisine ilgi, istek, beklenti ve algıları da belli yönlerde evrilebilmektedir. Toplumsal yapının biçimlendirdiği bu özellikler, bireylerin yaşama ilişkin algılarını ve dolayısıyla yaşam kalitelerini belirleyebilmektedir.

Bireyin mutluluk algısı, beklentilerinin karşılanma derecesi, yaşam doyumu ve genel iyilik hali olarak tanımlanabilecek (Durmaz, 2008; Kösterelioğlu ve Kösterelioğlu, 2015) “yaşam kalitesi”, aslında yeni bir kavram olmayıp birçok araştırmada konu edinilmiştir (Boylu ve Paçacıoğlu, 2016; Erden ve Erdem, 2013; Sarı, 2006). Bu araştırmalarda yaşam kalitesi algısının, bireyin iç dünyasında şekil alan öznel bir kavram olduğu görülmektedir. Ancak bireysel yaşantıların, sahip olunan sosyo-ekonomik düzeyin ve kurulan sosyal ilişkilerin bu kavramı doğrudan etkilediğini de gözden uzak tutmamak gerekmektedir.

Bireyin içinde yer aldığı aile ve iş ortamı kadar, eğitimini sürdürdüğü okul ortamı da onun yaşam alanıdır ve yaşam kalitesini etkilemektedir. Öğrencilerin zamanının çoğunu geçirdiği, gelecek yıllardaki yaşamının temelini oluşturan yapılar olan okullar; onları hem akademik hem de sosyal ve psikolojik açıdan hayata hazırlayan örgütlerdir. Bu denli önemli bir misyonu olan okulların öğrencilerin gözünde olumlu bir imaja sahip olması, bu misyonun daha başarılı bir şekilde gerçekleşmesi bakımından önem taşımaktadır (Sarı, Ötünç ve Erceylan, 2007). Bu nedenle öğrencilerin OYK algılarının dikkate alınması, okulun bireysel ve toplumsal doğurguları açısından oldukça önemlidir.

Okul yaşam kalitesi, yaşam kalitesi kavramından çok farklı olmayıp, öğrencilerin okulda kendilerini güvende hissetmeleri, sevildiği ve kabul edildiği duygusunun oluşmasıdır (Sarı ve Cenkseven, 2008). Bir başka ifade ile OYK, öğrencilerin okul yaşamına karışmaları ve bu ortamla bütünleşmelerinden kaynaklanan genel bir iyilik halidir (Karatzias vd., 2001). Okul yaşam kalitesine ilişkin diğer tanımlamalar ise şöyledir: Öğrencilerin okulda kişisel ve deneyimsel iyi olma hali ve okuldaki günlük yaşama dair memnuniyet düzeyi (Mok ve Flynn, 2002); öğrencilerin okul yaşamına ve kültürüne karışmalarından kaynaklanan eğitimsel deneyimler ve okulla ilgili faktörler tarafından şekillenen genel iyi olma (Karatzias, Power ve Swanson, 2001); öğrencilerin

akademik başarılarını ve motivasyonlarını etkileyen faktörlerden oluşan ve okuldaki öğrencilerin her açıdan mutlu olabilecekleri ortam (Argon ve Kösterelioğlu, 2009); okul çevresi ve okul yaşamı arasındaki ilişkiden doğan genel bir iyilik hali (Ereş ve Bilasa, 2017).

Öğrencilerin okul yaşam kalitesi algılarını etkileyen değişkenler kadar, OYK kavramının da kendi içerisinde alt boyutları bulunmaktadır. Bu alt boyutlar Epstein ve McPartland'a göre (1976) okuldan memnuniyet, öğrencilerin sınıf içindeki etkinlikleri ve öğretmenlerine ilişkin algıları iken Sarı'ya göre (2012b) statü, okul yönetimi ve öğrencinin okula, öğretmenlere ve öğrencilere yönelik duyguları; Karatzias ve arkadaşlarına göre de (2001) öğretim programı, okula devam etme, öğretim yöntem ve teknikleri, öğrenme, kişisel ihtiyaçlar, değerlendirme, okulun değerler sistemi, bireylerin sahip olduğu değerler, destek, kariyer, ilişkiler, öznel ve nesnel çevresel faktörler olarak sıralanmıştır.

Okul yaşam kalitesi ile ilgili olarak yapılan açıklama ve tanımlamalar incelendiğinde bu kavramın tek bir tanımının olmadığı; OYK'nin genel çerçevesini öğrencinin okulda kendini mutlu, güvende, huzurlu ve değerli hissedip hissetmemesi ve bir örgüt olarak okuluna karşı duygularının oluşturduğu görülmektedir.

Eğitimin çok yönlü bir kurum (toplumsal, ekonomik, sosyal, siyasal), okulun ise çok boyutlu bir örgüt (amaç, yapı, süreç, iklim) olduğu dikkate alındığında (Bursalıoğlu, 2019), öğrencinin okul yaşam kalitesi algısını etkileyen birçok değişkenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmalar öğrencilerin OYK algısını okulların sosyo-ekonomik düzeyi (Sarı, 2012a; Sarı, Ötünç ve Erceylan, 2007), öğrencinin kendisi ile ilgili olumlu ya da olumsuz düşünceleri (Sarı, 2006; Sarı ve Cenkseven, 2008; Karatzias vd., 2001), iletişim biçimleri (Önder ve Sarı, 2012), kararlara katılma durumu ve geleceğe ilişkin endişesi (Argon ve Kösterelioğlu, 2009), olumlu duygular besleme (Karatzias vd., 2001), öğrencilerin öğretmenleri ve okul yöneticileri ile geliştirdikleri ilişkileri (Ayık ve Ataş-Akdemir, 2015; Aykıt ve Öztürk, 2017; Sarı, 2006), öğrencinin sosyo-ekonomik düzeyi, okulda olumlu bir iklimin varlığı ve okul yöneticilerinin yönetim becerileri (Ereş ve Bilasa, 2017), olumlu bir sınıf atmosferi (Mok ve Flynn, 2002) ve öğrencilerin birbirleri ile ilgili düşünceleri (Kösterelioğlu ve Kösterelioğlu, 2015) gibi faktörlerin etkilediğini ortaya koymaktadır.

Araştırmalar, OYK algısı olumlu olan öğrencilerin kendini okulda değerli hissettiğine, öğretmen ve okul yöneticileri ile iyi ilişkiler geliştirdiğine, hem akademik yönden daha başarılı ve hem de okula bağlılık düzeylerinin daha yüksek olduğuna vurgu yapmaktadır (Ayık ve Akdemir, 2015; Gedik ve Cömert, 2018). Buna karşılık OYK algısı olumsuz öğrenciler ise okula yabancılaşma, okuldan kaçma veya kavga etme gibi istenmedik davranışlar gösterme eğilimindedirler (Ayık ve Akdemir, 2015; Aykıt ve Öztürk, 2017; Önder ve Sarı, 2012).

Öğrenci Liderliği

Tarihsel süreç içerisinde özellikler yaklaşımından davranışsal ve durumsallık yaklaşımlarına doğru evrilen liderlik olgusunun günümüzde de tartışılmaya devam ettiği (Önen ve Kanayran, 2015); hatta tam olarak üzerinde anlaşmaya varılmış bir tanımlamanın yapılamadığı görülmektedir. Liderliği tanımlama çabalarının ortak noktası, belli amaçlara ulaşmak için insanları

etkileme ve yönlendirme süreci olarak ele alınmasıdır (Bass ve Bass, 2008; Burchard, 2009; Haber-Curran ve Tillapaugh, 2017; Hilliard, 2010; Northouse, 2016).

Liderlik alanyazını incelendiğinde merkezinde insan faktörünün yer aldığı açıkça görülmektedir. İnsan faktörünün belki de en yoğun olduğu örgütlerden biri olan eğitim örgütlerinde liderlik olgusunun öne çıkması pek şaşırtıcı değildir. Okullarda yapılan liderlik çalışmalarının öznesini daha çok yöneticiler ve öğretmenler oluştururken (Aslan ve Ağiroğlu Bakır, 2014; Banoğlu, 2011; Çınar ve Bozgeyik, 2015; Hallinger, 1992; Wildy ve Dimmock, 1993; Yılmaz ve Kurşun, 2015), günümüzde buna artık öğrenci liderliği de eklenmiş bulunmaktadır (Arslan ve Durmuş, 2013; Cansoy ve Turan, 2016; Coffey ve Lavery, 2017; Hilliard, 2010; Kambuga ve Omollo, 2017; Kois vd., 2016; Lizzio, Dempster ve Neumann, 2011; Manzano, Poon ve Na, 2017; Marcketti, Arendt ve Shelley, 2011; Schneider vd., 1999; Seemiller, 2016).

Öğrencilere liderlik özelliklerinin kazandırılması oldukça önemli görülmektedir. Öğrenci liderliği öğrenilebilir bir beceri olduğundan (Hilliard, 2010; Jenkins, 2013; Mozghan vd., 2011; Parlar, Türkoğlu ve Cansoy, 2017) öğrencilere bu beceriyi kazandırmak mümkün görülmektedir. Alanyazında öğrencilere liderlik becerileri kazandırmaya yönelik çeşitli program ve uygulamaların yer aldığı vurgulanmaktadır (Arslan ve Durmuş, 2013; Al-Jammal, 2015; Jenkins, 2013; McClellan, 2013; McGregor, 2007; Zanella, 1979).

Liderliğe davranışsal yaklaşım açısından bakan ve “lider doğulmaz, lider olunur” bakış açısını benimseyen Seemiller (2016), öğrencilerin deneyimleme ya da eğitim alma, geri bildirim gibi kasıtlı ve planlı bir program sonucunda liderlik yeterlikleri kazanabileceklerini ileri sürmektedir. Konuyu aynı bakış açısı ile ele alan Al-Jammal’a (2015) göre de çocuklara küçük yaşlarda liderlik becerileri kazandırılabilir. Schneider ve arkadaşlarının 1999 yılında yaptıkları “lise öğrencilerinin liderliğini anlama” başlıklı çalışmada, hem akademik başarı ve hem de akademik olmayan diğer bireysel farkların ileriki yaşlarda liderlik davranışlarının yordayıcısı olduğu vurgulanmaktadır. Zanella (1979) tarafından yapılan çalışmada ise okulların, öğrencilerin liderlik becerilerini geliştirmeye katkıda bulunması gerektiği; bunu yaparken de anne babalara, öğretmenlere, yöneticilere ve öğrencilere birtakım görevler düştüğünü kaydedilmiştir.

Liderlik yalnızca öğrencilere kazandırılması gereken bir olgu olarak değerlendirilmemelidir. Öğrenciye sunduğu/sunacağı katkı bağlamında da değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü her çocuk/öğrenci gelecekteki potansiyel bir liderdir. Geleceğin liderlerini yetiştirmek ise her anne babanın bildiği rutin kuralları ve prosedürleri uygulamaktan ibaret bir iş değildir. Çok daha karmaşık olan ve iletişim, takım çalışması, planlama, karar verme, parayı yönetebilme ve problem çözme gibi becerilerin çocuğa küçük yaşta yavaş yavaş öğretildiği bir süreçtir (Swan, 2014).

Öğrenci liderliği, gençlere aktif vatandaşlar olarak hak ve sorumluluklarını anlama, karar verme sürecine katılma ve düşüncelerini ifade etme noktasında onları destekleyen ve fırsatlar sunan eğitim ilke ve uygulamalarıdır (Kambuga ve Omollo, 2017:1). Bu ilke ve uygulamalar, öğrencinin yalnızca içinde bulunduğu durumu olumlu yönde etkilemekle kalmaz, aynı zamanda onun geleceğine de olumlu yönde katkı sunarak (Büyükoğlu ve Polat, 2017) problemlerin üstesinden gelme becerisi kazandırır (Arslan ve Durmuş, 2013). Ayrıca liderlik ve liderlik eğitimi, öğrencinin mesleki yaşamında da başarılı olmasına katkıda bulunabilir (Kois vd., 2016). Üniversitede liderlik etkinliklerine aktif bir şekilde katılan öğrencilerin olgunlaşma, esneklik, hedef odaklı olma gibi birtakım özellikleri sergiledikleri bulgulanmıştır (Hilliard, 2010).

Özellikle 1960 ve 1970’lerde gerçekleşen öğrenci eylem ve etkinlikleri sonucunda öğrencilerin seslerini toplumsal düzlemde daha fazla duyurmaları; öğrenme, değerlendirme, program gibi okul ile ilgili karar alma süreçlerine katılımlarını sağlamış; bu konuda yapılan bilimsel araştırmaların da katkısı ile öğrenci liderliğine olan ilgi giderek artmıştır (Dempster ve Lizzio, 2007). Cansoy ve Turan ‘a (2016) göre, öğrenci liderliği bağlamında değerlendirilen gençlik liderliği; takım çalışması, sorumluluk ve bir ideal sahibi olma gibi özellikler etrafında şekillenen ayrı bir çalışma alanıdır. Arslan ve Durmuş (2013) ise zekâ, kişilik sağlamlığı, önsezi gibi özelliklerin liderlikte önemli olduğunu, yüz yüze iletişimin yoluyla öğrencilere problem çözme ve doğru seçimler yapabilme gibi özelliklerin kazandırılabilceğini belirtmişlerdir.

Liderlik sürecinde lider ve izleyenler kadar, çevresel durum ve koşulların da ne denli önemli olduğu bilinmektedir. Okulun yapı ve işleyişi ile çevresel koşullarını öğrenci liderliğini kolaylaştıracak biçimde uyarlamak; bir yandan öğrencileri daha çağdaş ve demokratik bir yaşama hazırlarken öte yandan da okul yaşam kalitesinin artırılmasına katkıda bulunabilir. Okul örgütlerinde yapılabilecek böylesi dönüşümler, anılan dışsallıkların yanında öğrencilerin özgüven duygusunu geliştirerek onların liderlik özelliklerini de ön plana çıkarabilir. Tüm bu düzenlemelerin hayata geçirilmesi, eğitimin siyasal işlevlerinden biri olan “*geleceğin lider ve yöneticilerinin yetiştirilmesini*” de olanaklı kılacaktır.

Yukarıda belirtilen bireysel ve toplumsal kazanımların sağlanabilmesi açısından öğrenci liderliği konusunun okul yaşam kalitesi ile ilişkili olarak ortaöğretim kademesi düzeyinde incelenmesi önemli görülmektedir. Ayrıca, konuyu bu bağlam içerisinde ele alan bir çalışmanın bulunmaması da bu araştırmaya olan gereksinimin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Ortaöğretim öğrencilerinin okul yaşam kalitesi algıları ile öğrenci liderliği arasındaki ilişkinin belirlenmesini amaçlayan bu araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Ortaöğretim öğrencilerinin okul yaşam kalitesi ve öğrenci liderliğine ilişkin algıları ne düzeydedir?
2. Ortaöğretim öğrencilerinin okul yaşam kalitesi ve öğrenci liderliğine ilişkin algıları onların,
  - a. Cinsiyet
  - b. Sınıf düzeyi
  - c. Sosyal-kültürel etkinliklerde görev alma
  - d. Okulda liderlik görevlerinde bulunmadeğişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Ortaöğretim öğrencilerinin okul yaşam kalitesi ile öğrenci liderliği algıları arasındaki ilişki düzeyi nedir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Ortaöğretim öğrencilerinin okul yaşam kalitesi algıları ile öğrenci liderliği arasındaki ilişkinin belirlenmesini amaçlayan bu araştırmada ilişki tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel

araştırmalar, iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkinin herhangi bir şekilde bu değişkenlere müdahale edilmeden incelendiği araştırmalar olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2014).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Kahramanmaraş ilinin Pazarcık ilçesinde bulunan resmi ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. 3 Anadolu lisesindeki 1987, 1 mesleki ve teknik lisedeki 792, 1 Anadolu İmam Hatip lisesindeki 368, 1 fen lisesindeki 328, 1 sağlık meslek lisesindeki 146 ve toplamda 7 lisedeki 3621 ortaöğretim öğrencisi araştırmanın evreni içerisinde yer almaktadır.

Çalışmada kolay örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolay örnekleme araştırmacının kolayca ulaşabileceği bir örneklemden veri toplanması olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2014). Bu yöntem ile evrenin %10.4' ünü oluşturan toplam 377 ortaöğretim öğrencisi araştırmaya dahil edilmiştir.

Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Değişken	Grup	f	%
Cinsiyet	Kadın	195	51,7
	Erkek	182	48,3
	Toplam	377	100,0
Sınıf Düzeyi	9. sınıf	86	22,8
	10. sınıf	94	24,9
	11. sınıf	93	24,7
	12. sınıf	104	27,6
	Toplam	377	100,0
Sosyal-kültürel etkinliklerde görev alma	Evet	163	43,2
	Hayır	214	56,8
	Toplam	377	100,0
Okulda liderlik görevlerinde bulunma	Evet	114	30,2
	Hayır	263	69,8
	Toplam	377	100,0

Veri Toplama Araçları

Ortaöğretim öğrencilerinin okul yaşam kalitesi algıları ile öğrenci liderliği arasındaki ilişkinin saptanması amacıyla yapılan bu araştırmada aşağıda ayrıntıları yer alan ölçekler kullanılmıştır:

Lise Yaşam Kalitesi Ölçeği: Sarı, Ötünç ve Erceylan tarafından 2007’de geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği 2011 yılında Sarı tarafından yeniden sınanarak son şeklini almıştır. Gerekli istatistiksel analizler, Adana ili merkez ilçelerinde farklı sosyo-ekonomik düzeydeki liselerde öğrenim gören 500 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Açımlayıcı (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılan ölçeğin öğretmenler, okula yönelik olumlu duygular, statü, okul yöneticileri, okula yönelik olumsuz duygular, öğrenciler ve sosyal etkinlikler olmak üzere toplam yedi boyut ve 35 maddeden oluştuğu belirlenmiştir. Bu boyutlardan alınacak en düşük puan 4.00, en yüksek puan ise 30.00’dir. Lise yaşam kalitesi ölçeğinin (LİSEYKÖ) yedi boyutuna ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .86, .85, .78, .81, .82, .70 ve .68 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmadaki Cronbach Alpha katsayısı ise .80’dir.

LİSEYKÖ’nin “Öğretmenler” boyutunda yer alan maddeler, öğretmenlerin öğrencilerle olan iletişimlerinin niteliği ve mesleki anlamda kendilerini geliştirme düzeylerini; “Okula yönelik olumlu duygular” boyutunda yer alan maddeler, öğrencilerin okula yönelik olumlu duygularını; “Statü” boyutunda yer alan maddeler, okulda öğrencilerin birer birey olarak kendilerini ne düzeyde önemli ve değerli hissettiklerini; “Okul yöneticileri” boyutunda yer alan maddeler, okuldaki yöneticilerin öğrencilerle olan iletişim biçimlerini, katılımcılığa verdikleri önemi ve öğrencilerin sorunlarına yönelik duyarlılık düzeylerini; “Okula yönelik olumsuz duygular” boyutunda yer alan maddeler, okulu sevmeme, okulda kendini mutsuz hissetme gibi olumsuz duygularını; “Öğrenciler” boyutunda yer alan maddeler, öğrencilerin okulda birbirleriyle olan iletişimlerinin niteliğini ve “Sosyal etkinlikler” boyutunda yer alan maddeler ise okulun sosyal etkinliklere yaklaşım tarzını içermektedir.

21’i olumlu 14’ü olumsuz ifade olan ve 35 maddeden oluşan lise yaşam kalitesi ölçeğindeki olumsuz ifadeler ters çevrilerek puanlanmıştır. LİSEYKÖ’nün alt ölçeklerinden alınan yüksek puanlar, ilgili boyut açısından okul yaşam kalitesinin yüksekliğine işaret etmektedir.

Öğrenci Liderliği Ölçeği: Uslu ve Aslan (2020) tarafından geliştirilen ölçek, Türkiye’nin tüm bölgelerinde yer alan 20 farklı üniversitede öğrenim gören 524 lisans öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan AFA ve DFA işlemleri sonucunda Öğrenci liderliği ölçeğinin “iletişim”, “girişimcilik”, “yönlendiricilik”, “toplumsal etkinlik”, “karar verme”, “teknoloji ve yenilik” adı verilen toplam 6 boyut ve 30 maddeden oluştuğu belirlenmiştir. Söz konusu boyutlardan alınacak en düşük puan 4.00 ve en yüksek puan ise 35.00’dir. Öğrenci liderliği ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı .88’dir. Bu araştırmadaki Cronbach Alpha katsayısı ise .89’dir.

Öğrenci Liderliği Ölçeğinin her bir boyutunda yer alan madde içeriği, gerek anlam ve gerekse uygulama açısından ortaöğretim öğrencilerini kapsayıcı niteliktedir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 25.0 paket programı kullanılmıştır. Verilerin normallığının tespitinde merkezi eğilim ölçüleri, Kolmogorov-Smirnov değeri, çarpıklık ve basıklık katsayıları ile dağılım

grafiklerine bakılmıştır. Normal dağılımın sağlandığı veri setinde merkezi eğilim ölçülerinin birbirine yakın olması beklenirken mevcut araştırmada tepedeğerin ortalama ve ortancadan farklılaştığı görülmüştür. Bunun yanı sıra gözlem sayısının 30'un üzerinde olduğu durumlarda yapılan Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda p değerinin 0.05'den büyük olması; buna ek olarak çarpıklık ve basıklık katsayısının -1,96 ile + 1,96 arasında olması beklenirken (Can, 2017) mevcut araştırmada bu değerlerin belirtilen aralıkta olmaması ve p değerinin 0.05'den küçük olması verilerin normal dağılımı sağlamadığını göstermektedir. Buna ek olarak verilerin normal dağılım sergileyip sergilemediği konusunda araştırmacılara fikir veren dağılım grafiğine (histogram), normal Q – Q grafiğine, eğiliminden arındırılmış Q – Q grafiğine ve kutu çizgi grafiğine de bakılmıştır. Bu grafikler de verilerin normal dağılım göstermediği sonucunu desteklemiştir. Verilerin analizinde betimsel istatistiğin yanı sıra veri setinin normal dağılım göstermediği ikili karşılaştırmalar için Mann-Whitney U; çoklu karşılaştırmalar için Kruskal Wallis ve iki değişken arasındaki ilişkiyi saptamak için ise veri setinin normal dağılım göstermediği durumlarda uygulanan Spearman Sıra Farkları korelasyon analizi yapılmıştır (Can, 2017; Pallant, 2017).

BULGULAR

Bu bölümde, yanıtı aranan soruların sıralanışına uygun olarak elde edilen verilerin çözümlenmesiyle ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi olarak ifade edilen “ortaöğretim öğrencilerinin okul yaşam kalitesi ve öğrenci liderliğine ilişkin algıları hangi düzeydedir?” sorusuna ilişkin verilen yanıtlar doğrultusunda en düşük ve en yüksek puanlar, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Yaşam Kalitesi ve Öğrenci Liderliği Ölçeklerinden Alınmış Oldukları Puanlara İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

Ölçek	Boyut	Ölçekteki madde sayısı	Ölçekten alınan en düşük puan	Ölçekten alınan en yüksek puan	$\bar{X}$	ss
Öğrenci liderliği	İletişim	7	7.00	35.00	22.54	5.07
	Girişimcilik	7	7.00	35.00	26.24	5.72
	Yönlendiricilik	4	4.00	20.00	14.41	3.39
	Toplumsal etkinlik	4	4.00	20.00	12.06	3.40
	Karar verme	4	4.00	20.00	14.54	3.60
	Teknoloji ve yenilik	4	4.00	20.00	12.51	3.19
OYK	Öğretmenler	6	6.00	30.00	18.90	5.28
	Öğrenciler	6	6.00	30.00	19.60	5.90

Statü	5	5.00	25.00	17.70	4.30
Okul yöneticileri	5	5.00	25.00	15.48	5.50
Okula yönelik olumlu duygular	5	5.00	25.00	15.90	5.03
Okula yönelik olumsuz duygular	4	4.00	20.00	10.80	4.72
Sosyal etkinlikler	4	4.00	20.00	11.25	3.50

Tablo 2 incelendiğinde öğrenci liderliğinin girişimcilik boyutunun en yüksek ($\bar{X}=26.24$), toplumsal etkinlik boyutunun ise en düşük ($\bar{X}=12.06$) ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Bulgulara araştırmanın diğer değişkeni olan okul yaşam kalitesi açısından bakıldığında ise öğrenciler boyutunun en yüksek ($\bar{X}=19.60$), okula yönelik olumsuz duygular boyutunun ise en düşük ($\bar{X}=10.80$) ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Bu tablodan, ortaöğretim öğrencilerin daha çok “Girişimcilik” ve daha az “toplumsal etkinlik” boyutlarında liderlik becerilerine sahip oldukları ve okul yaşam kalitesi algılarının ise “Öğrenciler” boyutunda yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum

Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Yaşam Kalitesi ve Öğrenci Liderliğine İlişkin Algılarının Cinsiyet Değişkeni Açısından İncelenmesi: Ortaöğretim öğrencilerinin OYK ve öğrenci liderliğine ilişkin algılarının onların cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan Mann-Whitney U testi sonucu Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. *Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Yaşam Kalitesi ve Öğrenci Liderliğine İlişkin Algılarının Cinsiyet Değişkenine Göre Analizi*

Ölçek	Boyut	Cinsiyet	N	Sıra Ort.	Sıra Top	U	p
Öğrenci liderliği	İletişim	Kadın	195	194,00	37829,50	16770,500	,356
		Erkek	182	183,65	33423,50		
	Girişimcilik	Kadın	195	213,67	41665,50	12934,500	,000*
		Erkek	182	162,57	29587,50		
	Yönlendiricilik	Kadın	195	203,96	39771,50	14828,500	,006*
		Erkek	182	172,98	31481,50		
	Toplumsal etkinlik	Kadın	195	195,04	38032,50	16567,500	,263
		Erkek	182	182,53	33220,50		
	Karar verme	Kadın	195	200,35	39067,50	15532,500	,035*

		Erkek	182	176,84	32185,50		
	Teknoloji ve yenilik	Kadın	195	173,15	33764,50	14654,500	,003*
		Erkek	182	205,98	37488,50		
OYK	Öğretmenler	Kadın	195	176,35	34388,00	15278,000	,019*
		Erkek	182	202,55	36865,00		
	Öğrenciler	Kadın	195	193,70	37771,50	16828,500	,385
		Erkek	182	183,96	33481,50		
	Statü	Kadın	195	195,85	38191,50	16408,500	,205
		Erkek	182	181,66	33061,50		
	Okul yöneticileri	Kadın	195	197,93	38597,00	16003,000	,099
		Erkek	182	179,43	32656,00		
	Okula yönelik olumlu duygular	Kadın	195	191,47	37337,50	17262,500	,648
		Erkek	182	186,35	33915,50		
	Okula yönelik olumsuz duygular	Kadın	195	188,60	36777,50	17667,500	,941
		Erkek	182	189,43	34475,50		
	Sosyal etkinlikler	Kadın	195	187,18	36501,00	17391,000	,737
		Erkek	182	190,95	34752,00		

p<0,5

Buna göre öğrenci liderliği ölçeğinin girişimcilik (U=12934,500, p<0,5), yönlendiricilik (U=14828,500, p<0,5), karar verme (U=15532,500, p<0,5) ve teknoloji ve yenilik (U=14654,500, p<0,5) alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. İletişim (U=16770,500, p>0,5) ve toplumsal etkinlik (U=16567,500, p>0,5) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. İstatistiksel olarak anlamlı farklılığın gözlemlendiği boyutların ortalamaları incelendiğinde girişimcilik, yönlendiricilik ve karar verme boyutlarında sırasıyla kız öğrencilerin (Ortanca: 4.00; 3.75; 4.00) erkek öğrencilerden (Ortanca: 3.57; 3.50; 3.75) önemli bir fark olmamakla beraber daha yüksek düzeyde liderlik davranışı sergiledikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan yalnızca teknoloji ve yenilik alt boyutunda erkek öğrencilerin (Ortanca: 3.25) kız öğrencilerden (Ortanca: 3.00) daha yüksek bir ortalamaya sahip olduğu görülmüştür.

Araştırmanın bir diğer değişkeni olan OYK algısının öğrencilerin cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin saptanması amacıyla yapılan Mann-Whitney U testi sonucuna göre, yalnızca “öğretmenler” (U= 15278,000, p<0,5) boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenirken diğer boyutlara ilişkin herhangi bir fark gözlenmemiştir. Grupların ortalamaları

incelendiğinde öğretmenler boyutunda erkek öğrencilerin (Ortanca:3.33) kız öğrencilere (Ortanca:3.17) göre daha yüksek puan aldıkları görülmüştür. Bu bulgudan hareketle, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre öğretmenlerle iletişimlerinin daha olumlu olduğu ve kız arkadaşlarına göre öğretmenlerin mesleki davranışlarına daha fazla önem verdikleri ileri sürülebilir.

Ortaöğretim öğrencilerinin öğrenci liderliği ile OYK algıları cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde, genel olarak kız öğrencilerin daha fazla liderlik davranışı sergilemeye yatkın oldukları; diğer taraftan erkek öğrencilerin ise öğretmenlerine ilişkin okul yaşam kalitesi algılarının daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılabılır.

Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Yaşam Kalitesi ve Öğrenci Liderliğine İlişkin Algularının Sınıf Düzeyi Değişkeni Açısından İncelenmesi

Ortaöğretim öğrencilerinin OYK ve öğrenci liderliğine ilişkin algularının öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere (çoklu değişkenlerin yer aldığı ve veri setinin normal dağılım sağlamadığı durumlarda) yapılan Kruskal Wallis testi sonucu Tablo 4’ de verilmiştir.

Tablo 4. *Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Yaşam Kalitesi ve Öğrenci Liderliğine İlişkin Algularının Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Analizi*

Ölçek	Boyut	Sınıf düzeyi	N	Sıra ort.	sd	X ²	p	Anlamlı fark
Öğrenci liderliği	İletişim	9. sınıf	86	173,97	3	8,436	,038*	9<10
		10. sınıf	94	206,36				10>11
		11. sınıf	93	170,20				11<12
		12. sınıf	104	202,55				
	Girişimcilik	9. sınıf	86	159,47	3	13,882	,003*	9<10
		10. sınıf	94	202,64				9<12
		11. sınıf	93	176,36				11<12
		12. sınıf	104	212,39				
	Yönlendiricilik	9. sınıf	86	174,52	3	16,433	,001*	9<10
		10. sınıf	94	219,24				10>11
		11. sınıf	93	160,05				11<12
		12. sınıf	104	199,53				
Toplumsal etkinlik	9. sınıf	86	173,09	3	8,009	,046*	9<10	
	10. sınıf	94	212,83				10>11	
	11. sınıf	93	175,27					
	12. sınıf	104	192,89					
Karar verme	9. sınıf	86	183,76	3	5,322	,150		
	10. sınıf	94	208,29					
	11. sınıf	93	172,61					
	12. sınıf	104	190,55					
Teknoloji ve yenilik	9. sınıf	86	187,80	3	4,473	,215		
	10. sınıf	94	199,56					
	11. sınıf	93	169,81					

		12.sınıf	104	197,61				
OYK	Öğretmenler	9. sınıf	86	249,52	3	55,131	,000*	9>10
		10.sınıf	94	209,74				9>11
		11.sınıf	93	167,17				9>12
		12.sınıf	104	139,74				10>11
								10>12
	Öğrenciler	9. sınıf	86	176,90	3	14,261	,003*	9<12
		10.sınıf	94	163,13				10<12
		11.sınıf	93	193,12				
		12.sınıf	104	218,71				
	Statü	9. sınıf	86	207,62	3	3,309	,346	
		10.sınıf	94	184,47				
		11.sınıf	93	181,69				
		12.sınıf	104	184,24				
	Okul yöneticileri	9. sınıf	86	185,40	3	2,625	,453	
		10.sınıf	94	202,47				
		11.sınıf	93	177,30				
12.sınıf		104	190,26					
Okula yönelik olumlu duygular	9. sınıf	86	212,02	3	11,978	,007*	9>11	
	10.sınıf	94	205,72				9>12	
	11.sınıf	93	165,24				10>11	
	12.sınıf	104	176,10				10>12	
Okula yönelik olumsuz duygular	9. sınıf	86	162,70	3	15,934	,001*	9<11	
	10.sınıf	94	168,66				9<12	
	11.sınıf	93	207,49				10<11	
	12.sınıf	104	212,60				10<12	
Sosyal etkinlikler	9. sınıf	86	182,19	3	11,681	,009*	10<11	
	10.sınıf	94	160,17				10<12	
	11.sınıf	93	206,43					
	12.sınıf	104	205,11					

p<0,5

Ortaöğretim öğrencilerinin öğrenci liderliği algılarının öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığının tespit edilmesi amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Buna göre, bu dört sınıf düzeyi arasında öğrenci liderliği ölçeğinin “iletişim, girişimcilik, yönlendiricilik ve toplumsal etkinlik” alt boyutlarında en az iki sınıf arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ($p<0,5$) gözlenirken; “karar verme” ve “teknoloji ve yenilik” alt boyutlarında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>0,5$). Mann-Whitney U testi ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda bu farkın “iletişim” boyutunda 9-10, 10-11, 11-12; “girişimcilik” boyutunda 9-10, 9-12, 11-12; “yönlendiricilik” boyutunda 9-10, 10-11, 11-12 ve “toplumsal etkinlik” boyutunda ise 9-10 ve 10-11. sınıflar arasında olduğu belirlenmiştir. Buna dayalı olarak 12. sınıf öğrencilerinin 9. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek düzeyde girişimcilik davranışları sergiledikleri; 10. sınıf öğrencilerinin ise diğer tüm sınıflardaki öğrencilerine kıyasla “yönlendiricilik” boyutunda daha yüksek düzeyde liderlik davranışlarına sahip oldukları dikkati çekmektedir.

Ortaöğretim öğrencilerinin OYK algıları arasında “statü” ve “okul yöneticileri” boyutları dışındaki tüm boyutlarda sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir fark ($p<0,5$) saptanmıştır. Mann-Whitney

U testi ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda bu farkın “öğretmenler” boyutunda 9. sınıflar ile diğer sınıflar arasında ve 9. sınıflar lehine olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu boyutta 10. sınıflar ile 11 ve 12. sınıflar arasında, 10. sınıf lehine anlamlı farklılık vardır. “Öğrenciler” boyutunda 9-12, 10-12; “okula yönelik olumlu duygular” boyutunda 9-11, 9-12, 10-11, 10-12; “okula yönelik olumsuz duygular” boyutunda 9-11, 9-12, 10-11, 10-12 ve “sosyal etkinlikler” boyutunda ise 10-11 ve 10-12. sınıflar arasında anlamlı fark olduğu saptanmıştır.

Anılan bulgulardan hareketle öğrencilerin sınıf düzeyleri yükseldikçe okula ve okul yaşam kalitesine ilişkin algılarında olumsuz yönde bir yönelim olduğu; 12. sınıf öğrencilerinin birbirleri ile olan iletişimlerinin niteliği hakkında daha olumlu bir algıya sahip oldukları; 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin okulu daha az sevdikleri ve okulda kendilerini mutsuz hissettikleri; öte yandan sosyal etkinliklerle ilgili olarak da 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin 10. sınıf öğrencilerine kıyasla daha yüksek OYK algısına sahip oldukları sonucuna ulaşılabılır. Ortaöğretim öğrencilerinin öğrenci liderliği ile OYK algıları öğrenim gördükleri sınıf düzeyi bağlamında değerlendirildiğinde, genel olarak iletişim, yönlendiricilik ve toplumsal etkinlik boyutlarında 10. sınıf öğrencilerinin; girişimcilik boyutunda ise 12. sınıf öğrencilerinin öne çıktığı görülmektedir. 9. sınıfların “öğretmen”, 12. sınıfların da “öğrenci” boyutunda daha yüksek bir OYK algısına sahip oldukları; 9. ve 10. sınıfların ise 11. ve 12. sınıf öğrencilerine göre okula karşı daha olumlu duygular besledikleri dikkati çekmektedir.

Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Yaşam Kalitesi ve Öğrenci Liderliğine İlişkin Algılarının, Sosyal-kültürel Etkinliklerde Görev Alma Değişkeni Açısından İncelenmesi: Ortaöğretim öğrencilerinin okul yaşam kalitesi ve öğrenci liderliğine ilişkin algılarının sosyal-kültürel etkinliklerde görev alma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan Mann-Whitney U testi sonucu Tablo 5’ de verilmiştir. (Bu çalışmada “sosyal-kültürel etkinliklerde yer alma” değişkeni ile tiyatro, sergi, konser, spor müsabakaları, TÜBİTAK bilim fuarları ve kitap fuarları gibi etkinliklere katılma durumu kastedilmektedir ki bu kasıt hem ölçek yönergesinde yer almış ve hem de uygulama sırasında öğrencilere açıklanmıştır.)

Tablo 5. Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Yaşam Kalitesi ve Öğrenci Liderliğine İlişkin Algılarının Sosyal-Kültürel Etkinliklerde Görev Alma Değişkenine Göre Analizi

Ölçek	Boyut	SEGA	N	Sıra Ort.	Sıra Top	U	p
Öğrenci liderliği	İletişim	Evet	163	207,88	33885,00	14363,000	,003*
		Hayır	214	174,62	37368,00		
	Girişimcilik	Evet	163	207,11	33758,50	14489,500	,005*
		Hayır	214	175,21	37494,50		
	Yönlendiricilik	Evet	163	195,55	31874,50	16373,500	,306
		Hayır	214	184,01	39378,50		
Toplumsal etkinlik	Evet	163	220,51	35942,50	12305,500	,000*	

		Hayır	214	165,00	35310,50		
	Karar verme	Evet	163	194,07	31633,50	16614,500	,428
		Hayır	214	185,14	39619,50		
	Teknoloji ve yenilik	Evet	163	205,73	33533,50	14714,500	,009*
		Hayır	214	176,26	37719,50		
OYK	Öğretmenler	Evet	163	176,45	28761,50	15395,500	,051
		Hayır	214	198,56	42491,50		
	Öğrenciler	Evet	163	184,45	30066,00	16700,000	,479
		Hayır	214	192,46	41187,00		
	Statü	Evet	163	193,71	31574,00	16674,000	,463
		Hayır	214	185,42	39679,00		
	Okul yöneticileri	Evet	163	204,16	33278,50	14969,500	,018*
		Hayır	214	177,45	37974,50		
	Okula yönelik olumlu duygular	Evet	163	193,98	31618,00	16630,000	,438
		Hayır	214	185,21	39635,00		
	Okula yönelik olumsuz duygular	Evet	163	186,87	30459,50	17093,500	,740
		Hayır	214	190,62	40793,50		
	Sosyal etkinlikler	Evet	163	194,56	31712,50	16535,500	,385
		Hayır	214	184,77	39540,50		

p<0,5

Tablo 5’de yer alan sonuçlara göre Öğrenci Liderliğinin iletişim (U=14363,000, p<0,5), girişimcilik (U=14489,500, p<0,5), toplumsal etkinlik (U= 12305,500, p<0,5) ve teknoloji ve yenilik (U=14714,500, p<0,5) boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu; yönlendiricilik (U=16373,500, p>0,5) ve karar verme (U=16614,500, p>0,5) boyutlarında ise bir farklılık bulunmadığı (p>0,5) görülmektedir. Bu sonuç, herhangi bir sosyal-kültürel etkinlikte görev alanların, görev almayan arkadaşlarına kıyasla daha yüksek düzeyde öğrenci liderliği becerilerine sahip olduklarını göstermektedir. Ortaya çıkan bu sonucu; sosyal-kültürel etkinliklere katılımın öğrencileri olumlu yönde etkilediği, onlara daha fazla girişim gücü ve özgüven kazandırarak liderlik davranışı gösterme eğilimlerini arttırdığı biçiminde değerlendirebiliriz.

Sosyal-kültürel etkinliklerde görev alıp almama değişkenine göre, ortaöğretim öğrencilerinin OYK algılarının yalnızca okul yöneticileri (U=14969,500, p<0,5) boyutunda anlamlı bir farklılık gösterdiği; sosyal- kültürel etkinliklerde görev alan öğrencilerin (ortanca: 3,40), görev almayan

arkadaşlarından (ortanca: 3,00) daha yüksek bir ortalamaya sahip oldukları belirlenmiştir. Bu bulgu; sosyal-kültürel etkinliklerde görev alan öğrencilerin, bu görevleri gereği okul yöneticileriyle doğal olarak daha fazla iletişim halinde olmaları (Uslu ve Aslan, 2020) ve dolayısıyla da onlar hakkında daha olumlu algılar duyumsamaları açısından yorumlanabilir.

Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Yaşam Kalitesi ve Öğrenci Liderliğine İlişkin Algılarının Liderlik Görevlerinde Bulunma Değişkeni Açısından İncelenmesi: Ortaöğretim öğrencilerinin okul yaşam kalitesi ve öğrenci liderliğine ilişkin algılarının liderlik görevlerinde bulunma (LGB) değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini saptamak üzere yapılan Mann-Whitney U testi sonucu Tablo 6'da verilmiştir. Araştırmada liderlik görevlerinde bulunma değişkeni ile sınıf başkanlığı, okul öğrenci temsilciliği, sınıf öğrenci temsilciliği, sosyal kulüp başkanlığı gibi görevlerde bulunma kastedilmektedir.

Tablo 6. Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Yaşam Kalitesi ve Öğrenci Liderliğine İlişkin Algılarının Okulda Liderlik Görevlerinde Bulunma Değişkenine Göre Analizi

Ölçek	Boyut	LGB	N	Sıra Ort	Sıra Top	U	p
Öğrenci liderliği	İletişim	Evet	114	228,79	26082,50	10454,500	,000*
		Hayır	263	171,75	45170,50		
	Girişimcilik	Evet	114	215,08	24519,00	12018,000	,002*
		Hayır	263	177,70	46734,00		
	Yönlendiricilik	Evet	114	201,08	22923,50	13613,500	,155
		Hayır	263	183,76	48329,50		
	Toplumsal etkinlik	Evet	114	231,86	26432,00	10105,000	,000*
		Hayır	263	170,42	44821,00		
	Karar verme	Evet	114	197,69	22537,00	14000,000	,305
		Hayır	263	185,23	48716,00		
	Teknoloji ve yenilik	Evet	114	219,99	25079,00	11458,000	,000*
		Hayır	263	175,57	46174,00		
OYK	Öğretmenler	Evet	114	191,86	21872,50	14664,500	,736
		Hayır	263	187,76	49380,50		
	Öğrenciler	Evet	114	216,82	24718,00	11819,000	,001*
		Hayır	263	176,94	46535,00		
	Statü	Evet	114	213,98	24394,00	12143,000	,003*
		Hayır	263	178,17	46859,00		
Okul yöneticileri	Evet	114	186,41	21250,50	14695,500	,761	
	Hayır	263	190,12	50002,50			

Okula yönelik olumlu duygular	Evet	114	208,35	23751,50	12785,500	,023*
	Hayır	263	180,61	47501,50		
Okula yönelik olumsuz duygular	Evet	114	183,61	20931,00	14376,000	,526
	Hayır	263	191,34	50322,00		
Sosyal etkinlikler	Evet	114	209,45	23877,00	12660,000	,016*
	Hayır	263	180,14	47376,00		

$p < 0,5$

Tablo 6’da yer alan sonuçlarda Öğrenci Liderliğinin iletişim ($U=10454,500$, $p < 0,5$), girişimcilik ($U=12018,000$, $p < 0,5$), toplumsal etkinlik ($U=10105,000$, $p < 0,5$) ve teknoloji ve yenilik ($U=11458,000$, $p < 0,5$) boyutlarında “liderlik görevinde bulunma” değişkeni açısından anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Liderlik görevlerinde bulunanların, anılan boyutlarda (sırasıyla; 3,57:4,14:3,50:3,25) liderlik görevlerinde bulunmayan öğrencilere (3,14:3,86:3,00:3,00) göre daha yüksek düzeyde lider öğrenci özelliklerine sahip oldukları belirlenmiştir.

İletişim, girişimcilik, toplumsal etkinlik, teknoloji ve yenilik; uygulanan ölçeğin boyutları olmasının yanında, aynı zamanda günümüz lise gençliğinin özellikle ilgi duydukları ve aktif olarak başarmaya çalıştıkları konular arasında belki de ilk sıraları almaktadır. Dolayısıyla onların bu konulardaki ilgi ve istekleri, okul yönetimince de desteklendiği ölçüde uygulamaya dönüşmekte ve bu tür uygulamaların içerisinde rol alan öğrenciler, doğal olarak liderlik becerilerine daha çok sahip olmaktadır.

Tabloda verilen bulgulardan hareketle, liderlik görevlerinde bulunup bulunmama değişkenine göre, ortaöğretim öğrencilerinin OYK algılarının öğrenciler ($U= 11819,000$, $p < 0,5$), statü ($U=12143,000$, $p < 0,5$), okula yönelik olumlu duygular ($U=12785,500$, $p < 0,5$) ve sosyal etkinlikler ($U=12660,000$, $p < 0,5$) boyutlarında anlamlı bir farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Buna göre, liderlik görevlerinde bulunan öğrencilerin bu boyutlardaki OYK algıları (sırasıyla; 3,67:3,80:3,40:3,00), liderlik görevlerinde bulunmayan arkadaşlarına (3,17:3,60:3,20:2,75) göre daha yüksektir. Bu bulgu, liderlik görevlerinde bulunmanın öğrencilere olumlu duygular hissettirdiği ve bunun bir yansıması olarak da birbirleri ile olan ilişkilerin niteliğini arttırdığı, okul yaşamını değerli görerek oradaki etkinliklere katılmaya motive ettiği biçiminde yorumlanabilir (Uslu ve Aslan, 2020).

Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Ortaöğretim öğrencilerinin okul yaşam kalitesi ve öğrenci liderliği algıları arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Spearman Sıra Farkları Korelasyon analizi sonucu Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Yaşam Kalitesi ve Öğrenci Liderliği Algıları Arasındaki İlişki

			İ.	G.	Y.	T. E.	K. V.	T. Y.	Ö.L.Top.
Spearman korelasyon	Öğretmenler	r	,076	,217**	,226**	,157**	,245**	,093	,240**
		p	,140	,000*	,000*	,002*	,000*	,072	,000*
		N	377	377	377	377	377	377	377
Okula yönelik olumlu duygular	r	,207**	,263**	,218**	,208**	,271**	,126*	,305**	
	p	,000*	,000*	,000*	,000*	,000*	,014*	,000*	
	N	377	377	377	377	377	377	377	
Statü	r	,354**	,469**	,376**	,279**	,310**	,228**	,482**	
	p	,000*	,000*	,000*	,000*	,000*	,000*	,000*	
	N	377	377	377	377	377	377	377	
Okul yöneticileri	r	,155**	,131*	,105*	,138**	,220**	,020	,176**	
	p	,002*	,011*	,042*	,007*	,000*	,706	,001*	
	N	377	377	377	377	377	377	377	
Okula yönelik olumsuz duygular	r	-,080	-,069	-,139**	-,090	-,135**	,021	-,143**	
	p	,120	,182	,007*	,081	,009*	,688	,005*	
	N	377	377	377	377	377	377	377	
Öğrenciler	r	,076	,046	,038	,043	,007	,073	,051	
	p	,143	,376	,459	,402	,887	,160	,319	
	N	377	377	377	377	377	377	377	
Sosyal etkinlikler	r	,072	-,058	-,039	,064	-,067	,091	-,006	
	p	,164	,260	,447	,216	,191	,077	,913	
	N	377	377	377	377	377	377	377	
OYK toplam	R	,253**	,317**	,244**	,260**	,277**	,142**	,352**	
	p	,000*	,000*	,000*	,000*	,000	,006*	,000*	
	N	377	377	377	377	377	377	377	

**p<0,1 ; *p<0,5

İ = İletişim, G = Girişimcilik, Y = Yönlendiricilik, T. E. = Toplumsal etkinlik, K. V. = Karar verme, T. Y. = Teknoloji ve yenilik, Ö. L. Top. = Öğrenci liderliği toplamı

Tablo 7’de ortaöğretim öğrencilerinin okul yaşam kalitesi ve öğrenci liderliği algıları arasındaki ilişkiyi saptamak üzere yapılan analiz sonucu verilmiştir. İlişkisel araştırmalarda değişkenler arasındaki ilişki katsayısı -1 ile +1 arasında değişen değerler almakla beraber, katsayının pozitif olması değişkenlerden bir tanesi artarken diğerinin de artması, negatif olması ise biri artarken diğerinin azalması anlamına gelmektedir (Büyüköztürk, 2014). Korelasyon katsayısının +/- 1 olması mükemmel, 0 olması ise iki değişken arasında bir ilişki olmadığını gösterir. Katsayısının .30’dan küçük olması ilişkinin zayıf, .30 ile .70 arasında olması orta ve .70’den büyük olması ise yüksek düzeyde bir ilişki olduğunu gösterir (Köklü, Büyüköztürk ve Çokluk, 2007; akt: Büyüköztürk, 2014). Buna göre, Tablo 7 incelendiğinde öğrencilerin OYK algıları ile öğrenci liderliği arasında genel olarak orta düzeyde ve pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür ($p < 0,1$).

Öğrencilerin OYK algıları ile öğrenci liderliği arasındaki ilişki detaylı bir şekilde analiz edildiğinde şu bulgular dikkati çekmektedir:

OYK’nin *öğretmenler* boyutu ile öğrenci liderliğinin girişimcilik ($r = .217, p < 0,1$), yönlendiricilik ($r = .226, p < 0,1$) toplumsal etkinlik ($r = .157, p < 0,1$) ve karar verme ($r = .245, p < 0,1$) boyutları arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde bir ilişki görülürken; iletişim ($r = .076, p > 0,1$) ve teknoloji ve yenilik ($r = .093, p > 0,1$) boyutları ile de herhangi bir ilişki saptanmamıştır.

Okula yönelik olumlu duygular boyutunun öğrenci liderliğinin iletişim ($r = .207, p < 0,1$), girişimcilik ($r = .263, p < 0,1$), yönlendiricilik ($r = .218, p < 0,1$), toplumsal etkinlik ($r = .208, p < 0,1$), karar verme ($r = .217, p < 0,1$) ve teknoloji ve yenilik ($r = .126, p < 0,5$) olmak üzere bütün boyutları ile pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin bir birey olarak kendilerini okulda ne derece değerli hissettikleri ile ilgili olan okul yaşam kalitesinin *statü* boyutu öğrenci liderliğinin iletişim ($r = .354, p < 0,1$), girişimcilik ($r = .469, p < 0,1$) yönlendiricilik ($r = .376, p < 0,1$) ve karar verme ($r = .310, p < 0,1$) boyutları arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki saptanırken toplumsal etkinlik ($r = .279, p < 0,1$) ve teknoloji ve yenilik ($r = .228, p < 0,1$) boyutları ile de pozitif yönde ve düşük düzeyde bir ilişki saptanmıştır.

Okul yaşam kalitesinin bir diğer boyutu olan *okul yöneticileri* ile öğrenci liderliğinin iletişim ($r = .155, p < 0,1$), girişimcilik ($r = .131, p < 0,5$), yönlendiricilik ($r = .105, p < 0,5$), toplumsal etkinlik ($r = .138, p < 0,1$) ve karar verme ($r = .220, p < 0,1$) boyutları arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde bir ilişki gözlenirken; teknoloji ve yenilik ($r = .020, p > 0,5$) boyutunda bir ilişki gözlenmemiştir.

Okul yaşam kalitesinin *okula yönelik olumsuz duygular* boyutu ile öğrenci liderliğinin yönlendiricilik ($r = -.139, p < 0,1$) ve karar verme ($r = -.135, p < 0,1$) boyutları arasında negatif yönde ve düşük düzeyde bir ilişki saptanırken; iletişim ($r = -.080, p > 0,5$), girişimcilik ($r = -.069, p > 0,5$), toplumsal etkinlik ($r = -.090, p > 0,5$), teknoloji ve yenilik ($r = -.021, p > 0,5$) boyutları ile bir ilişki saptanmamıştır.

OYK’nin *öğrenciler ve sosyal etkinlikler* boyutları ile öğrenci liderliğinin hiçbir boyutu arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

Ortaöğretim öğrencilerinin öğrenci liderliği ve OYK algıları genel olarak değerlendirildiğinde ikisi arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişkinin varlığı; öğrencilerin okul yaşam kalitelerinin artmasının, onların özgüven ve öz yeteneklerini geliştirerek liderlik becerilerini arttıracığı ve belki

de gelecekte toplumsal anlamda bir liderlik rolüne hazırlayabileceğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu bölümde, ortaöğretim öğrencilerinin okul yaşam kalitesi algıları ile öğrenci liderliği arasındaki ilişkinin analiz edilmesiyle ulaşılan bulgulardan çıkarılan sonuçların ilgili alanyazınla karşılaştırılması ve tartışılması yer almaktadır.

Araştırmanın ilk alt probleminin yanıtına yönelik olarak, ortaöğretim öğrencilerinin yüksek düzeyde liderlik ve orta düzeyde okul yaşam kalitesi algısına sahip olduğu bulgulanmıştır. Alanyazında bu bulguyla örtüşen araştırma sonuçları (Arıkan ve Sarı, 2016; Birol, 2005; Cansoy, 2015; Dobosz ve Beaty, 1999; Duraklı, 2019; Durmaz, 2008; Kalaycı ve Özdemir, 2013; Kösterelioğlu ve Kösterelioğlu, 2015; Sarı, Ötünç ve Erceylan, 2007) olduğu gibi, örtüşmeyen (Cansoy, Türkoğlu ve Parlar, 2016; Kesici ve Türkoğlu, 2012,; Mok ve Flynn, 2002) araştırmalar da yer almaktadır.

Araştırmanın bulgularından biri olan, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla liderlik davranışı sergiledikleri sonucu, bu konuda alanyazında yapılan birçok çalışmayı (Arslan ve Durmuş, 2013; Çelik ve Sünbül, 2008, akt: Büyükoğlu ve Polat, 2017; Demirçelik, Karacabey ve Cenani, 2017; Lizzio, Dempster ve Neumann, 2011) destekler niteliktedir. Bu konudaki genel toplumsal algının aksine, liderliğin yalnızca erkeklere atfedilecek bir olgu olmadığı ve liderliği tek bir cinsiyete indirgemenin yanlış olduğu (Haber-Curran ve Tillapaugh, 2017), kadınların da oldukça yüksek liderlik becerilerine sahip oldukları ve fırsatlar sunulduğunda bu becerilerini daha fazla geliştirebilecekleri söylenebilir. Cinsiyet değişkeni açısından bir diğer sonuç, erkeklerin yalnızca “teknoloji ve yenilik” boyutunda kız öğrencilerden daha fazla liderlik davranışı gösterme eğiliminde olduklarıdır. Bu sonuçla ilgili araştırmaların (Bülbül, Tunç ve Aydil, 2018; Şahin ve Tuğrul, 2012; Taylan ve Işık, 2015) bulguları, genelde erkeklerin, özelde ise erkek öğrencilerin teknolojiye olan merak ve ilgilerinin kızlardan fazla olduğunu; dolayısıyla erkek öğrencilerin teknoloji ve yenilik konusunda daha fazla liderlik davranışları göstermelerinin şaşırtıcı olmadığını ortaya koymaktadır.

Alanyazında okul yaşam kalitesinin cinsiyete göre değişmediğini saptayan araştırmaların (Sarı Ötünç ve Erceylan, 2007; Sarı, 2012a; Selvitopu, 2018; Dönmez ve Taylı, 2018) yanı sıra, OYK algısının erkekler lehine sonuçlandığını gösteren araştırmalara (Arıkan ve Sarı, 2016; Tunç ve Beşaltı, 2014) da rastlamak mümkündür. Tunç ve Beşaltı tarafından 2014’te yapılan araştırmada ulaşılan sonuçlara benzer şekilde, bu araştırmada da okul yaşam kalitesinin yalnızca “öğretmenler” boyutunda bir farklılık tespit edilmiş ve bunun da erkek öğrenciler lehine olduğu görülmüştür.

Öğrenci liderliği ile ilgili olarak 12. sınıfların 11. sınıflara göre daha fazla liderlik davranışı sergileme eğiliminde oldukları sonucu Arslan ve Durmuş’un (2013) çalışması ile farklılık göstermektedir. 10. sınıf öğrencilerinin daha fazla liderlik davranışı sergiledikleri (Tekin ve Taşgın, 2008 akt: Büyükoğlu ve Polat, 2017) bulgusu, araştırmamızda 10. sınıfların 9. ve 11. sınıflara göre daha fazla liderlik davranışı sergileme potansiyeline sahip oldukları bulgusu ile benzerlik göstermektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen sınıf düzeyi yükseldikçe öğrencilerin okul ve okul yaşamına ilişkin algısının olumsuz yönde değiştiği bulgusu, alanyazındaki kimi çalışmalarla (Arıkan, 2015; Arıkan ve Sarı, 2016; Epstein ve Mcpartland, 1976; Gedik ve Cömert, 2018; Sarı, 2012a; Selvitopu, 2018; Tunç ve Beşaltı, 2014) desteklenmektedir. Bununla birlikte Arıkan (2015) tarafından yürütülen araştırmada sınıf düzeyi yükseldikçe “okula yönelik duygular” ve “okul yöneticileri” boyutlarında öğrenci algılarında olumlu yönde bir yükselme görüldüğü bulgusu, bu araştırmanın “öğrenciler” ve “sosyal etkinlikler” boyutlarında benzerlik taşımaktadır. 12. sınıf öğrencilerinin birbirleri ile olan iletişimlerinin niteliği ile ilgili olumlu bir algıya sahip oldukları; bunun da öğrencilerin arkadaşları ile en az 4 yıllık bir geçmişleri olmalarından ve paylaşımda bulunmalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Benzer bir yorum, üst sınıfların (11. ve 12. sınıflar) alt sınıflara (9. ve 10. sınıf) göre okulun sosyal etkinliklere yaklaşımı konusunda nispeten daha olumlu bir algıya sahip oldukları sonucu için de yapılabilir.

Demirçelik, Karacabey ve Cenani (2017) tarafından yapılan özel yetenekli öğrencilerin liderlik becerilerinin incelendiği araştırmada, ders dışı etkinliklere katılan öğrencilerin liderlik becerisinin katılmayanlara göre daha yüksek olduğu bulgusu; bu araştırmanın sosyal etkinliklerde görev alan öğrencilerin almayanlara kıyasla hem daha fazla liderlik davranışına hem de daha yüksek OYK algısına sahip oldukları sonucu ile aynı doğrultudadır. Bununla ilgili olarak araştırmada özellikle “okul yöneticileri” boyutu öne çıkmıştır. Bu bulguyu; sosyal-kültürel etkinliklerde görev alan öğrencilerin, bu görevleri gereği okul yöneticileriyle doğal olarak daha fazla iletişim halinde olmaları ve dolayısıyla da onlar hakkında daha olumlu algılar duyumsamaları ile açıklayabiliriz.

Liderlik görevlerinde bulunan öğrencilerin bulunmayan öğrencilere göre hem daha yüksek oranda liderlik davranışı gösterdikleri hem de OYK algılarının daha olumlu olduğu görülmüştür. Bu noktadan hareketle, okullarda liderlik görevi niteliği taşıyan daha fazla etkinliğe yer verilebileceği ve öğrencilerin katılımının sağlanabileceği belirtilebilir. Öğrencilerin birbirleri ile olan iletişimlerinin niteliği, okulla ilgili karar alma süreçlerinde öğrencinin katılımının sağlanması, öğrencinin önerilerinin dinlenmesi, öğrenci tarafından yapılan olumlu aktivitelerin aileye-çevreye duyurularak davranışın pekiştirilmesinin sağlanması (Zanella, 1979) gibi birkaç uygulama ile öğrencilerin okulunu daha çabuk benimsemesi sağlanabilir. Öğrenci içinde bulunduğu örgüt- okulu- benimserse okula dair görev ve sorumluluk almaya istekli olabilir. Görev ve sorumluluk alan öğrencilerin liderlik becerileri kazanabilecekleri (Marcketti vd., 2011) bilindiğinden, kişinin içinde bulunduğu gruba ya da örgütü benimsemesi durumunda hem kendisinin liderlik becerileri geliştirmesine hem de okulunun ilerlemesine katkı sağlayabileceği ileri sürülebilir.

Araştırmada öğrenci liderliği ile OYK algısı arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki saptanmıştır. Böyle bir ilişkinin varlığının okul yöneticileri tarafından dikkate alınması “geleceğin lider ve yöneticilerinin yetiştirilmesi” biçiminde ifade edilen eğitimin siyasal işlevinin gerçekleşmesine katkıda bulunabileceği gibi, OYK algısının yükselmesi yoluyla da öğrencilerin okuldan elde edebilecekleri kazanımları arttırabilir.

Sonuç olarak bu araştırma, kız öğrencilerin erkeklere göre daha fazla liderlik davranışı gösterme eğiliminde olduklarını, sınıf düzeyi yükseldikçe OYK algısının olumsuzlaştığını, okulda sosyal-kültürel etkinliklerde ve liderlik görevlerinde bulunan öğrencilerin hem OYK algılarının ve hem de liderlik davranışı gösterme eğilimlerinin arttığını, ortaöğretim öğrencilerinin okul yaşam kalitesi algıları ile öğrenci liderliği arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğunu

ortaya koymuştur. Bu sonuçlardan hareketle okullarda daha fazla sosyal- kültürel etkinliklere yer verilebilir, liderlik gerektiren etkinlikler sayı ve nitelik olarak artırılıp öğrencilerin bunlara daha fazla katılımı özendirilebilir, paydaşların daha fazla iletişim kuracağı ve paylaşımda bulunabileceği olanak ve uygulamalar çoğaltılabilir, cinsiyet dâhil öğrenciler arasında hiçbir ayırım yapılmadan tüm öğrencilerin hem liderlik hem de OYK algılarına olumlu katkı sunacak fırsatlar yaratılabilir.

KAYNAKÇA

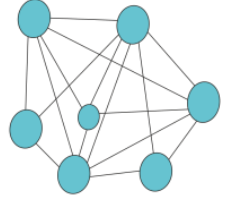
- Al-Jammal, K. (2015). Student leadership: Basic skills and appropriate activities. *International Journal of Innovative Research & Development*, 4(13), 20-39.
- Argon, T. & Kösterelioğlu, M. A. (2009). Üniversite öğrencilerinin üniversite yaşam kalitesi ve fakülte kültürüne ilişkin algıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(30), 43-61.
- Arıkan, G. & Sarı, M. (2016). Lise öğrencilerinde okul yaşam kalitesinin incelenmesi. *International Journal of Contemporary Educational Studies (IntJCES)*, 2(1), 66-77.
- Arıkan, G. (2015). *Spor lisesi ve Anadolu lisesi öğrencilerinde okula aidiyet duygusu ve okul yaşam kalitesinin incelenmesi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Arslan, H. & Durmuş, Ö. (2013). İlköğretim öğrencilerinde görülen liderlik davranışlarının araştırılması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(1), 207-228.
- Aslan, M. & Ağıroğlu Bakır, A. (2014). Resmi ve özel okul öğretmenlerinin paylaşılan liderliğe ilişkin görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1).
- Ayık, A. & Ataş-Akdemir, Ö. (2015). Öğretmen adaylarının okul yaşam kalitesi ve okula yabancılaşma algıları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 21(4), 429-452.
- Aykıt, S. & Öztürk, M. B. (2017). Öğrenci algılarına göre liselerde yaşam kalitesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 641-649. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1799>
- Banoglu, K. (2011). School principals' technology Leadership competency and technology coordinatorship. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 11(1), 208-213.
- Bass, B. M. & Bass, R. (2008). *The Bass handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications* (4th ed.). USA:Free Press.
- Biröl, Z. N. (2005). *Fen lisesi ve sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin mükemmelliyetçilik, benlik saygısı, liderlik özelliklerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Boylu, A. A. & Paçacıoğlu, B. (2016). Yaşam kalitesi ve göstergeleri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 8(15), 137-150.
- Burchard, B. (2009). *The student leadership guide* (4th ed.). USA: Experts Academy.
- Bursalıoğlu, Z. (2019). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış* (20. Baskı). Ankara: Pegem.

- Bülbül, H., Tunç, T. & Aydil, F. (2018). Üniversite öğrencilerinde oyun bağımlılığı: Kişisel özellikler ve başarı ile ilişkisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(3), 97-111.
- Büyükoğlu, H. & Polat, G. (2017). Öğrenci liderliği uygulamaları ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8(26), 303-317.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (17. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A. (2017). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Cansoy, R. & Turan, S. (2016). Gençlik liderlik özellikleri ölçeği: Güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 1(1), 19-39.
- Cansoy, R. (2015). *Türkiye'de ortaöğretim okullarındaki öğrencilerin gençlik liderlik özelliklerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Cansoy, R., Türkoğlu, M. E., & Parlar, H. (2016). Liderlik özellikleri: Bir ölçek geliştirme çalışması ve öğrencilere yönelik bir araştırma. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(212), 139-159.
- Coffey, A. & Lavery, S. (2017). Student leadership in the middle years: A matter of concern. *Improving Schools*, 21(2), 187-200.
- Çınar, A. & Bozgeyikli, H. (2015). Ortaöğretim kurumlarında paylaşılan liderlik algısı. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 42-60.
- Demirçelik, E., Karacabey, A. S. & Cenan, E. D. (2017). Özel yetenekli öğrencilerin liderlik becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 399-425.
- Dempster, N. & Lizzio, A. (2007). Student leadership: Necessary research. *Australian Journal of Education*, 51(3), 276-285.
- Dobosz, R. P. & Beaty, L. A. (1999). The relationship between athletic participation and high school students' leadership ability. *Adolescence*, 34(133), 215.
- Dönmez, Ş. & Taylı, A. (2018). Ortaokul öğrencilerinde okul iklimi, okula bağlılık ve okul yaşam kalitesi algısının incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 1-17.
- Duraklı, H. (2019). *Öğrencilerin lise yaşam kalitesi algıları ile okul bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Durmaz, A. (2008). *Liselerde okul yaşam kalitesi (Kırklareli ili örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Epstein, J. L. & McPartland, J. M. (1976). The concept and measurement of the quality of school life. *American Educational Research Journal*, 13(1), 15-30.

- Erden, A. & Erdem, M. (2013). İlköğretim okullarında okul yaşamı kalitesi: Van ili örneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 151-165.
- Ereş, F. & Bilasa, P. (2017). Middle school students' perceptions of the quality of school life in Ankara. *Journal of Education and Learning*, 6(1), 175-183.
- Gedik, A. & Cömert, M. (2018). Ortaöğretim öğrencilerinde okul yaşam kalitesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 989-1006.
- Haber-Curran, P. & Tillapaugh, D. (2017). Gender and student leadership: A critical examination. *New Directions for Student Leadership*, 154, 11-22.
- Hallinger, P. (1992). The evolving role of American principals: From managerial to instructional to transformational leaders. *Journal of Educational Administration*, 30(3), 35-48.
- Hilliard, A. T. (2010). Student leadership at the university. *Journal of College Teaching & Learning (TLC)*, 7(2), 93-98.
- Jenkins, D. M. (2013). Exploring instructional strategies in student leadership development programming. *Journal of Leadership Studies*, 6(4), 48-62.
- Kalaycı, H. & Özdemir, M. (2013). Lise öğrencilerinin okul yaşamının niteliğine ilişkin algılarının okul bağlılıkları üzerine etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 293-315.
- Kambuga, Y. & Omollo, A. (2017). Understanding students' leadership role and challenges in secondary schools in Tanzania. *Asian Research Journal of Arts & Social Sciences*, 2(3), 1-10.
- Karakütük, K., Özdoğan Özbal, E. & Sağlam, A. (2017). Okul yönetiminde okul güvenliğini sağlamak için yapılan uygulamalar konusunda öğretmen ve okul müdürlerinin görüşleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3): 1214-1232.
- Karatzias, A., Papadioti-Athanasίου, V., Power, K. G., & Swanson, V. (2001). Quality of school life. A cross-cultural study of Greek and Scottish secondary school pupils. *European Journal of Education*, 36(1), 91-105.
- Karatzias, A., Power, K. G. & Swanson, V. (2001). Quality of school life: Development and preliminary standardisation of an instrument based on performance indicators in Scottish secondary schools. *School Effectiveness and School Improvement*, 12(3), 265-284.
- Kesici, A. E. & Türkoğlu, A. (2012). Ortaöğretim kurumlarının okul yaşam kalitesi düzeyi ve ortaöğretim öğretmenlerinin sınıf içi iletişimde kullandıkları örtük davranışlar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(31), 149-162.
- Kois, L., King, C., LaDuke, C. & Cook, A. (2016). Cultivating student leadership in professional psychology. *Training and Education in Professional Psychology*, 10(1), 2-36.
- Kösterelioğlu, M. A. & Kösterelioğlu, İ. (2015). Effects of high school students' perceptions of school life quality on their academic motivation levels. *Educational Research and Reviews*, 10(3), 274-281. doi: 10.5897/ERR2014.1927

- Lizzio, A., Dempster, N. & Neumann, R. (2011). Pathways to formal and informal student leadership: The influence of peer and teacher–student relationships and level of school identification on students’ motivations. *International Journal of Leadership in Education*, 14(1), 85-102.
- Manzano, L. J., Poon, O. A. & Na, V. S. (2017). Asian American student engagement in student leadership and activism. *New Directions for Student Services*, 160, 65-79.
- Marcketti, S. B., Arendt, S. W. & Shelley, M. C. (2011). Leadership in action: student leadership development in an event management course. *Leadership & Organization Development Journal*, 32(2), 170-189.
- McClellan, J. L. (2013). Contributing to the development of student leadership through academic advising. *Journal of Leadership Education*, 12(1), 207-233.
- McGregor, J. (2007). Recognizing student leadership: Schools and networks as sites of opportunity. *Improving Schools*, 10(1), 86-101.
- Mok, M. M. C. & Flynn, M. (2002). Determinants of students' quality of school life: A path model. *Learning Environments Research*, 5(3), 275-300.
- Mozhgan, A., Parivash, J., Nadergholi, G. & Jowkar, B. (2011). Student leadership competencies development. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 1616-1620.
- Northouse, P. G. (2016). *Leadership: Theory and practice*. (7th ed.). USA: Sage.
- Önder, F. C. & Sarı, M. (2012). İlköğretim öğrencilerinde zorbalık ve okul yaşam kalitesi. *İlköğretim Online*, 11(4), 897-914.
- Önen, S. M. & Kanayran, H. G. (2015). Liderlik ve motivasyon: Kuramsal bir değerlendirme. *Birey ve Toplum*, 5(10), 43-63.
- Pallant, J. (2017). *SPSS kullanma kılavuzu: SPSS ile adım adım veri analizi*. (Çev. Balcı, S, Ahi, B.). Ankara:Anı Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 2002)
- Parlar, H., Türkoglu, M. E. & Cansoy, R. (2017). Leadership development in students: teachers' opinions regarding activities that can be performed at schools. *Universal Journal of Educational Research*, 5(2), 217-227.
- Sarı, M. & Cenkseven, F. (2008). İlköğretim öğrencilerinde okul yaşam kalitesi ve benlik kavramı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2), 1-16.
- Sarı, M. (2006). Okul yaşam kalitesi: Tanımı, değişkenleri ve ölçülmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(32), 139-151.
- Sarı, M. (2011). Lise yaşam kalitesi ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3), 253-266.
- Sarı, M. (2012a). Empatik sınıf atmosferi ve arkadaşlara bağlılık düzeyinin lise öğrencilerinin okul yaşam kalitesine etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18(1), 95-119.
- Sarı, M. (2012b). Okul yaşamının değerlendirilmesi: Okul yaşam kalitesi ölçeği'nin güvenirlik ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 344-355.

- Sarı, M., Ötünç, E. & Erceylan, H. (2007). Liselerde okul yaşam kalitesi: Adana ili örneği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 13(2), 297-320.
- Schneider, B., Paul, M. C., White, S. S. & Holcombe, K. M. (1999). Understanding high school student leaders, I: Predicting teacher ratings of leader behavior. *The Leadership Quarterly*, 10(4), 609-636.
- Seemiller, C. (2016). Assessing student leadership competency development. *New Directions for Student Leadership*, 151, 51-66.
- Selvitopu, A. (2018). Meslek lisesi öğrencilerinin okul yaşam kalitesi algılarının incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47, 225-246.
- Swan, K. (2014). Raising tomorrow's leaders: 6 skills to teach your children. Erişim adresi: <http://www.asuccessfulwoman.com>
- Şahin, C. & Tuğrul, V. M. (2012). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 4(3), 115-130.
- Taylan, H. H. & Işık, M. (2015). Sakarya'da ortaokul ve lise öğrencilerinde internet bağımlılığı. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(6), 855-874.
- Tunç, E. & Beşaltı, M. (2014). Okul yaşam kalitesinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Turkish Journal of*, 3(4), 28-39.
- Uslu, T. & Aslan, M. (2020). Öğrenci Liderliği Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 1181-1196. doi: 10.17679/inuefd.642739
- Wildy, H. & Dimmock, C. (1993). Instructional leadership in primary and secondary schools in Western Australia. *Journal of Educational Administration*, 31(2), 43-62.
- Yılmaz, E. & Kurşun, A. T. (2015). Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışları ile öğretmenlerin akademik iyimserlik düzeyleri arasındaki ilişki. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 35-48.
- Zanella, R. (1979). Student leadership: A vanishing school resource. *NASSP Bulletin*, 63(424), 92-94.

Kamusal Sanat Çalışmalarının Kentsel Dokuya ve Topluma Etkisi

Bürgehan AÇIKEL

Ediz ORAÇ

Manuscript information:

Received: June 14, 2021

Revised: July 3, 2021

Accepted: October 15, 2021

Öz

Kamusallığın ne olduğuna ve nasıl oluştuğuna dair tartışmalar ve yazılar esasen sosyal bilimler kapsamında üretilen çalışmalarda geliştirilmiştir. Genel olarak, bahsi geçen tüm çalışmalarda kamusal alan kavramı, kamusal alan kavramının fiziksel sınırlarını aşan çeşitli yönlerini açıklamak için kullanılmaktadır. Bu yaklaşım içerisinde, iletişimsel bir fenomen ifadesiyle, kamusal alan kavramının ve kamusal alanların üretimi fiziksel mekândan bağımsızdır. Kamusal sanat, toplumun içinde yaşadığı çevreyi tanımaya ve "kent kültürü" bilinci kazanmasına olanak tanır. Kamusal sanat çalışmaları, kalıcı estetik kentsel dokuların oluşturulmasında, toplumun yaşadığı çevreye karşı olan duyarlılığının artırılmasında, bireylerin yaşantılarını ve aralarındaki ilişkiyi geliştirmelerinde önemli yer teşkil etmektedir. Kamusal sanat, toplumun yaşantılarla edindiği maddi ve manevi kültürel motivasyonların odak noktasına sanat olgusunu yerleştirmeyi amaç edinir. Kısaca, insanlar arası bir iletişim sürecinden bahsetmek gerektiğinde mekândan bağımsız bir kavrayış da mümkün olmayacaktır. Kamusal alana dönüştürülen bu oteller insanlar tarafından hem dinlenme yeri olarak kullanılabilir hem de insanların burada birtakım sanatsal faaliyetler gerçekleştirebileceği yerlerdir. Dolayısıyla, bu çalışmanın temel motivasyonu sosyal bilimler çerçevesinde ele alındığı üzere geniş bir perspektifte, kentsel mekânın kamusal alanı üzerine incelemeler yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Kamusal Sanat, Kamusal Mekân, Kentsel iletişim.

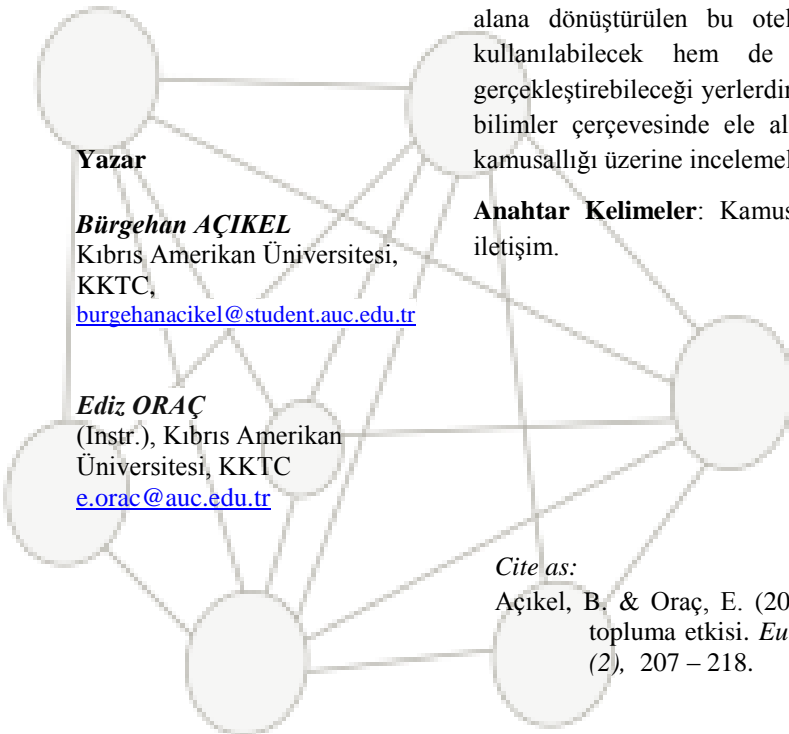
Yazar

Bürgehan AÇIKEL
Kıbrıs Amerikan Üniversitesi,
KKTC,
burgehanacikel@student.auc.edu.tr

Ediz ORAÇ
(Instr.), Kıbrıs Amerikan
Üniversitesi, KKTC
e.orac@auc.edu.tr

Cite as:

Açikel, B. & Oraç, E. (2021). Kamusal sanat çalışmalarının kentsel dokuya ve topluma etkisi. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 6 (2), 207 – 218.

GİRİŞ

Kamusallığın ve kamusal alanların üretimi fiziksel mekândan bağımsızdır. Ancak, kamusallığın fiziksel sınırlarının ötesine geçen boyutları herhangi bir kent içerisinde geleneksel kamusal mekanların varlığını inkâr veya göz ardı da etmemektedir. Diğer taraftanda, kentler farklı toplulukları ve etkinliklerini bir araya getirerek toplumsal süreçlere mekânsal bir ara yüz sağlarken, eş zamanlı olarak da toplumsal süreçte kentleri mekânsal olarak tanımlamakta ve bu kentleri mekanlara dönüştürmektedirler. Kamusal yaşam çok açık ve evrensel sosyal bağlamları içerir. Bir şehrin halka açık yerleri; bireylere diğer insanlarla bir arada olma ve farklı yerlerde gösterdikleri tavırları görerek, duyarak öğrenme olanağı sağlar (Sah 2017).

Kamusal sanat insanların bir arada olmasına keyifli imkan sağlar. Son yıllarda farklı disiplinlerin sıkça ele aldığı bir konu haline gelen kamusal sanat, kamusal alanda belirli bir bölge için yapılan sanat olarak tanımlanabilir ve doğası gereği ekonomik, sosyal, çevresel ve fiziksel dönüşümle (Hall ve Robertson 2001) yakından ilişkilidir. Kamusal sanatın genellikle kentsel dönüşüm projeleri ve kentsel dönüşümle iç içe geçmiş soylulaştırma süreçleri kapsamında ele alındığı görülmektedir. Kentsel dönüşümde kültüre dayalı yaklaşımlar, ekonomik yenilik ve çeşitliliği arttırmak, imge üretmek ve sosyal bütünleşmeyi sağlamak amacını güderler (McCarthy 2006: 244).

Sanat da tam bu noktada devreye giriyor. Çünkü McCarthy'nin (2006) de belirttiği gibi, kamusal sanat diğer dönüşüm elemanlarıyla birleştiğinde, kültürel kimliklerini güçlendirmekte önemli bir rol oynar. Diğer yandan kamusal sanat sadece basitçe kamusal alanda yapılan sanat anlamına gelmez. Kamusal sanat, izleyicilerini/paylaşımıcılarını birleştirme arzusuyla hareket eden, insanlara kendilerini rahatça ifade edebilecekleri alanlar sunan ve belki de toplumda yenilenen yansımalar (reflections) yaratan bir sanattır (Sharp, Pollack ve Paddison 2005). Bu nedenle fiziksel etkisinin yanında yarattığı toplumsal etki de önemlidir.

Kamusal sanat denince akıllara daha çok heykeller, grafitiler ve güzel sanatları çağrıştıran çeşitli kalıcı, kentsel mekân parçalarını tanımlamaya yönelik ve/veya belli/tanımlı sembolik çağrışımları olan çalışmalar gelmektedir. Yapılan birçok araştırmada kamusal sanata bu çerçeveden bakılmıştır. Oysa insanların kendi içlerine, bireyselliklerine çekildiği içinde bulunduğumuz modern sonrası dönemde katılımın ön plana çıktığı ve gündelik yaşamla ilgili, toplumsal sorunlara odaklanarak çeşitli farkındalıklar kazandırmayı amaçlayan kamusal sanat çalışmaları da yapılmaktadır. Bu çalışmanın odağı, yukarıda sözü edilen kalıcı çalışmalarla karşılaştırıldığında kullanıcıyla daha fazla etkileşim içerisine giren, daha süreç odaklı ve sanatçı ile katılımcı arasında demokratik bir ilişki kurmayı deneyerek farkındalık yaratmaya çalışan yeni tip kamusal sanat yaklaşımlarıdır. Bu doğrultuda, İstanbul'dan örnek olarak seçilen projelerin kamusallık yaklaşımları değerlendirilirken projeler mekan ve hedef kitle seçimleri, amaç ve beklentileri bakımından incelenmekte, gerçekleştirildikleri süreçler analiz edilmektedir.

Kamusallık Kavramının İçerdikleri

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde kamusal kavramı “kamu ile ilgili” tanımlanmaktadır, aynı zamanda bir aradalık ve umumilik ilkesine de dikkat çekilmektedir. Kamusal alan kavramının bilimsel ve günlük kullanımı arasında belirli bir farklılık ve karışıklık dikkat çekmektedir. Bunlar

“Evsel domestik olmayan mekanlar bütünü”, “Halkın toplandığı fiziksel yerler”, “politik tartışmaların gerçekleştiği medyatik alanlar”, “aleniyet ilkesine tabii olan demokratik talepler” gibi çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır (Dacheux, 2008, s. 14). 17. yüzyıl sonlarına gelindiğinde ise “kamu” ve “özel” karşıtlığı bugünkü kullanımlarına benzer bir biçim almıştır. “Kamusal” sözcüğü herkesin denetimine açık anlamına gelirken, “özel” sözcüğü kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan korunan bir yaşam bölgesi anlamında kullanılmıştır (Sennett, 2010, s. 32).

Habermas’ın (2003: 57) da belirttiği gibi gerek kamu gerekse kamuyla ilişkili olarak kullanılan kamuoyu, kamusal alan vb. kelimeler gündelik dilde birbirine uymayan anlamlarda kullanılmaktadır. Bunun nedeni ise bu kelimelerin farklı tarihsel evrelerdeki farklı değerlendirilmeleri siyaset, dil, hukuk ve sosyoloji gibi kimi alanlar içinde bu alanların sınırlılıklarına göre kullanılması ile ilişkilidir. Ancak bu kavramlar bütün kullanımlarında herkesi ilgilendiren onlara ortaklık, umumiyet gibi yan anlamlar yüklemektedir (Koroğlu, 2014, ss. 1489-1490).

Kamusal alanın kökeni Kant’a kadar uzanmaktadır. Kant’ın burada demek istediği kamusal alan kavramını normatif bir ideal ya da ilke anlamıyla kullanıldığıdır. Kant, yeryüzündeki akıllı yaratık olan insanın aklını kullanmaya yarayacak doğal yetilerin bireyin kendinde değil, tür içinde geliştiğini savunmakta, “doğanın yüce tasarısına” ulaşmak isteyen insanın kusursuz bir biçimde adil bir sivil toplum geliştirmesini, kendi türüyle birlikte açıkça düşünmekte özgür olmasına bağlamaktadır (Kant, 2003, ss. 45-46). Habermas, kamusal alan kavramını tarihsel bir perspektifle 19. yüzyılın yarısına kadar analiz etmiştir. Burada kamusal alan kavramı ile “toplumsal yaşamımız içinde kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturabildiği bir alandan bahsedilmektedir.” Bu alana bütün insanların erişebilmesi için garanti altına alınmıştır. Özel bireylerin kamusal bir gövde olarak toplandığı her konuşma kamusal alanın bir parçasını oluşturmaktadır. Bu bir aradalık özgünlük bir sivil davranış modelini üretmektedir. (Habermas, 2004, s. 95).

Kamusal Sanat

Türkiye’de 1990’lı yılların sonlarında çeşitli toplumsal gruplar sivil alanlarda sanat projeleri gerçekleştirmeye başlamıştır. Batı’da ise 1960’lı yıllardan bu yana radikal sanatçılar çeşitli projelerle toplumsal sorunları görünür kılmaya çalışmış ve tartışmaya yol açmışlardır. Batı’da, genellikle toplumsal anlamda araçsallaştırılmasının mümkün olması nedeniyle, kamusal sanat (public art) projeleri devlet ve belediye gibi kurumlar tarafından uzun zamandır desteklenmektedirler (Tan ve Boynik, 2007: 15). Batı’da kamusal alan ve güncel sanat arasındaki ilişkinin tartışılması, 20. yüzyılın başında Dadaistler’in salon sergilerine tepki olarak farklı kamusal sanat etkinlikleri gerçekleştirmeleriyle başlamıştır. 1960’lı yıllara gelindiğinde ise, artık müzelerin/galerilerin kamusal alanı tam anlamıyla temsil etmediği ve sanatın “beyaz kutu” nun (white box) dışına taşması gerektiğini savunan kesin sanatçıları ön plana çıkmışlardır (Tan ve Boynik, 2007: 15). Bu bağlamda, Tan’ın (2010) da belirttiği gibi, “kamusal sanat, sanatçıların müze ve benzeri kurumlardan kaçış olarak ondört kurumsal olmayan sosyal mecralara yönelmeleriyle ve yere özgü farklı estetik temsiliyetleri aramalarıyla ortaya çıkmıştır” (Tan 2010). Kamusal sanat, izleyicileri birleştirme arzusuyla hareket eden, insanların kendilerini ifade edebildikleri alanlar yaratan ve belki de toplumda yenilenen yansımalar (reflections) yaratan bir sanattır (Sharp, Pollack ve Paddison, 2005). Kamusal sanatın anıtlılaştırmak, kent peyzajının

görselliğini geliştirmek, turizm ve yatırımcıları etkileyerek ekonomik yenilenmeye yardımcı olmak, artistik ve kültürel yenilenmeye yardımcı olmak, insan toplulukları için kimlik üretmek, insanları kamusal alan kullanımına teşvik etmek, yaşam kalitesi üzerine daha genel bir politikaya cevap vermek gibi farklı özellikleri de vardır (Remesar, 2005). Kamusal sanatın sosyal etkilerinin yanı sıra fiziksel, çevresel ve ekonomik sorunlara çözümler getirebileceği de iddia edilmektedir.

Bunlar Politika Çalışmaları Enstitüsü (Policy Studies Institute) tarafından şu şekilde özetlenmiştir: Robertson ve 15 Hall (2001) 'Public Art and Urban Regeneration: Advocacy, Claims and Critical Debates' (Kamusal Sanat ve Kentsel Dönüşüm: Savunuculuk, İddialar ve Eleştirel Tartışmalar) başlıklı makalelerinde, konu üzerine yapılan pek çok çalışmada kamusal sanatın kimlik ve yer duygusunu geliştirmeye yardım ettiğini, aynı zamanda kentli kimliğine katkıda bulunduğunu, toplumun ihtiyaçlarına işaret ettiğini, sosyal dışlama ile mücadele ettiğini, eğitim değerine sahip olduğunu ve sosyal değişimi teşvik ettiğinin savunulduğunu belirtirler ve kamusal sanatın katkılarını ekonomik, sosyal, çevresel ve psikolojik olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Kamusal sanat şehrin içindeki doğal ve yapay parklarda, kütüphanelerde, hastanelerde, sokaklarda, toplu konut sitelerinde, kamusal binalarda, alışveriş merkezlerinde ve bunun gibi halka açık kamusal mekânlarda birçok farklı şekle bürünerek gerçekleşir. Özellikle toplumun geleceği çocuklar ve gençlerin en çok kullandıkları ve en önemli kamu alanları olan parkların sanatla iç içe ve kaynaştırıcı olması gerekir (Sah 2019). Yani kısaca insanların yaşadığı, çalıştığı ya da boş vakitlerini geçirdiği yerler kamusal sanatın alanları olabilirler. Sanatsal özelliklere sahip olan küçük ya da büyük heykeller, müraller, resimler, sokak mobilyaları, binalar, çeşmeler, köprüler ve benzerleri kamusal sanat biçimleri olarak bu alanlara dâhil olabilirler (Remesar 2005). Nitekim kamusal sanat dendiğinde akıllara daha çok heykeller, grafitiler ve benzeri çalışmalar gelmektedir. Yapılan birçok araştırmanın kamusal sanata bu çerçeveden baktığı gözlenmektedir. Sharp, Pollack ve Paddison, kamusal sanata bu tür kalıcı, yani kentsel mekân parçalarını tanımlamaya yönelik veya tanımlı sembolik çağrışımları olan çalışmalar çerçevesinden bakanlardan yalnızca birkaçıdır. Yazarlar 'Just Art for a Just city: Public Art and Social Inclusion in Urban Regeneration' (Adil Şehir için Adil Sanat: Kentsel Dönüşümde Kamusal Sanat ve Sosyal İçerme) adlı makalelerinde kamusal sanatın nasıl dışlayıcı/dâhil edici bir rol oynadığını heykel odaklı örneklerle incelerler. Verdikleri örneklerde iki farklı yaklaşımı ele alırlar. Bir örnekte kamusal sanat adına yapılan bir heykelin insanlar tarafından nasıl dışlandığını anlatırken, örnekteki heykelin açıkça politik bir sembol olmasına rağmen halk tarafından nasıl benimsendiğinden bahsederler. Bu noktada yazarlar kamusal sanatın herkesin farklı biçimde okuduğu, anlamlandırıldığı bir olgu olduğunu belirtirler. Ayrıca kamusal sanata verilen tepkilerin çeşitli ve yüksek sesli olduğunu vurgularlar. Zamanın, sanat eserlerine bakış açısına yardım edebildiğini ve yıllar geçtikçe bu eserlerin kentin çevresine uyum sağladıklarını, kentin bir parçası haline geldiklerini anlatırlar (Sharp, Pollack ve Paddison 2005). Bu noktada kamusal sanat adı altında yapılan eserlerin politik amaçlarla da kullanılabildiği görülmektedir. Sharp, Pollack ve Paddison (2005) da bu makaleleriyle kamusal sanatın sanat ve izleyici arasındaki iletişimine dikkat çekerek onun önemini vurgular ve kamusal sanatın sıklıkla sembolik bir katkı sağladığını belirtirler. Bu söylemlerini de Lefebvre'nin bakış açısı ile desteklerler. Lefebvre (1991), kamusal sanatın politik çıkarlar sağlama amacıyla bir aracı olarak kullanılma olasılığının hep var olduğunu vurgular: "Sanatsal özelliklere sahip binalar gücü ve keyfi yapılan çıkarıcı güç işaretlerini maskeleyebilir". Bu anlamda, kamusal sanatın yararlı olduğunu iddia ettikleri niteliklerin ölçülmesi oldukça zordur ve bu yararlar arasında birbiriyle

çelişenlerin olabileceğini söylemek de mümkündür (Selwood, 1995). Dolayısıyla kamusal sanatın insanların yaşamlarında ve kamusal alanlar üzerinde pozitif etki yaratma amacının politik ve benzeri faktörlerle olumsuz bir sürece de dönüştürebileceği öngörülebilmektedir.

Kamusal Sanata Örnekler

Kamusal alanda sanat eserleri ve sanatsal etkinlikler, doğayı sanat aracılığıyla insana yaklaştırmakta ve kenti çelik ve cam kütesi haline gelmiş olan mekanların soğukluğundan kurtarmaktadırlar. Orayı görsel düzenlerle daha etkileyici hale getirmektedir. Buda insanları oraya sürüklemekte olup onları kentin günlük yaşam tarzından farklı olarak onlara zihinsel rahatlama noktaları yaratmaktadır, zıtlıklar ve algısal yanılsamalar ile bireylere şaşırtıcı, merak uyandıran sürprizlerle karşılaşma imkanları sunmaktadır. İşte bu şekilde yapılan sanat faaliyetleri insanları fantastik dünyalarla karşılaştırıp sanatla hiçbir ilgisi olmayan insanların bile günlük hayatta sanatla yada bir sanat eseriyle iletişimini sağlamaktadır.

Anish Kapoor, Bulut Kapısı, 2004, 100 ton ağırlığında çelik, Chicago, ABD

“Bulut Kapısı” adlı eserin sergilendiği yer toplumsal etkinlik alanında, kentin merkezinde ve herkesin eseri görebileceği ve etkileşime girebileceği bir biçimde sergilenmektedir. Habermas da ortak toplumsal etkinlik alanların önemini şu şekilde ifade etmiştir: "Kamusal alan, modern toplum kuramlarında, toplumun ortak yararını belirlemeye ve gerçekleştirmeye yönelik düşünce, söylem ve eylemlerin üretildiği ve geliştirildiği ortak toplumsal etkinlik alanına işaret etmek için kullanılan bir kavramdır." Habermans'ın bu tanımından sonra bu eserin sahibi ile etkileşime giren kentli insanları, düşünmeye, sorgulamaya ve onları sürekli değişen bir estetik algının içinde olmaya teşvik etmektedir. Onlara bu yapının yapılma amacını düşündürüp oradaki insanları iletişim içine sokmaktadır. Eserler, mekansal algıların değişimi kadar, şehir yaşamı içinde gökyüzüne bakmayı unutan, hayatlarını sürekli ev ve iş arası geçiren insanların alışkanlıklarını değiştirmek için önem arzeder. Bu bağlamda kent kültürüne ivme kazandıracak sanatsal değerler, çok sayıda bireylerin bu eserlere ulaşabilmesi ile gerçekleşecektir. Sanat eserleri kamusal alanlarda daha etkin bir biçimde izlenebilmektedir. Günümüzde sanatın, modern yaklaşımların ötesine

geçerek daha hareketli ve yaşam ile iç içe olmayı tercih ettiği görülmektedir. Çünkü her dışarı çıkışta bu alanlar insanların hayatlarının bir parçası haline gelmektedir. Günümüzdeki sanatçılar eserlerini durağan bir yapıdan uzaklaştırarak, teknolojik gelişim ile paralel bir biçimde yeni ifade biçimlerini ortaya koymakta ve mekan ile olan ilişkisine yeni anlamlar koymaktadır. Yani o eserin hakkında yazılan şeyler sürekli sabit kalmıyor hayatta yaşanan güncel durumlara göre yazıya yüklenen ifadeleride değiştiriyor. Kamusal bir kültür yaratmanın önceliği, kamusal alanı şekillendirmek ve kentin görsel formunu yeniden inşa etmeyi gerektirmektedir. Kentin kendine özgü olmasıda o şehre önemli sanat eserlerinin ve bunların sahip olduğu gösterge sistemlerini dünya genelinde bir etkileşime sokan unsurdur.

Şehir merkezlerinde ve meydanlarında tarihsel, kültürel veya siyasal temaları ile görmeye alışkın olduğumuz yapıların toplum üzerinde güçlü etkilerini göz önüne alındığımızda, bu etkinin günümüzde tamamı ile devam etmese de çağdaş kamusal sanatın gelenekselleşmiş ihtişam ve yüceltme kavramlarından uzaklaşmakta olduğunu da gözlemlemekteyiz. Uzaklaşma nedenleri ise eser hakkında ki anlatımın değiştirilmeden aktarılmasından dolayı eserden hakkında ilgi çekebilecek bir şey kalmamıştır. Çağdaş kamusal alan sanatçıları bu ihtişamlı gösterilerden uzaklaşmakta daha güncel kavramalarla yola çıkabilmektedirler. Bu nedenle kamusal alan güncel sanat yapıtı için daha farklı çok katmanlı, seçmeci ve etkileşimli bir zemin oluşturmaktadır. “Çağdaş sanatın güncel etkinlik sorunlarına yaklaşmak, soruna yalnızca sanatçı birey açısından çözüm getirmeye çalışmak değil, kitle boyutunu da araştıran bir iş yapmaktadır”.

Kamusal Alana Dönüşen Otel örnekleri

Papadimitriou'nun göçmenler için yaptığı bir otel projesi var ve bu projeyi T.A.M.A Herkes İçin Geçici Özerk Müze (*Temporary Autonomous Museum for All*) ile gerçekleştirmektedir. Bu projede; Papadimitriou, sıradışı yerlerde insanların düşünmeleri ve dinlenmeleri için, bir resepsiyon masası ve yatak içeren oteller kurarak bir proje zinciri başlatmıştır. Şu an için proje İtalya'da Hotel Isola, Makedonya'da the Cosmotel ve Yunanistan/Larissa'da Hotel Grande olmak üzere üç hotelden oluşmaktadır. “Eviden uzakta yerel bir ev” sloganıyla yola çıkan Papadimitriou, T.A.M.A oluşumuyla birlikte gerçekleştirdiği bu hotel projelerinde turistlerin, göçmenlerin istek ve arzularını karşılayabilecekleri bir alan yaratmak ve onları anlama amacı taşıyan bir ortam kurmaktır. Hotel Grande'nin tanıtımında şu sözlere yer verilmektedir:

Uzun günlük yürüyüşlerin ardından yorgun bir şekilde Hotel Grande'ye gelin. İster dünyanın dört bir yanından gelen sanat camiasının üyeleri, ister bir hippy, asi genç, Roman çingene, parlak bir gelecek arayan bir göçmen ya da sadece eski bir turist olun, Hotel'in basit lobisi sizleri ağırlıyor. Yorgun ayaklarınızı dinlendirmek için size bir yatak sunuyor ve yeni geçici eviniz olan Larissa'yı dolaşmak için yeni şehir atlası sizlere rehberlik ediyor (tamagr.blogspot.com, 2005).

1- Hotel Grande projesinde Papadimitriou, o bölgedeki çingeneleri ya da Larissa üniversitesi öğrencileri gibi toplulukların hareketlerini koordine etmiş ve onların yeteneklerini uygun amaçlara yönlendirmiştir. Papadimitriou, Larissa'nın kalbinde bu kuruluş tarafından sunulan komik bir

sadelik ve asgari bir konfor ile ya da öğrenciler tarafından çekilen binlerce fotoğraftan oluşan ve şehre ait görsel bir tur olarak derlemiştir (Carras, 2005).

Hotel Grande, Larissa 2005

Carras, M. 2005. "Hotel Grande" Tama-gr.blogspot.org. Erişim Tarihi: Mayıs 2021 <http://tama-gr.blogspot.com/2005/05/text-by-maria-thalia-carrasexhausted.html>

Carras, M. 2005. "Hotel Grande" Tama-gr.blogspot.org. Erişim Tarihi: Mayıs 2021 <http://tama-gr.blogspot.com/2005/05/text-by-maria-thalia-carrasexhausted.html>

Hotel Isola, İtalya 2012

Papadimitriou, M. 2012. "Hotel Isola" Isolacenter.org. Erişim Tarihi: Mayıs 2021
http://www.isolartcenter.org/index_eng.php?p=n31987204&i=n59788601&z=n96664119

Herkese açık olan ve kamusal alanda yarı özel bir bakış açısı sunan bu oteller, insanlara başka topluluklarla bir araya gelip yeni ilişkiler ve fikirler etrafında olmalarına imkân tanımaktadır. Ayrıca o insanlara kendini dinleme ve düşünme imkânını sağlamaktadır.

2- Hotel Isola'nın bu projeler içinde farklı bir tarafı vardır. Hotel Isola, çevre bölgelerde yaşayan toplulukların, yerel kent planlamacıları ve Garibaldi Cumhuriyeti (Garibaldi- Republica) ile

yaşadıkları anlaşmazlığın, çatışmanın sonucudur. Isola sakinleri bu terk edilmiş eski fabrikayı toplum merkezine dönüştürmek isterlerken, planlamacılar buranın eski yapısını yıkarak yerine yüksek ticari kuleler yapmak istemektedirler. Papadimitriou'nun oteli -geçici bir mekân- olarak Isola sakinlerine tarihlerini içeren bir anıt olmasının yanında bir ev sağlamaktadır. Verilen bir yatak dışında Hotel Isola, sanatçıların fabrikalardan ve yerel halktan topladığı nesnelere doludur. Burada, ziyaretçiler geçmişle birlikte dinlenirken, geleceklerini düşünüp tasarlayabilirler (Papadimitriou 2012).

Papadimitriou'nun T.A.M.A oluşumu ile gerçekleşmekte olduğu bütün bu projelerde kamusal sanata aykırı grupların yönelmesi özelliği ön plana çıkmaktadır. Bu bölgelerdeki insanlarla yakın ilişkiler kurarak, onları sanata ulaştırmış ve sanatın içinde olmalarını sağlamaya çalışmıştır. Günlük yaşamlarına dâhil olarak aradaki süreci azaltmış ve kurulan bu ilişki de hem onların hem de kendi yaşamlarını yeni bakış açıları getirmeyi hedeflemektedir.

Kamusal alanda sanat yapılarının insanlarla iç içe olması, sanat eserinin toplumsallaşmasını da anlatmaktadır. Bu durum bizlere aynı zamanda çağdaş bir kent tasarımında kent yöneticilerinin sanata desteğini ve sanatçılarla işbirliğinin son derece önemli ve gerekli olduğunu da göstermektedir. Geleceğin kentini bir sanatla şekillendirmek, hem bireylerin refahına önemli katkı sağlayacak hem de toplumsal barış ve dinginlik açısından önemli katkılar sunacaktır. Bu katkı, kamusal alanın sosyal, psikolojik ve estetik değerler de dahil olmak üzere insan ihtiyaçlarını karşılaması durumunda mümkündür. Kent dokusuyla uyumlu, doğayla bütünleşen sanat eserleri, mekanları daha yaşanabilir hale getirirken aynı zamanda insanların duyarlılıklarını, algılarını ve farkındalıklarını geliştirmektedir. Çevreye duyarlılığı gelişmiş olan bireyler, toplumsal duyarlılığının da temel yapı taşlarıdır. Kamusal sanat, kamusal konuları içeren bir sanatsal yaklaşım olması nedeniyle çevre kültürüne eleştirel bakışı da içinde bulundurmaktadır. Eleştirel yaklaşımlar, ortak değerleri paylaşabilmemiz için kendimizi ve çevremizi yeni ve etkileşimli yollarla algılamamızı sağlar. Farklı kültürlerle ve onların var olma haklarına saygı duyan bir diyalog ve ağ oluşturma ortamını teşvik eder.

Montania Otel, Bursa

Anonim. (1997) İçinden Tren Geçmeyen Gar Binası, *Arkitekt Dergisi*, (452), 36-39.

Montania Oteli ve çevresi, Bursa

(<http://www.mudanyaonline.net>) 11.05.2021

1849 yılında Fransızlar tarafından yaptırılan ve ilk olarak gümrük binası olarak kullanılan yapı, 1874 yılında Bursa Mudanya Demiryolu'nun yapımı sırasında gar binasına dönüştürülmüştür. Bir süre gümrüklü mal ve yolcu taşımacılığında kullanılan binanın, tren seferleri iptal edildikten sonra, bir bölümü yeniden gümrük deposu olarak kullanılmaya devam etmiş, diğer bölümleri de Tekel, Zirai Donatım, Köy Hizmetleri gibi kurumlar tarafınca kullanılmaya başlanmıştır (Alper, 1997).

Yıllarca terk edilmiş olan Eski Mudanya Gar Binası'na, 1989 yılında Mudanya Belediyesi sahip çıkmıştır. Yap-İşlet-Devret modeliyle özel teşebbüs tarafından Belediye'den 49 yıllığına kiralanın bina, Mudanya Koruma Amaçlı İmar Planı sınırları dışında tescilli anıtsal mimarlık örneği olduğu için Koruma Kurulu Kararlarına göre düzenlenmiştir, 40 odalı bir otel işlevi olarak, 1992'de Otel Montania ismiyle yeniden kullanıma açılmıştır. Fahri Esgin isimli bir girişimcinin kiraladığı binanın restorasyonu Mimar Mehmet Alper tarafından gerçekleştirilmiştir.

Restorasyondan önce çekilen fotoğraflar, binanın ağır hasar gördüğünü ve neredeyse çökmek üzere olduğunu tespit etmiştir Uzun süre istasyon olarak kullanılan yapının mimari kimliğini korumak için aslına saygı duyarak yapının tekrar faaliyete geçirilmesi gerekmiştir. İlk önce ayrıntılı bir mekan çalışması gerçekleştirilmiş ve yapının günümüze gelebilen tüm mekan, biçim, malzeme ve strüktür öğeleri saptanmış, bu çerçevede yapılan restorasyon ile özgün yapım tekniği korunmaya çalışılmıştır. Montania Oteli'nin başarılı bir örnek olarak ilçeye katkı sağlaması, yakın çevresinin de yeniden düzenlenmesi için bir fırsat yaratmıştır. Bu proje birçok projenin yapılmasına destek olmuştur.

SONUÇ

Günümüzde insanlar yaşadıkları alanın içinde ve dışında sanat eserleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Sanatçılar, toplumu oluşturan bireyler için kamusal

alandaki çok çeşitli eserler üretirler. İzleyiciler ise sosyal hayatın içerisindeki kısacık bir anda rastlantısal olarak, belki de davetsiz bir şekilde ama görülmeye değer oldukları bir sergi veya eser izlemek durumundadırlar. Kamusal alan içerisinde icra edilen sanatsal çalışmalar, halk

ve izleyiciler için düzenlenmektedir. Bu alan içerisinde gerçekleşen sanat; paylaşım, etkileşim ve iletişim biçimi olmuştur. Bu etkiler içerisinde gerçekleştirilen yapılar izleyici ile iletişimi sağlamak için çok dilli ve çok boyutlu şekilde inşaa edilmiştir. Eser çevresiyle birlikte vardır. Farkındalık hissini en etkili şekilde yayılmasına katkıda bulunan açık alanda üretilen bu tarz çalışmalar, herhangi bir kısıtlama olmaksızın kamusal alana hitap etmektedir.

Bütün bu tartışmaların sonucunda yeni tip kamusal sanatın, Habermas'ın (1962) arzuladığı gibi tekil, eşitlikçi ve demokratik bir alandan ziyade, daha çok Arendt'in (1958) belirttiği gibi modern dönemle beraber özel alan ile kamusal alanın sınırlarının bulanıklaştığı ve toplumsal alanı oluşturduğu, Negt ve Kluge (1972) ikilisinin de vurguladığı gibi çatışmaları içinde barındıran, karşıtlıklardan oluşan çoğul bir kamusal alanı kendine tercih ettiği söylenebilmektedir. Çalışmada projelerdeki gibi „mücadeleci kamusal alan"lar sanat ile birbirlerini karşılıklı olarak etkileyip, sürekli bir ilişki kurmaktadır. Bu sanatlarda iletişim, farkındalık, görüntü güzelliği ve birliği sağlayarak aradaki ilişkileri güçlendirmektedir aynı zamanda.

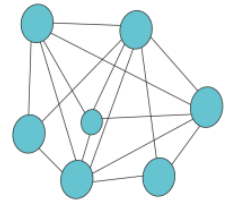
Sonuç olarak yeni tip kamusal sanat projelerindeki kamusal yaklaşımın yer kimliğini ve aidiyet duygusunu öne çıkarmak farklılıklara, farklı kültür ve tarihlere sahip çıkan, sanatı herkese ulaştırmayı hedeflemek, sanat ve sanatçının „üstten" bakışlı yargısını kırıp, izleyici/katılımcıyla arasındaki mesafeyi azaltmak, farkındalık yaratmayı amaçlayan, iletişim kuran, ilişkileri pekiştiren yollar yaratmak, demokratik, eşitlikçi ve farklı karşıt kamusal yapılar yaratmak gibi ortak özelliklerle öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, O. ve Eliri, İ. (2010), Birey Toplum İlişkisinde Kent Kültürü, Kamusal Alan ve Onda Şekillenen Sanat Olgusu. *İdil Dergisi*, 1(5), 61-74.
- Alper, B. (1997) Mütarekeden Günümüze Mudanya (Sah & Sadri, 2017) Anonim. (1997) İçinden Tren Geçmeyen Gar Binası, *Arkitekt Dergisi*, (452), 36-39.
- Arendt, H. 1958. İnsanlık durumu. B. S. Şener (Çev.). *İstanbul: İletişim Yayınları* (orijinal basım tarihi 2000).
- Berger, J. (2010). Görme Biçimleri (Y. Salman, Çev.). (16. Baskı). *İstanbul: Metis Yayınları*.
- Boynik, S. 2007. "Maria Papadimitriou." Olasılıklar, Duruşlar ve Müzakere: Güncel Sanatta Kamusal Alan Tartışmaları içinde (s.160-161) der. Tan, P., Boynik, S. *İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları*.
- Carras, M. 2007. Dwelling in Mobility. *Intermediality: History and Theory of the Arts, Literature and Technologies* s.183-187.

- Dacheux, É. (2008). Kamusal alan: demokrasinin anahtar bir kavramı. Kamusal alan (s. 1327) içinde. *İstanbul: Ayrıntı Yayınları*.
- Habermas, J., (1998), Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine, *İstanbul: Kabalcı Yayınları*
- Habermas, J. (2001). İletişimsel Eylem Kuramı. (M. Tüzel, Çev.) *İstanbul: Kabalcı Yayınları*.
- Habermas, J. (2003). Kamusal alanın Yapısal Dönüşümü, (Bora,T. Sancar, M. Çev.). (5. Baskı). *İstanbul: İletişim Yayınları*.
- Habermas, J. (2003). Kamusal alanın yapısal dönüşümü. *İstanbul: İletişim Yayınları*.
- Habermas, J. (2004). Kamusal alan. Meral Özbek (Ed.), Kamusal Alan (s. 95- 103). *İstanbul: Hil yayınları*.
- Hall, T., Robertson, I. 2001. "Public Art and Urban Regeneration: Advocacy, claims and critical debates." *Landscape Research* 26: 5-26
- Kant, I. (2003). Kant: Political Writings. Cambridge Texts in the History of Political Thought. *Cambridge University Press*.
- Koroğlu, C., Z. (2014). Kamusal alan ve din ilişkilerinde yeni dönem, Turkish studies: international periodical for the languages, *Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(5), 1487-1505.
- McCarthy, J. 2006. "Regeneration of Cultural Quarters: Public Art for Place Image or Place Identity?." *Journal of Urban Design* 11: 243-262.
- Negt, O., Kluge, A. 1972. "Kamusal Alan ve Tecrübe." Kamusal Alan içinde (s.133- 139) M. Özbek (Çev.). der. Özbek, M. *İstanbul: Hil Yayınları* (orijinal basım tarihi 2004).
- Papadimitriou, M. 2012. "Hotel Isola" *Isolacenter.org*. Erişim Tarihi: Mayıs 2021.
- Remesar, A. 2005. "Public Art: Towards A Theoretical Framework." Urban Regeneration: A Challenge for Public Art içinde (s.128-140) der. *Remesar, A. Barcelona: University of Barcelona*.
- Sah,B. ,Sadri,S.Z. (2017). Inclusive Playground for All Children with Different Abilities. *IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)*, 30-42.
- Sah, B. (2019). Park Designs for All children with different abilities. *International Congress on Afro - Eurasian Research V*, Lefkoşa, Cyprus, 54-60
- Sennett, R. (2010). Kamusal insanın çöküşü. *İstanbul: Ayrıntı Yayınları*.
- Sharp, J., Pollock, V., Paddison, R. 2005. "Just art for a just city: Public art and social inclusion in urban regeneration." *Urban Studies* 42: 1001-1023.
- Selwood, S. (1995) The benefits of public art: the polemics of permanent art in public places. *California: Policy Studies Institute*.
- Tansuğ, S. (1982). Herkes İçin Sanat. *İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi T.A.M.A.* 2002. *Manifesta.org*. Erişim Tarihi: Mayıs 2021.

Learning Styles and Science Achievement of the Pilot and SPJ G-9 Students: Basis for Developing Differentiated Learning Instructions

Omar LAMINA

Manuscript information:

Received: June 24, 2021

Revised: September 12, 2021

Accepted: October 31, 2021

Abstract

The primary objective of this study is to determine and analyze the learning styles and achievement in Science of the Pilot and SPJ Grade 9 students of Casimiro A. Ynares Sr. Memorial National High School in the Taytay, Rizal. This study employed two adopted research in gathering the information regarding the characteristics of learners. Sixty-two Grade 9 students served as participants of the study. Purposive sampling method was used in selecting the participants of the study from the existing school population. After administering the Grasha-Riechman Learning Style Instrument to the participants, it was revealed that 21 or 34% of the student respondents are dependent learners, 20 or 32% are collaborative learners, ten or 16% of the learners are independent, six or 9% of the class are competitive, five or 8% are participant and none of the respondents are avoidant learners. The second instrument administered to the students respondents was the VARK questionnaire, after the tabulating the results of the survey it was revealed that 42 or 68% of the respondents are kinesthetic learners, 15 or 24% are audio learners, 3 or 5% prefer learning through reading and writing and the remaining 2 or 3% are visual learners. Results indicates that there is a significant difference between the achievement of learners when grouped based on the Grasha-Riechmann learning style. On the other hand, there is no significant difference among the achievement of learners when grouped based on the VARK learning modalities. In the light of the findings of this research, it is recommended that teachers should assess the learning styles and modalities of their students to be able to create a teaching-learning plan that best suit their needs and must consider that learning acquisition varies, instructions, activities, and learning materials to learners must be differentiated.

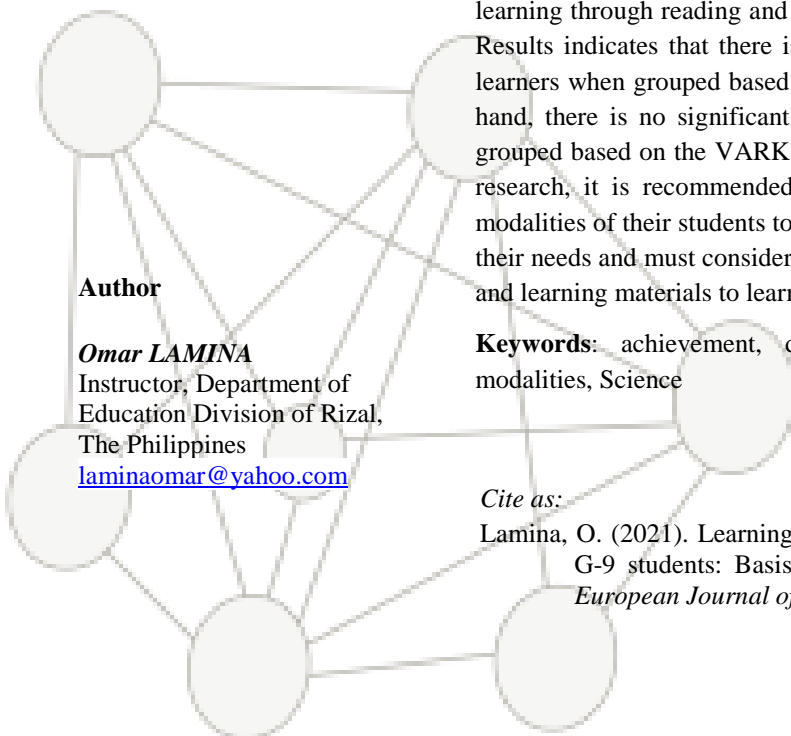
Keywords: achievement, differentiated instruction, learning styles, learning modalities, Science

Cite as:

Lamina, O. (2021). Learning styles and science achievement of the pilot and SPJ G-9 students: Basis for developing differentiated learning instructions. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 6 (2), 219 – 229.

Author

Omar LAMINA
Instructor, Department of
Education Division of Rizal,
The Philippines
laminaomar@yahoo.com

I. INTRODUCTION

A constant struggle for teachers in all disciplines of education is to ensure that students not only understand the concepts and skills that they are taught, but also that they can analyse and apply those learning into different situations that arise in their lives. Education is a continually changing discipline, new researches are constantly considering new methods to improve student gains in the classroom and increase overall knowledge retention. In order for students to be successful in school and in life, teachers need to constantly revise their teaching practices based on new methods that are introduced in order to ensure that students are engaging, investing and increasing their academic achievements (Lamina, 2020).

The ways in which an individual characteristically acquires, retains, and retrieves information are collectively termed the individual's learning style. Learning styles are collections of personal characteristics, strengths, and preferences, describing how individuals acquire, store, and process information. Learning style factors include information processing modes, environmental and instructional preferences, cognitive capabilities, and personality features. Individuals may demonstrate a balance among the dimensions of a learning style, or they may show strengths and weaknesses. Strengths and weaknesses may have implications for course success, and eventually for career choice.

Students learn in many ways—by seeing and hearing; reflecting and acting; reasoning logically and intuitively; memorizing and visualizing. Teaching methods also vary, every teacher has their own teaching style depending on the nature of their clientele. Some instructors lecture, others demonstrate or discuss, some focus on rules and others on examples, some emphasize memory and others understanding. Mismatches often occur between the learning styles of students in a classroom and the teaching style of teachers, with unfortunate effects on the quality of the students' learning and on their attitudes toward the class and the subject. How much a given student learn in a class is governed in part by that student's native ability and prior preparation but also by the compatibility of his or her characteristic approach to learning and the teachers characteristic approach to teaching.

Serious mismatches may occur between the learning styles of students in a class and the teaching style with unfortunate potential consequences. The students tend to be bored and inattentive in class, do poorly on tests, get discouraged about the course, and may conclude that they are no good at the subject of the course and give up. Teachers, confronted by low test grades, unresponsive or hostile classes, poor attendance, and dropouts, may become overly critical of their students (making things even worse) or begin to question their own competence as teachers (Felder & Henriques, 1995).

By recognizing and understanding the learning styles of students, teachers can use techniques better suited for the students. This improves the speed and quality of learning. Many people have argued that style is important in teaching. Teaching style represents those enduring personal qualities and behaviours that appear in how teachers conduct classes. It is something that defines guides and directs the instructional processes, and that has effects on students and their ability to learn (Amin & Rajaei, 2013).

Research Questions

The main purpose of this study is to determine and analyze the learning styles of the Grade 9 Pilot and SPJ students of Casimiro A. Ynares Sr. Memorial National High School specifically it sought find answer to the questions:

1. What is the learning style of the respondents as revealed by:
  - a. Grasha-Riechmann Student Learning Style Inventory
  - b. VARK Learning Modalities
2. What is the achievement in Science:
  - a. of the independent, avoidant, collaborative, competitive and participant learners?
  - b. of the visual, auditory, reading/writing and kinesthetic learners?
3. Is there any significant difference between the achievement of learners when group according to:
  - a. Grasha-Riechmann Student Learning Style Inventory
  - b. VARK Learning Modalities

Research Hypotheses

Based on the formulated specific statements of the problem, a null hypothesis was formulated:

1. There is no significant difference in the achievement of learners based on Grasha-Riechmann Student Learning Style Inventory and VARK Learning Modalities.

II. METHODOLOGY

Research Design

The study was exploratory in nature. A descriptive survey was adopted using the correlational-comparative research design. Information on the learning style and the achievement in Science were gathered in a natural classroom setting. This design is the most appropriate design for the study considering the objective of the research is to describe the learning style characteristics of the students and look for the relationship and difference in their achievement.

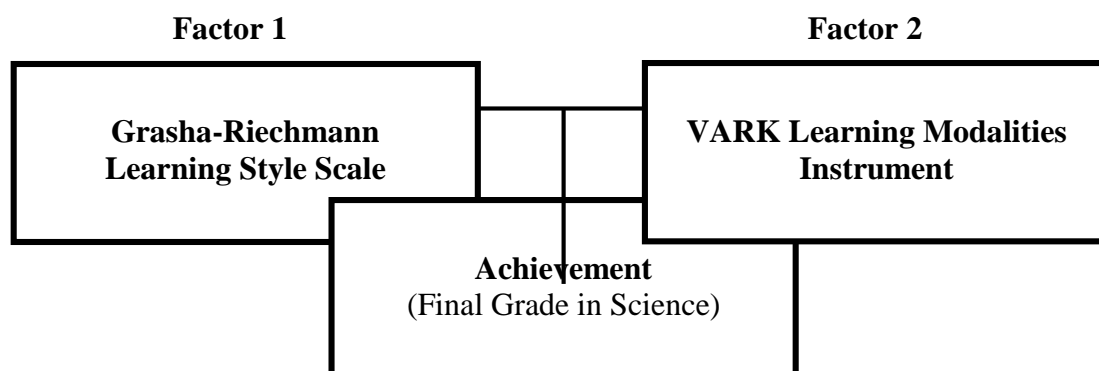
The study is expected to provide information to guide any intended intervention to restrain the explored learner characteristics to improve student achievement upon finding that the variables studied are associated.

Descriptive research is used to describe characteristics of a population or phenomenon being studied. It does not answer questions about how/when/why the characteristics occurred. Rather it addresses the "what" question (what are the characteristics of the population or situation being studied?). The characteristics used to describe the situation or population is usually some kind of categorical scheme also known as descriptive categories. The principal aim of the method is to

determine the nature of the situation of the problem as it exist at the time of the study in a systematic manner and to explore the cause and effect of the particular circumstances underlying in the problem.

Conceptual Paradigm

Based upon the theories that were considered by the researcher, a conceptual paradigm was adapted, which involves two elements, the independent and dependent variables. Factors 1 and 2 are the independent variables and the achievement or the final grade in science of students is the dependent variable. The independent variable are the variables that affects (or is presumed to affect) the dependent variable under study and is included in the research design so that its effect can be determined; sometimes called the experimental or treatment variable. The dependent variable is a variable that is affected or expected to be affected by the independent variable; also called criterion or outcome variable.

Figure 1. The Conceptual Paradigm of the Study

The Research Participants

The students that participated in this study are Grade 9 students of Casimiro A. Ynares Sr. Memorial National High School (CAYSMNHS), a public junior high school located at the municipality of Taytay in the province of Rizal. Purposive sampling method, a non-probability sampling technique was used in selecting the participants of the study from the existing school population.

For school year 2019-2020, Casimiro A. Ynares Sr. Memorial National High School has 14 sections in the Grade 9 level which are: Acacia, Aguho, Apitong, Banaba, Dao, Ipil-ipil, Kamagong, Lauan, Mahogany, Molave, Mulawin, Narra, Talisay and Yakal. Twelve out the fourteen sections are heterogenous, one section (Aguho) is under the special program for journalism while the other one is the pilot section (Acacia). Sections Acacia and Aguho served as the participants of this study, the researcher handled both sections at the time the study is being conducted. A total of 62 students participated in the study which is composed of 27 male students and 35 female students. The study was conducted in the second quarter of the specified school year. The demographic characteristics of the respondents are resented in the table below.

Table 1. The Demographic Characteristics of the Research Participants

Characteristics	Frequency	Percentage (%)
N=62		
Section		
Acacia (Pilot Class)	36	58.00
Aguho (SPJ Class)	26	42.00
Sex		
Male	27	44.00
Female	35	56.00

Research Instrument

In the conduct of the study, the researcher used two research instruments: (1) Grasha-Riechman Learning Style Scale and the (2) VARK Model Instrument. Both research instruments were outsourced from online sources and adopted for the study.

Grasha-Riechman Learning Style Instrument

The instrument was developed by Anthony F. Grasha and Sheryl W. Riechmann in 1974. It is a 60 item, five-point scale, self-assessment tool that was used to evaluate the learning style of students. The students responded to the instrument by checking one of the five categories ranging from Strongly Agree (5), Agree (4), Undecided (3), Strongly Disagree (2) and Disagree (1). According to Grasha and Riechman there are six learning styles that defines a student based on how they perform in school and the way they perceived learning these are independent, avoidant, collaborative, dependent, competitive and participant. According to the research conducted by Baneshi, Karamdoust, and Hakimzadeh (2014) the reliability of each subscale with a Cronbach alpha coefficient ranging from 0.58 to 0.80, was at an acceptable level.

VARK Learning Modalities

The acronym VARK is used to describe four modalities of student learning that were described in a 1992 study by Neil D. Fleming and Collen E. Mills. These learning styles; visual, auditory, reading/writing and kinesthetics were identified after thousands of hours of classroom observations. The simplified VARK learning style questionnaire (younger version) was used in this study, it is composed of a 15 multiple choice question where the students could encircle more than one of the options if a single answer does not completely match their perception. Based on the study conducted by Wong and Chin (2018) the VARK learning style questionnaire has an acceptable level of reliability with a Cronbach alpha coefficient ranging from 0.69-0.84 on each subscale.

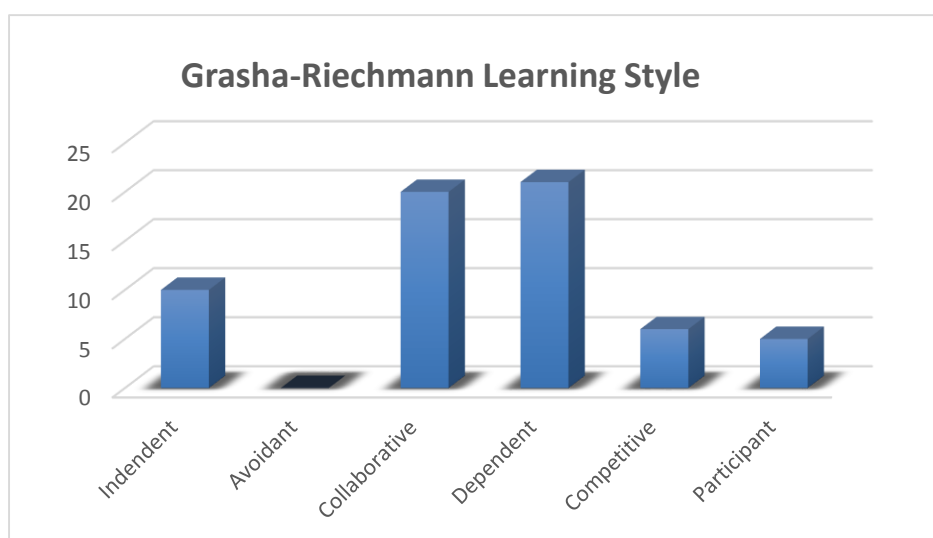
Data Analysis

The gathered data were grouped, tabled and carefully organized and interpreted by the researcher for the drawing of conclusions. Frequency, percentage and ranking are all reflected in tabular and graphical forms. Gathered raw data were statistically processed and analyzed using MS EXCEL software. Descriptive and inferential statistics were used to treat the data for the basis of interpretation. The Analysis of Variance (ANOVA) was used to compare the achievement in science of the student respondents across the VARK learning modalities and Grasha-Riechman Learning Style. All test of relationships and differences were evaluated at 0.05 level of confidence.

III. RESULTS and DISCUSSION

Learning Style of the Respondents Based on the Grasha-Riechman Learning Style Instrument

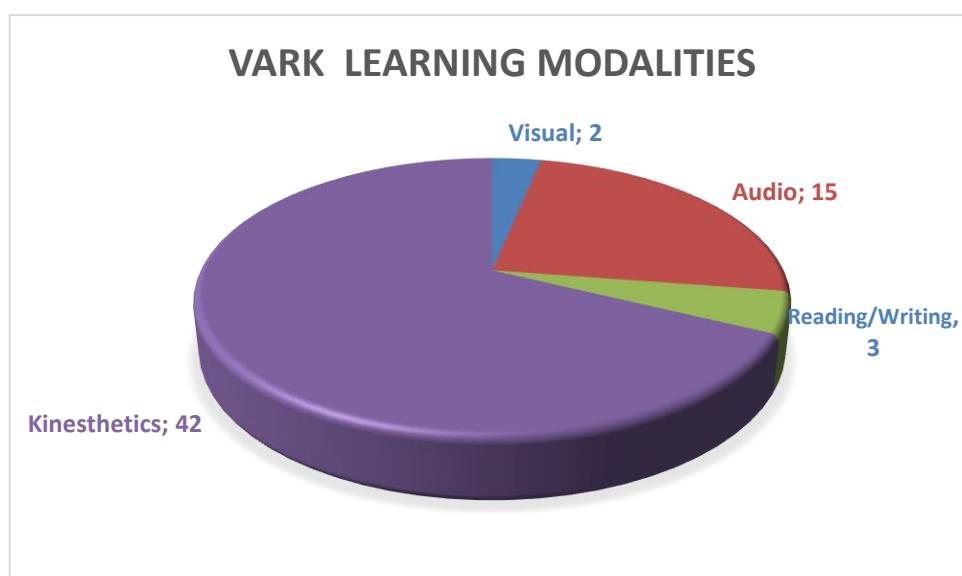
After administering the Grasha-Riechman Learning Style Instrument to the two Grade 9 sections it was revealed that 21 or 34% of the student respondents are dependent learners that shows a little intellectual curiosity towards the lesson and who learn only what is required to them, they also view their teachers and peers as sources of structure and support and look to authority figures for specific guidelines on what to do. Meanwhile, 20 or 32% are collaborative learners or typical students who feel they can learn by sharing ideas and talents, they cooperate with teachers and like to work with other students. Ten or 16% of the learners are independent students who like to think for themselves and are confident in their learning abilities, they prefer to learn the content that they feel is important and would prefer to work alone on course projects than with other students. Furthermore, 6 or 9% of the class are competitive students who learn material in order to perform better than the others in the class, they believe that they must compete with other students in a course for the rewards that are offered. Finally, 5 or 8% are participant who enjoys going to class and take part in as much of the class activities as possible. On the other hand, none of the of the respondents are avoidant learner or not enthusiastic about attending classes and do not participate with other students and teachers in school. The distribution is presented on the figure below:

Figure 2. The Learning Style of Respondents

Learning Modalities of Respondents based on the VARK Questionnaire

The second instrument administered to the students respondents was the VARK questionnaire, after the tabulating the results of the survey it was revealed that 42 or 68% of the respondents are kinesthetic learners that learns through their sense of touch as well as through physically doing things or by watching demonstration or movements. Meanwhile 15 or 24% are audio learners, they learn best through listening and speaking. On the other hand, 3 or 5% prefer learning through reading and writing. The remaining 2 or 3% are visual learners that learns best when information is presented visually in a picture or design format.

Figure 3. The Distribution of Learning Modalities of the Respondents

Learners' Achievement with Respect to Learning Style and Modalities

Table 2 presents the frequency counts of the students based on Grasha-Riechmann learning style inventory, the highest and lowest final grade in science and some descriptive statistics. As shown in the table the highest grade in the class was obtained by a collaborative student and the lowest grade obtained was from a dependent student. The overall mean grade of the respondents is 94.39 and the standard deviation is 1.43.

Table 2. Final Grade in Science and with Respect to Learning Style

Learning Style	N	Achievement		Mean	Standard Deviation
		Minimum	Maximum		
Independent	10	93	96	94.70	1.16
Avoidant	0	0	0	0.000	0.00
Collaborative	20	92	97	95.05	1.15
Dependent	21	90	95	93.86	1.53
Competitive	6	91	94	93.17	1.33
Participant	5	93	96	95.00	1.22
Overall	62	90	97	94.39	1.43

The data shown on Table 3 is the frequency counts of the students based on VARK learning modalities, the highest and lowest final grade in science and some descriptive statistics. As presented in the table the highest grade in the class was obtained by an auditory student and the lowest grade obtained was from a kinesthetic student.

Table 3. Final Grade in Science and with Respect to Learning Modalities

Learning Modality	N	Achievement		Mean	Standard Deviation
		Minimum	Maximum		
Visual	2	95	95	95.00	0.00
Auditory	15	93	97	94.93	1.07
Reading	3	92	95	93.33	1.53
Kinesthetic	42	90	96	94.24	1.51
Overall	62	90	97	94.39	1.43

Table 4 shows the summary of statistics for the one-way analysis of variance to determine if there is significant difference across the learning style of students and their achievement in Grade 9 science. As shown in Table 4, the computed f-value is 3.01 with a probability of 2.38. which is less than the F-critical of $\alpha = 0.05$. This clearly indicates that there is a significant difference between the achievement of learners when grouped based on the Grasha-Riechmann learning style. This implies that the learning style of students have an effect on their achievement.

Table 5 presents the summary of statistics for the one-way analysis of variance to determine if there is significant difference across the learning modalities of students and their achievement in Grade 9 science. As shown in Table 5, the computed f-value is 1.80 with a probability of 2.76. which is less than the F-critical of $\alpha = 0.05$. This indicates that there is no significant difference among the achievement of learners when grouped based on the VARK learning modalities. This implies that the learning modality of the learners have no effect on their achievement on science.

Table 4. One Way Analysis of Variance (ANOVA) of Students' Achievement with Respect to Learning Style

ANOVA						
<i>Source of Variation</i>	<i>SS</i>	<i>df</i>	<i>MS</i>	<i>F_{computed}</i>	<i>p-value</i>	<i>a = 0.05</i> <i>F_{crit}</i>
Between Groups	26.46	5.0	5.29	3.01	0.01	2.38
Within Groups	98.45	56	1.76			
Total	124.92	61				

Table 5. One Way Analysis of Variance (ANOVA) of Students' Achievement with Respect to Learning Modalities

ANOVA						
<i>Source of Variation</i>	<i>SS</i>	<i>df</i>	<i>MS</i>	<i>F_{computed}</i>	<i>p-value</i>	<i>a = 0.05</i> <i>F_{crit}</i>
Between Groups	10.630	3	3.54	1.80	0.16	2.76
Within Groups	114.29	58	1.97			
Total	124.92	61				

IV. CONCLUSION and RECOMMENDATIONS

Conclusions

Based from the summary of findings the corresponding conclusions were drawn.

1. There is a significant difference between the performance of the student respondents when group according to their learning style, this is revealed by the test conducted to them.
2. Collaborative students performed better compared to the other group of students as revealed by the tabulation of their achievement in science.
3. The learning modalities of students as revealed by the VARK questionnaire has no effect on the student's achievement in science because they did not perform significantly different among each other as revealed by the test conducted.

Recommendations

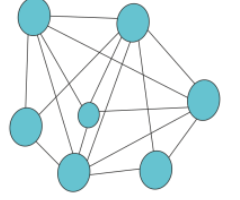
Based on the findings of the study and conclusions drawn, the following recommendations are hereby recommended:

1. Additional research needs to be conducted to confirm the findings of this study. Other learner characteristics should be included aside from those included in this study.
2. Teachers should assess the learning styles and modalities of their students to be able to create a teaching-learning plan that best suit the needs of learners.
3. Teachers must consider that learning acquisition varies. So, giving instructions, activities, and learning materials to learners must be differentiated.
4. Teachers should understand and know their students deeply. In order to plan how to teach the students or ways to present a subject in an interesting manner, a teacher needs to know what motivates and how the students learn, what background the students are bringing to the classroom, as well as the students interests and study habits.

REFERENCES

- Abidin, M. J. (2012). Learning styles and overall academic achievement in specific educational system. Kuala Lumpur: University Sains Malaysia.
- Amin K. & Rajaei, M. (2013). Impact of students' style of learning on their preferred style of learning. *Journal of Educational Psychology*.
- Baykul, Y. (2010). A validity and reliability study of Grasha-Riechmann student learning style. Istanbul: University of Yeditepe.
- Bostrom, R. P., Olfman, L., & Sein, M. K. (1990). The importance of learning style in end-user training. *MIS Quarterly*.
- Bonham, L. A. (1988). Learning style use: In need of perspective. *Lifelong Learning*.
- Department of Education (2013). K to 12 Curriculum Guide in Science. Pasig City:DepEd.
- Department of Education (2014). Science Module Grade 9. Pasig City: DepEd.
- Department of Education (2016). DepEd Order 42 series 2016. Pasig City: DepEd.

- Dunn, R. (2011). *Learning style/teaching style should they, can they be matched?* New York: Educational Leadership.
- Ferrier, M. A. (2007). The effects of differentiated instruction on academic achievement in a second-grade science classroom.
- Flemming, N. (2001). Visual, auditory and kinesthetic (VAK) learning style model. Retrieved from https://martimurphy.com/pdf/VAK_Learning_Style_Model.pdf.
- Felder, R. M & Henriques, E. R. (1995). Learning and teaching styles in foreign and second language education. *Foreign Language Annals*.
- Fisher B. & Fisher L. (2011). *Styles in teaching and learning*. Colorado: Colorado Department of Education.
- Fleming, N.D. and Mills, C. (1992). VARK a guide to learning styles. Available at: www.vark-learn.com/English/index.asp
- Grasha, A.F. (1996). *Teaching with style: A practical guide to enhancing learning by understanding teaching and learning style*. Pittsburgh: Alliance publishers.
- Grasha A. F, Riechmann S.W. (1989). A rationale to developing and assessing the construct validity of a student learning styles scale instrument. *Journal of Psychology*.
- Izadi S. & Mohammadzadeh R.A. (2008). Investigating the relationship between learning styles, characteristics and performance students, *Daneshvar*; 14(27), 15-30
- Khalid, R. (2013). *Learning styles and academic achievements among arts and sciences students*. Kuala Lumpur: Universiti Utara Malaysia.
- Lamina, O. G. (2020). Peer-led team learning (PLTL), student engagement and achievement in science. *Social Science Research Network*.
- Logan, K., & Tomas P. (2002). *Learning Style of Distant Education Learning*. United Kingdom: UK Open University.
- Uzuntiryaki, E. (2007). *Learning styles and High School Students' Chemistry Achievement*. Turkey: Middle East Technical University.

Ruslar'ın Tebriz'i İşgali ve İran Millet Murahhasları'nın Kurulması (1906-1911)

The Russian Occupation of Tabriz and the Establishment of the Iran National Deputy (1906-1911)

Mustafa GÜNCÜ

Leyla KIRKPINAR

Manuscript information:

Received: September 20, 2021

Accepted: October 28, 2021

Öz

Bu makale, 5 Ağustos 1906 tarihinde ilan edilen meşrutiyetle birlikte İran coğrafyasında yaşanan sömürge yarışını ve bu sömürge yarışında Ruslar'ın izlediği politikaya karşı, İranlı, meşrutiyet yanlısı, milliyetçilerin oluşturdukları İran Millet Murahhasları grubunun tepkisini değerlendirmek amacıyla kaleme alınmıştır. 1906 yılında İran'da meşrutiyet ilan edildikten sonra, oluşan yeni siyasal sistem, kendisiyle birlikte yeni bir toplumsal hareket meydana getirmiştir. Ruslar, meşrutiyetin ilanından sonra İran'da oluşan meşrutiyet yanlısı ve meşrutiyet karşıtı gruplar arasından istibdat yanlılarının tarafını tutmuş, böylece, sömürge sahasını genişletmeye çalışmıştır. Söz konusu iki grup arasında yaşanan mücadele giderek büyümüş ve Rusya, bu mücadeleyi kendisine bahane ederek Tebriz'e asker çıkarmıştır. Bu durum karşısında; İran Millet Murahhasları kurulmuş ve Ruslara karşı bir bildiri yayınlamaya çalışmıştır. İlerleyen süreçte murahhaslar, halk üzerinde etkili olarak Ruslara ve desteklediği istibdat yanlılarına karşı zafer kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İran, Rusya, Emperyalizm, 1906 İran Meşrutiyet Devrimi, İran Millet Murahhasları

Cite as:

Güncü, M. & Kırkpınar, L. (2021). Ruslar'ın Tebriz'i İşgali ve İran Millet Murahhasları'nın Kurulması (1906-1911)[*The Russian Occupation of Tabriz and the Establishment of the Iran National Deputy (1906-1911)*]. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 6 (2), 230 – 239.

Yazarlar

Mustafa GÜNCÜ

Dokuz Eylül Üniversitesi,
Türkiye

mguncu1990@gmail.com

Leyla KIRKPINAR

Dokuz Eylül Üniversitesi,
Türkiye

leyla.kirkpinar@deu.edu.tr

Abstract

This article has been written in order to evaluate the reaction of the Iranian National Delegates group, which was formed by Iranian, pro-constitutional and nationalists, against the colonial race that took place in Iran with the constitutionalism declared on August 5, 1906 and the policy followed by the Russians in this colonial race. After the declaration of constitutionalism in Iran in 1906, the new political system that was formed created a new social movement along with it. After the declaration of the constitutional monarchy, the Russians took the side of the supporters of oppression among the pro-constitutional and anti-constitutional groups in Iran, and thus tried to expand the colonial area. The struggle between the two groups in question grew and Russia, using this struggle as an excuse, landed soldiers in Tabriz. Against this situation; 'The Iranian National Delegates' was established and protested the occupation by issuing a statement against the Russians. In the following process, the deputies won a victory against the Russians and the supporters of oppression, which were effective on the people.

Keywords: Iran, Russia, Imperialism, 1906 Iranian Constitutional Revolution, Iranian National Delegates

GİRİŞ

İran, sahip olduğu uzun tarihsel geçmişinden dolayı, dünya siyasetinde sürekli etkili olduğu gibi, stratejik öneminin etkisiyle de Ortadoğu ülkeleri arasında dikkat çeken bir konuma sahip olmuştur¹. Sanayi devrimiyle birlikte artan ham madde ve üretilen mallarının satılması amacıyla pazar ihtiyacı, dünya ülkelerinin yönünü İran'a ve Ortadoğu'ya dönmesine sebep olmuştur². Bu durum İran'ın stratejik konumuyla birlikte daha önemli bir hal almasını ve dolayısıyla dünya siyasetinde etkisinin artmasını sağlamıştır³.

Ortadoğu'da bağımsız iki ülke olan İran ile Osmanlı Devleti karşısında İngiltere ile Rusya, söz konusu ülkelerin topraklarından geçen bir kısım sömürgeler elde etmişler, Dolayısıyla elde ettikleri sömürgelerin korunmasını kendilerine siyasal amaç olarak belirlemişlerdir. Sömürgeci bu iki emperyalist gücün, bölgeye müdahale etmesiyle İran, sömürgeci güçlerin bir biriyle çıkar

¹ Ali Şeriati, İran ve İslam, Tercüme, Kenan Çamurcu. Fecr Yayınları, Ankara 2016, s.83.

² Pervand Abrahamiyan Tercümeyi Ahmed Galli Mehmedi Mehmed İbrahim Fetahi İran Beyn Du İnkılab Der Amedi Ber Cameşinasi Siyasi İran Muasır, Neşreni Tehran 1398, s.66.

³ Feridun Ademiyet, Revabıtı Diplomatik İran Ba İngilistan, Osmani Ve Rusya 1815-1830, Tercüme Ali Rıza Pelasid, Tahran 1397, s.17.

mücadelesine girdiği bir bölge haline gelmişti. İran'ın, batılı ülkelere verdiği imtiyazlar ve Abbas Mirza döneminden itibaren yapılan modernleşme hamleleri,⁴ ülkede yeni ideolojik gelişmelerin ortaya çıkmasına önyak olmuştur⁵. Özellikle Nasreddin Şah döneminde Avrupalı ülkelere verilen imtiyazlar, bölgede milliyetçi bir kanadın oluşmasını sağlamıştır. Çünkü Şah ve taraftarlarının verdikleri bu imtiyazlar ile İran bağımsızlığını tehlikeye attıkları fikri İran halkı arasında yayılmaya başlamıştır. Bunun gibi, verdikleri borç paralar ile İngiltere ile Rusya önemli miktarda imtiyazlar elde etmişlerdi⁶. Özellikle toplum üzerinde etkili olan ulemanın da bağımsızlık fikrine destek vermesi, halkın tepkisini şiddetlendirmişti. Böylece İran'da 1906 yılında meşrutiyet ilan edilmiştir. Meşrutiyetin ilan edilmesi, halk üzerinde olumlu birçok etki bıraktıysa da istenen sonucun tam olarak elde edildiği söylenemez çünkü İran'da meşrutiyetin ilanı, İngiltere ile Rusya'nın bölgeye müdahalesini kolaylaştırdı. Kısa süre sonrada halk arasında meşrutiyet yanlılarıyla istibdat yanlıları olmak üzere iki grup oluştu. Söz konusu iki ülke, bu mücadelede de taraf tutarak İran'da barış ortamının bozulmasına sebep olmuşlardır. Başlangıçta aradaki münasebetin bölgeye barış getirmek amaçlı olduğu söylendiyse de yapılan girişimler ve verilen mücadeleler, aslında bölgede sömürgeci güçlerin kendi siyasal varlıklarını muhafaza etmek amacıyla birtakım siyasal girişimlerde bulduklarını göstermiştir. Böylece İran, iki sömürgeci gücün askerleri tarafından işgal edilme noktasına gelmiştir. Fakat bu işgal girişiminde de başarısız oldukları ve bölgede kurulan yerel milliyetçi unsurların, onlara karşı hareket ettiği ve kısa sürede bunları yenilgiye uğratarak mücadeleyi kazandıkları görülmüştür.

1. 1906 İran Meşrutiyet Devrimi ve Sonuçları

1906 meşrutiyet devrimi, İran açısından yeni bir siyasal dönemin başladığının göstergesi olması dolayısıyla önemlidir. Çünkü Nasreddin Şah döneminden itibaren, Avrupa'ya çeşitli geziler düzenlenerek verilen imtiyazların sonucunda halkın, bizzat kendi isteğiyle, dönemin önemli din adamlarının da desteğini alarak girdikleri mücadele sonucunda meşrutiyet ilan edilmişti⁷. İran meşrutiyeti, bu açıdan komşusu ve dindaşı olan Osmanlı devletindeki meşrutiyet devriminden farklıdır. Çünkü Osmanlı Devletinde yaşanan meşrutiyet hareketi, bizzat askerlerin ve devletin üst kademesinde görevli bürokratların ön ayak olması sonucunda ilan edilmiştir. İran'da halkın, tepki göstererek meşrutiyet düzenini ilan etmesini değerlendiren tarihçi Ahmed Kesrevi, Nasreddin Şah döneminde verilen imtiyazların, İran halkı üzerinde etkili olduğunu ve bu imtiyazların, halkı uyandırarak, kendilerini sömürmeye çalışan ülkelere karşı mücadeleye sevk ettiği için olumlu

⁴ Michael Axworthy, İran Empire Of The Mind A History From Zoroaster To The Present Day, Penguin Book, 2008, s.189.

⁵ Zekayı Malik, Mehmed Ali Feruği, İran Tarihi, Safevi, Afşar, Zend, Kaçar Şahları, Vakayı Tarihiyesi, 900, 1313,1332 , Farsçadan Çeviren, Bıyıklı Oğullarından Ömer Halis, 1926, s.46.;

⁶ "İranda"Tanin, 12 Teşrini Sani 1910.

⁷ yaşanan siyasal karışıklıklar karşısında ulemadan olan Muhammed Tabatayi'nin, Muzaferiddin Şah'a yazmış olduğu mektup, meşrutiyetin ilanı sırasında ulemanın ne derece istekli olduğunu göstermesi açısından önemlidir. bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmed Kesrevi Tebrizi, İran Meşrutiyet Tarihi, Çeviren, Mehdi Kamruz, Hamit Zafer Kars, Kaynak Yayınları, İstanbul 2021.

karşılıklıdır⁸. Nitekim, Nasreddin Şah, İngiltere ile Rusya'ya birçok imtiyazlar vermekle kalmamış, Almanya ile de çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. İlerleyen tarihlerde bu anlaşmaların ticareti hızlandırmak için yapıldığı ortaya çıkmıştır⁹. Bu durum daha önceden bölgede imtiyaz elde eden İngiltere ile Rusya'nın, yeni siyasal planlar yapmalarına neden olmuştur¹⁰. 1896 yılında Nasreddin Şah, kendisine yapılan bir suikast sonucunda öldürülmüştü¹¹. Çünkü halk, İran'ın geri kalmasının nedeni olarak verilen imtiyazları görmekteydi. Özellikle ulemanın destek vermesi, yaşanan ayaklanmanın daha geniş yelpazeye yayılmasına sebep olmuştur. Toplum nazarında etkili olan din adamları ve ulema, yaşanan süreçte meşrutiyet yanlısı olarak rol almıştır. Çünkü ulema, Şah'ın batı yanlısı politikalarını, İslam'a aykırı buluyordu¹². Fakat aslında ulema ve toplum, yaşanan sorunlar karşısında duyarsız kalmak istemiyordu. Bu yüzden verilen imtiyazların, İran'ın ekonomik anlamda zarar görmesine sebep olduğunu ifade ediyorlardı. Çünkü onlara göre: imtiyazlar İran'ı yarı bağımsız ve yarı sömürge bir ülke konumuna getirmişti. Dönemin ünlü bir düşünürü olan ve fikirleri açısından bu gün halen tartışılan Cemaleddin Afgâni'de¹³ ; dönemin siyasal koşullarından etkilenmiş, bu konuda beyan ettiği fikirlerinden dolayı, sürekli sürgün hayatı yaşamak zorunda kalmıştır. Onun, daha öncesinden verilen Reuters ve Talbut imtiyazına ek olarak verilen tenbekü imtiyazı hakkındaki mektubu toplumda geniş yankı bulmuştur. Afgâni, Mirza Hasan Şirazi'ye, yazdığı mektubunda, daha önce verilen imtiyazlara değinerek söz konusu imtiyazların, İran ekonomisini Avrupalı ülkelere açtığını fakat; bu son imtiyazla birlikte İran ekonomisinin, tamamen Avrupalı ülkelerin insafına bırakıldığını belirtmiştir¹⁴. Mektup, ülkede geniş yankı bulmuş, ayaklanmalar giderek şiddetlenmiştir. Kısa süre sonrada İran'ın yeni Şahı olan, Muzafferiddin Şah döneminde meşrutiyet ilan edilmiştir.

Meşrutiyetin ilan edilmesiyle, bölgede önemli bir siyasal boşluğun oluştuğu görülmüştür. Çünkü Muzaferiddin Şah, meşrutiyeti kabul ettikten sonra kısa bir süre içerisinde ölmüş, kurulan parlamenter sistem istenildiği gibi çalışamaz bir hal almıştı. Sydney Morning Herald Gazetesi, İran'da meşrutiyetin ilanından sonra yaşanan süreci çok ilginç bulduğuna dair bir takım yazılar yayınlamıştır¹⁵. Batılı ülkeler, İran coğrafyasıyla kendi sömürgelerini muhafaza etmek maksadıyla ilgilenmektedirler. Çünkü yazının devamında, Almanya'nın, İran'da etkili, olması eleştiri konusu

⁸ Ahmed Kesrevi, Tarih-i Meşrute-i İran , Cilt 1, Tahran 1362, s.15.

⁹ New York Daily Tribune ,27 Eylül 1907.

¹⁰Yılmaz Karadeniz, İngilizlerin İslam Ülkelerinin Parçalama Politikası Ve İran, Kesit Yayınları İstanbul 2016.s.208.

¹¹ "Shah'ın Suikasti".,Daily News, 8 Haziran 1896.

¹² Yılmaz, Karadeniz, Kaçarlar Döneminde İran(1795-1925) İdari, Askeri,Sosyal Yapı ve Toplumsal Hareketler, Selenge Yayınları,İstanbul 2019..s.126

¹³ Cemaleddin Afgani'nin, İslam ülkelerinin bağımsızlığı için verdiği mücadele esnasında, kimi zaman başarılı olurken; kimi zamanda başarısız olup bazen hak etmediği sonuçlarla karşılaştığı anlaşılmaktadır. bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Güncü, "Cemalettin Afgani Ve Emperyalizm", Sosyal Ve Beşeri Bilimlere Multi Disipliner Bakış, Editörler, Ayhan Aytac, Giray Saynur Derman, Mustafa Talas, Güven Plus A.Ş.Yayınları 2019,ss.101-116.

¹⁴ Resimli Gazete, "Cemaleddin Afgani" , Büyük Adamlar Serisi , İstanbul Sebat Matbaası 1927,s.13.

¹⁵ Sydney Morning Herald, 30 Ağustos 1906.

edilmiştir¹⁶. Zaten meşrutiyetin ilanından sonra İran'da emperyalist hareketler daha güçlü ve sert devam etmeye başlamıştır. Zira ölen Şah'ın yerine geçen Muhammed Ali Şah, başa geçmeden önce meşrutiyete bağlı kalacağı sözü vermesine rağmen, bunu yapmamıştır. Ulema ve devlet ileri gelenleri, Onun, verdiği sözlere bağlı kalacağına inanarak Tebriz'den yola çıkmasını¹⁷ ve tahta geçmek için gelmesini beklemişlerdi. Fakat; meşrutiyet'in ilanı için verilen onca mücadeleye rağmen istenilen sonuca ulaşılmadığı görülmüştür. Çünkü Yeni Şah, meşrutiyet karşıtıydı. Bunu tahta geçerken senatörleri taht törenine çağırmasından belli etmişti¹⁸. Bu yüzden İran'daki meşrutiyet yanlıları, kendisine karşı bir takım olumsuz fikirlere sahip olmuşlardı. Bu durumda yani ülkede yaşanan ikili siyasal iklimden yararlanmak isteyen İngiltere ile Rusya, bölgede kendi çıkarlarına uygun siyasal denge kurma çalışmalarına başladılar. 1907 yılında imzaladıkları İran'ı paylaşma anlaşmasının ortaya çıkması, gerilimin artmasına sebep olmuştu. Çünkü iki emperyalist güç İran'da meclis kurulmasına rağmen; aralarında yaptıkları anlaşma ile İran'ı paylaşmışlardı. Bu meclisi yok saydıklarını ve İran'ı, herhangi şekilde siyasal açıdan tanımadıklarını göstermesi açısından önemlidir.

Rusya, bölgede yaşanan mücadelede Şah tarafını tutmuştur. Böylece eğer mücadeleyi Şah kazanırsa, kendi siyasal etki sahasını ve sömürge bölgelerini daha çok güvence altına almış olacaktı. İngiltere ise, yaşanan mücadelede Rusların karşısında yer alan meşrutiyet taraftarlarını destekliyordu. Böylece bölgede yaşanan iç mücadele iki ülkenin müdahalesiyle uluslararası bir boyut kazanarak, emperyalist güçlerin etki sahasını daha da genişletmeleri için fırsat yaratmış oldu. Yaşanan siyasal değişim ve gerginlik, İran ile sınırdaş olan Osmanlı Devletini de etkilemekteydi. Çünkü 1907 yılında yapılan anlaşmada gizli tutulan maddeler arasında Osmanlı boğazlarında yaşanan hadiselerde söz konusu edilmiş, dolayısıyla emperyalist güçler, İran özelinde hem Osmanlı Devletine hem de Ortadoğu'ya yönelik siyasal faaliyetler içerisine girmişlerdir. Hatta daha ileri giden bu iki emperyalist ülke, İran ile Osmanlı Devleti arasında yaşanan sınır sorunlarına da müdahil olarak, Osmanlı Devleti karşısında İran'ı yok saydirmışlardır. Kurulan hudut komisyonuna kendi adamlarını yerleştiren emperyalist güçler, bu sayede siyasal açıdan kendilerine alan açmışlardır¹⁹.

2. Rusya'nın Azerbaycan'a Asker Çıkarma Girişimleri ve İran Millet Murahhasları

İran'da meşrutiyetin ilanı ile, oluşan iki muhalif grup arasındaki mücadele, dışarıdan yapılan müdahalelerle giderek şiddetli bir hal almıştır. Çünkü bölgeye müdahil olmak isteyen İngiltere ile Rusya, kendi politikalarına yakın olan gruplara yardımda bulunuyor, kalıcı barışın sağlanması için gerekli ortamın oluşmasına engel oluyorlardı. Mücadelelerin devam ettiği sırada Rusya, Tebriz'e

¹⁶ Sydney Morning Herald, 30 Ağustos 1906.

¹⁷ BOA. Y.A.HUS(Başkanlık Osmanlı Arşivi, Sadaret-İ Hususi Maruzat Evrakı) .00507.00137.003.

¹⁸ Los Angeles Sunday Herald Supplement, 24 Mayıs,1908.

¹⁹ bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Melike Sarıkcıoğlu , Osmanlı-İran Hudut Sorunları(1847-1913), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.; ayrıca bkz. " İran Meseleyi Hududiyesi" Tanin, 18 Ağustos 1324.; hudut konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. "Osmanlı İran Hududu" Sebil Ür Reşad, Aded 4-186,s.68.

asker çıkarma kararı almış²⁰, Gerekçesini ise Erdebil Şehri'nde Seyit Es Sultan adında birinin mallarına, bölgede bulunan aşiretler tarafından el konulması olarak göstermiştir²¹. Rusya, sömürge yolları üzerinde ve daha önce kuzey İran'da elde ettiği bir kısım imtiyazların tehlikeye gireceğini düşünmeye başlamıştı. Çünkü meşrutiyet taraftarları, İran'ın bağımsızlığını savunma hususunda kesinlikle taviz vermeme açısından hem fikirlerdi. aynı zamanda İran maliyesinde, bağımsız bir kısım reformlar yapılması maksadıyla Morgan Shuster'i maliye bakanı olarak atamışlardı. Bu durum emperyalist güçlerin kendi çıkarları açısından endişelenmeleri için yeterli bir sebep olarak görülmekteydi. Rusya, Hoy ve Selmasi dolaylarında da çeşitli harekâtların başladığını haber alınca, meşrutiyet taraftarlarının kendisine tehlike oluşturacağı konusunda emin olmuş, Osmanlı devletiyle birlikte hareket etme teklifinde bulunmuştur²². Çünkü Rusya, yaşanan siyasal gerilimden iki ülkenin de zararlı çıkacağı görüşündedir. Osmanlı devleti ise tam bu tarihlerde kendi iç işleriyle uğraşmak zorunda olduğu için İran'a müdahale konusunda isteksiz davranmıştır.

Tebriz dolaylarında yaşanan hadiseler, giderek artınca Rusya, aradığı fırsatı bulmuş oldu. Bu sırada burada encümen olarak bulunan Eba El Ali, halkı, meşrutiyete karşı çıkması konusunda uyardığı için görevden alınmıştır. Bölgede yaşanan mücadeleler esnasında halkın, zor duruma düştüğü, dolayısıyla ekonomik problemlerin yaşandığının duyulması üzerine Rusya, gizlice Tebriz'e asker çıkarmaya başlamıştır²³. Rusya'nın asker çıkarırken gizlice davranmasının sebebi ise, İran halkı, Osmanlı Devleti ve İngiltere karşısında suçlu konuma düşmek istememesindendi. Bu amaçla, meşrutiyet isteyenlerin Rus vatandaşlara saldırdığına dair haberler dahi yaymaya başlamıştı²⁴. Çünkü yapılan müdahale kesinlikle uluslararası hukuka aykırı bir şekilde yapılmıştı. Dolayısıyla Rusya, müdahale için yasal zemini oluşturmaya çalışırken, 1897 yılında çıkan salgın hastalık, Rusya'nın müdahalesini, kolaylaştırdı²⁵. Bu durumda İran halkı, kendi imkânları ölçüsünde girişimlerde bulunmaya çalışarak İran'ı bağımsızlığa kavuşturmak için faaliyetlere başladı. Çünkü onlara göre, Rusya'nın bölgeye yaptığı askeri harekât tümüyle İran bağımsızlığına aykırı bir harekâttı. Bölgeye askeri harekât konusunda taviz vermeyerek haklı bahaneler bulma konusunda ısrarcı olan Rusya karşısında, İran milliyetçi grubu da etkili olmak maksadıyla çalışmalara başlamıştır.

Milliyetçi kesim, bir araya gelerek İran Millet Murahhasları adlı grubu kurmuşlardır. Bu grup, yayınladıkları bir bildiriyle kurulma amaçlarını belirtmişlerdi. İran'da yaşanan hadiselerden dolayı, sömürgeci güçleri sorumlu tutan murahhaslar, onların İran'daki varlıklarını protesto ediyorlardı. Onlar, İran'ın batılı güçler tarafından modernleştirme adıyla geliştirilme çalışmalarına karşı çıkıyor, İran'ın 1906 yılından beri özgürlük ve eşitlik konusunda hayli ilerleme kat ettiğini belirtiyorlardı. Fakat İngiltere ile Rusya'nın, İran'ın gelişmesini bilerek engellediklerini, böylece

²⁰ Feruği, İran Tarihi,,,,, s.46. ; İran Tarihi, Eski Çağlardan Yirminci Yüzyıla, Editör, Mihail Sergeviç İvanov, Rusçadan Çeviren, Hasan Demiroğlu, Selenge Yayınları,İstanbul 2021,s.313.

²¹ BOA. Y.A.HUS.00513.00097.003.

²² BOA. Y.A.HUS. 00513.00097.002.

²³ BOA. Y.A.HUS. 00513.00097.007.

²⁴ " İran Ahvali" Tanin, 2 Kanunı Evvel 1909.

²⁵ Sarıkçıoğlu,Osmanlı-İran...,s.22.

bölgeye hâkimiyet konusunda sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdi. Yaşanan siyasal girişimlere ve söz konusu ülkelerin bu siyasal gelişmeler karşısında izledikleri politikaya bakıldığı zaman, murahhasların fikirlerinde haklı oldukları anlaşılmaktadır. İran'da yaşanan hadiselerin, Batılı ülkeler tarafından bilerek büyütüldüğünü ileri süren murahhaslar, yaşanan hadisede hayatını kaybedenlerin, 1905 yılında Rusya ile Japonya arasında yaşanan savaşta hayatını kaybedenlerden daha az olduğunu vurgulamışlardır. Rusya, İran'a yaptığı bir kısım müdahaleler esnasında bahane olarak orada bulunan kendi vatandaşlarının can güvenliğinin tehlikede olduğunu gösteriyordu. Rusların, benzer bahanelerle müdahale ettiği Osmanlı Devleti'nde de müdahalenin engellenmesi için bir takım düzenlemeler yapılarak, sosyal hayatın düzenlenmesine çalışılmıştı.

Murahhaslar, bölgede yaşanan hadiselerin bahane edilme nedenini, tümüyle emperyalist ideolojiye dayandırmaktadırlar. Çünkü Rusya'nın, bölgeye asker sevk ettikten sonra daha önceki imtiyazlarına ek yeni imtiyazlar istediğine değinmişlerdir. Rusya'nın, İran modernleşmesine katkısı konusuna değinen murahhaslar, *“Eğer Rusya, bunu gerçekten yapmak istiyorsa İran halkının tercihi olan meşrutiyete destek vermelidir.”* diyerek Rusların, Muhammed Ali Şah ile birlikte hareket etmelerinden duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. İran'ı borçlandıran bu iki ülke, ekonomik bir takım yaptırımlar ile İran'ı ekonomik açıdan zor duruma düşürmüşlerdir. Millet murahhasları, yoksul İran'ın bu derece yoğun siyasal girişimlerden rahatsız olduğu fikrini savunmuşlardır. Meşrutiyet yanlısı olan murahhaslar, meşrutiyet taraftarlarıyla birlikte hareket eden İngiltere'den kendilerine destek beklediklerini belirtmişlerdi. Fakat bunun aksine İngiltere'nin, güney bölgesine asker çıkarması karşısında, aslında yalnız bırakıldıklarını anlamışlardı. Murahhaslar, İran'da, tekrar bir meclisin kurulması için gayret edecekleri konusunda net fikirlere sahiplerdi. Çünkü onlara göre, İran'ın yönetimi, İran'da yaşayan halka bırakılmalıydı. Ekonomik anlamda güçsüz bir İran'ın, dış müdahalelere açık olduğunu belirten Murahhaslar, bağımsız ve dış müdahaleye kapalı yeni bir ekonomik modelle İran'ın bağımsız olacağını düşünüyorlardı. Çünkü İngiltere ile Rusya, baştan beri gerek kurdukları bankalar ile ve gerekse verdikleri borç paralar ile İran'ı tümüyle kendilerine bağlamışlardı. Bu durumda ülkenin, dış müdahalelere karşı savunulması imkânsız bir hal almaktaydı. Bu yüzden tüm meşrutiyet yanlılarının bir araya gelmesi konusunda hem fikir olan murahhaslar, böylece İran'ın bağımsızlığının sağlanacağını ileri sürüyorlardı. Dolayısıyla yaşanacak ciddi bir harekât sonucunda, İran bağımsız bir ülke olabilirdi. Murahhaslar, bu konuda ellerinden geleni yapacakları konusunda söz birliği yaparak her türlü işgale karşı birlikte hareket edeceklerini belirtmişlerdir²⁶.

İran Millet Murahhasları'nın bu kararlı tutumu karşısında, Azerbaycan Bölgesinde bazı ayaklanmalar baş göstermiştir. Çünkü burada da benzer şekilde meşrutiyet yanlıları ve meşrutiyet karşıtları olmak üzere iki grup vardı²⁷. Meşrutiyet karşıtları, Rusların desteğini almak için mücadele ediyorlardı. Yaşanan mücadeleler esnasında bazı insanların öldürülmeye başlanması

²⁶ "İran Ahvali" Tanin, 18 Kanun-ı Evvel 1910.

²⁷ Sehrab Yezdani, Mücahidanı Meşrute, Neşreni, Tahran 1397, s.76. ; bölgede Ruslar, Kuzey Azerbaycan'da , İngilizler ise Güney Azerbaycan'da etki sahalarını genişletmeye çalışıyorlardı. ayrıntılı bilgi için bkz. Nisa Martin, Ahdi Kaçar Müzakere, İğtiraz Ve Devlet Der İran Karunı Sizdehim, Mütercim Hasan Zengine, Neşri Mahi Tahran 1398, s.44.

yaşanan protesto girişimlerinin artmasına, dolayısıyla asayişsizliğin de artmasına sebep olmuştur²⁸.

İran'a hâkim olmak isteyen güçlerin Tebriz ile ilgilenme sebebini Yezdani, Tebriz'in ticaret merkezi olmasına bağlamaktadır. Çünkü bölgede transit taşıma burası aracılığıyla yapılmaktadır²⁹. İran Millet Murahhasları, bölgede yaşanan sorunlara değindikten sonra, İran Eyalet Encümeniyle birlikte hareket etmeye başlamışlardır. Bu iki grup, meşrutiyet isteyen İran milliyetçileri üzerinde etkili olmuştur. İran meydanlarını dolduran halk, ekonominin giderek dışa bağımlı bir hal almasını, özgürlük ve eşitlik kavramlarının yok sayılmasını bahane ederek büyük bir ayaklanma başlatmışlardır. Çünkü onlara göre, ülkede özgürlük, eşitlik ve insan haklarına uygun bir yönetim kurulmalıydı³⁰. Fransız İhtilali'yle birlikte dünya literatürüne giren bu kavramlar, görülen o ki, hemen her ülkede etkisini göstermeye başlamıştı. Nitekim Osmanlı Devleti'nde de benzer istekler ile birçok siyasal girişimler (Tanzimat(1839) , Islahat(1856)) yapılarak, ülkede barış ve huzur ortamı oluşturulmaya çalışılmıştı. 1908 meşrutiyet devrimi, Osmanlı Devleti açısından, bu anlamda yapılan düzenlemelerin en sonuncusuydu. 1906 Meşrutiyet Devrimi İse, İran'da özgürlük ve eşitlik gibi kavramların halk arasında, dengeyi sağlamak için kullanıldığı ilk fakat son olmayan devrim hareketiydi. İran meydanlarını dolduran halk, meşrutiyetin tekrar ilan edilmesi, anayasal sisteme tekrar dönülmesi için isteklerde bulunmuşlardı. Rusya, bu sırada yaşanan karışıklıklardan faydalanarak Muhammed Ali Şah ve beraberindekiler ile birlikte, meşrutiyet isteyenlere karşı hareket etmiştir. Yaşanan büyük mücadelelerin ardından, meşrutiyet taraftarları yönetimi ele geçirdiklerini belirtmişlerdi³¹. Dolayısıyla, İran'da, İran Millet Murahhasları, Rusların, Tebriz'i işgal girişimleri karşısında tepki göstererek halk üzerinde etkili olmuş ve meclisin tekrar açılmasını sağlamışlardır. Verdikleri mücadele sonucunda meclis açılmış, Ahmet Şah, Muhammed Ali Şah'ın yerine İran'ın meşrutiyet yanlısı yeni Şahı olmuştur. Yaşanan bu mücadelenin sonucunda varılan yeni siyasal düzen, Axworthy'nin dediği gibi İran'da gelecekte yaşanacak olan değişim ve dönüşümlerin başlangıcı olmuştu ve böylece yeni siyasal ve sosyal sistem İran devlet yönetiminde yerini almıştır.³²

SONUÇ

1906 yılında ilan edilen İran meşrutiyet devrimi, İran açısından bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü verilen büyük bir mücadele sonucunda, parlamenter sistem kurulmuştur. Ancak, buna rağmen tam olarak huzur ve sükûnet ortamının oluştuğu söylenemez. Çünkü meşrutiyetin ilanıyla birlikte İran'da meşrutiyet karşıtları da yeni bir mücadele sahası oluşturarak, meclis karşısında yer almışlardır. Bu durum, Rusya ve İngiltere gibi emperyalist güçlerin bölgeye müdahalesini kolaylaştırmıştır.

²⁸ "İranda", Tanin, 6 Ağustos 1909.

²⁹ Yezdani, Mücahidanı...s.15.

³⁰ Yezdani, Mücahidanı...s.37.

³¹ "Tebrizdeki İhtilalin Tafsilatı" Tanin, 22 ağustos 1324.

³² Michael, Axworthy, Devrimci İran İslam Cumhuriyeti'nin Tarihi, Çeviren Ali Berkday, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2020.s.41.

İran'da yaşanan, mücadelelerde, Şah tarafını tutarak meclise ve meşrutiyet isteyenlere karşı hareket eden Rusya, meşrutiyeti savunanların artan protesto girişimleri karşısında İran'a asker çıkarmıştır. Bu durum yaşanan siyasal gerilimin şiddetli bir hal almasına sebep olmuştur. Rusların, bölgeye asker çıkarmaları, halk nazarında İran'ın işgal edildiği şeklinde algılanmıştır. İran'ın kurtuluşunu kendilerine hedef seçen bir kısım İran milliyetçisi bir araya gelerek, Rusların işgali karşısında yer almışlardır. Bu durum aslında Rusların, bölgeye asker çıkarmasının olumlu yanı olarak değerlendirilebilir. Zira kendilerine İran Millet Murahhasları adını veren bu milliyetçi grup, yayınladıkları bir bildiri ile Rusların bölgedeki varlıklarını protesto etmişlerdir. Kısa süre sonra da halk üzerinde etkili olarak büyük bir mücadele başlatmış ve İran'da meşrutiyetin tekrar ilan edilerek, parlamenter sistemin tekrar kurulmasını sağlamışlardır.

KAYNAKÇA

1. ARŞİVLER

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

BOA. Y.A.HUS.(Başkanlık Osmanlı Arşivi, Sadaret-i Hususi Maruzat Evrakı) 00513.00097.002.

BOA. Y.A.HUS. 00513.00097.007.

BOA. Y.A.HUS.00513.00097.003.

BOA. Y.A.HUS.00507.00137.003.

2. SÜRELİ YAYINLAR

"Shah'ın Suikasti", **Daily News**, 8 Haziran 1896.

New York Daily Tribune, 27 Eylül 1907.

Sydney Morning Herald. 30 Ağustos 1906.

"İran Meseleyi Hududiyesi" **Tanin**, 18 Ağustos 1324.

"Tebrizdeki İhtilalin Tafsilati" **Tanin**, 22 ağustos 1324.

"İranda", **Tanin**, 6 Ağustos 1909.

"İran Ahvali" **Tanin**, 2 Kanun-i Evvel 1909.

"İran Ahvali" **Tanin**, 18 Kanun-i Evvel 1910.

"İranda"**Tanin**, 12 Teşrin Sani 1910.

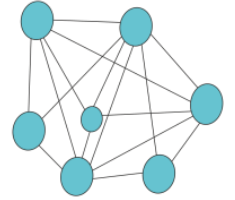
"Osmanlı İran Hududu" **Sebil Ür Reşad**.

Los Angeles Sunday Herald Supplement, 24 Mayıs,1908.

Resimli Gazete, "**Cemaleddin Afgani**", **Büyük Adamlar Serisi**, İstanbul Sebat Matbaası 1927,s.13.

3. KİTAPLAR

- ABRAHAMİYAN Pervand Tercüme-yi Ahmed Galli Mehmedi, Mehmed İbrahim Fetahi **İran Beyn Du İnkılab Der Amedi Ber Cameşinasi Siyasi İran Muasır**, Neşreni Tehran 1398.
- ADEMİYET, Feridun **Revabıtı Diplomatik İran Ba İngilistan, Osmani Ve Rusya 1815-1830**, Tercüme Ali Rıza Pelasid, Tahran 1397.
- AXWORTHY, Michael **İran Empire Of The Mind A History From Zoroaster To The Present Day**, Penguin Book, 2008.
- AXWORTHY, Michael, **Devrimci İran İslam Cumhuriyeti'nin Tarihi**, Çeviren Ali Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2020.
- GÜNCÜ, Mustafa "*Cemalettin Afgani ve Emperyalizm*", **Sosyal ve Beşeri Bilimlere Multi Disipliner Bakış**, Editörler, Ayhan Aytaç, Giray Saynur Derman, Mustafa Talas, Güven Plus A.Ş. Yayınları 2019, ss.101-116.
- KARADENİZ, Yılmaz **İngilizlerin İslam Ülkelerinin Parçalama Politikası Ve İran**, Kesit Yayınları, İstanbul 2016.
- KARADENİZ, Yılmaz, **Kaçarlar Döneminde İran (1795-1925) İdari, Askeri, Sosyal Yapı Ve Toplumsal Hareketler**, Selenge Yayınları, İstanbul 2019.
- KESREVİ, Ahmed **Tarih-İ Meşrute-İ İran**, Cilt 1, Tahran 1362.
- MALİK, Zekayı Mehmed Ali Feruği, **İran Tarihi, Safevi, Afşar, Zend, Kaçar Şahları, Vakayı Tarihiyesi, 900, 1313, 1332**, Farsçadan Çeviren, Bıyıklı Oğullarından Ömer Halis, 1926.
- MARTİN, Nisa Ahdi **Kaçar Müzakere, İğtiraz ve Devlet Der İran Karuni Sizdehim**, Mütercim Hasan Zengine, Neşri Mahi Tahran 1398.
- ŞERİATİ, Ali **İran ve İslam**, Tercüme, Kenan Çamurcu. Fecr Yayınları, Ankara 2016.
- İran Tarihi, Eski Çağlardan Yirminci Yüzyıla**, Editör, Mihail Sergeviç İvanov, Rusçadan Çeviren, Hasan Demiroğlu, Selenge Yayınları, İstanbul 2021,
- SARIKÇIOĞLU Melike, **Osmanlı-İran Hudut Sorunları (1847-1913)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
- TEBRİZİ, Ahmed Kesrevi **İran Meşrutiyet Tarihi**, Çeviren, Mehdi Kamruz, Hamit Zafer Kars, Kaynak Yayınları, İstanbul 2021,
- YEZDANİ, Sehrab; **Mücahidanı Meşrute**, Neşreni, Tahran 1397.

History of Western Azerbaijani Schools under Occupation

Shalala ADIOZALOVA

Manuscript information:

Received: September 16, 2021

Accepted: November 10, 2021

Abstract

Beginning in early 1988, Armenians began an open struggle against Azerbaijanis. They managed to carry out the hatred they had harbored for years with the support of Soviet Russia, led by Gorbachev. Armenians attack Azerbaijani villages. Armenians raided Azerbaijani villages and set fire to houses. Thousands of our compatriots were killed in different regions of Western Azerbaijan, hundreds of children were taken prisoner, their wealth was confiscated, and they fled from those lands on a barefoot, bareheaded, snowy day.

At that time, thousands of schools with ancient history and rich culture, developing the writing and reading culture of the Azerbaijani Turks, the center of the Turkic-Islamic world, were also occupied, destroyed and burned.

The article discusses the emergence of the alphabet in the powerful states of Manna, Atropatena and Albania in the first millennium BC, the role of writing culture in the close relations of these countries with their neighbors, the emergence of the Albanian alphabet, the first Zoroastrian School in the ancient Azerbaijani lands and their madrasas. Finally the secular schools created by the Soviet Union and their destruction during the Armenian occupation.

Keywords: education, school bell occupied by Armenians

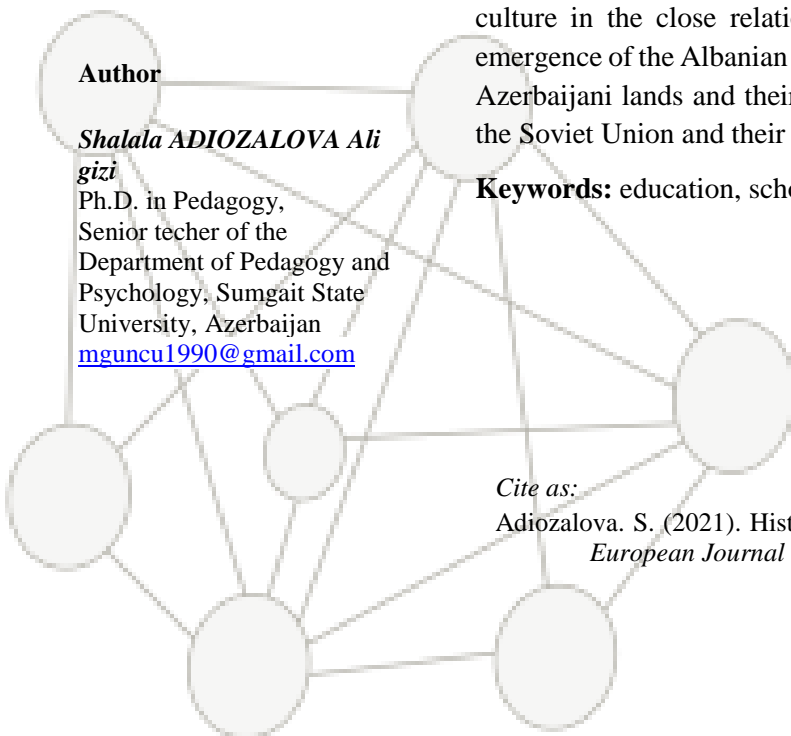
Author

**Shalala ADIOZALOVA Ali
gizi**

Ph.D. in Pedagogy,
Senior teacher of the
Department of Pedagogy and
Psychology, Sumgait State
University, Azerbaijan
mguncu1990@gmail.com

Cite as:

Adiozalova, S. (2021). History of Western Azerbaijani schools under occupation.
European Journal of Educational and Social Sciences, 6 (2), 240 – 249.

Öz

1988 yılının başlarından itibaren Ermeniler, Azerbaycanlılara karşı açık bir mücadeleye başladılar. Ermeniler M.Gorbaçovun liderliğindeki Sovyet Rusya'nın desteğiyle yıllardır besledikleri nefreti gerçekleştirmeyi ve Azerbaycan köylerine saldırımayı başardılar. Düzenli olarak Azerbaycan köylerine baskın olundu ve evleri ateşe verildi. Batı Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde binlerce yurttaşımız katledildi, yüzlerce çocuk esir alındı, mal varlıklarına el konuldu, birçok insan yalınayak, başı açık, karlı bir günde o topraklardan kaçmayı üstün tuttu.

O dönemde Türk-İslam dünyasının merkezi olan Azerbaycan Türklerinin yazma ve okuma kültürünü geliştiren, kadim tarihi ve zengin kültürü olan binlerce okul da işgal edilmiş, yıkılmış ve yakılmıştır.

Makalede, birinci binyılda güçlü devletler Manna, Atropatena ve Arnavutluk'ta alfabenin ortaya çıkışını, bu ülkelerin komşularıyla yakın ilişkilerinde yazı kültürünün rolünü, Albanya alfabesinin ortaya çıkışı, Zerdüşt dini ve eski Azerbaycan topraklarında okul ve medreselerin yaranması, son olarak ise Sovyetler Birliği'nin kurduğu laik okullar ve bu olulların Ermeni işgali sırasında yıkılmaları tartışılıyor.

Anahtar Kelimeler: eğitim, okul, Zangazur, işgali, Ermeni

INTRODUCTION

The people of Azerbaijan and the Turkic world to which they belong have given great geniuses to humankind. These geniuses have given a very rich and spiritual treasure to the development of world science and culture. However, most of these geniuses were educated in different countries, lived in different countries of the world in Turkestan, Arabia and Iran due to socio-political conditions, and wrote and wrote in Arabic and Persian. Therefore, they added words such as "Abu", "Ibn", "Bin", and "Al" to their surnames. However, the lands of Azerbaijan had an education system in accordance with the social characteristics of each period. There is enough information about the writing and reading culture of the Azerbaijani people, which has an ancient history and rich culture, and is geographically considered the center of the Turkic-Islamic world.

Although the manuscripts of "Kitabi-dada gorgud", "Alp Er Tunga", "Oguz", "Erkenagun", "Bilgamish" epics, which are considered to be written examples of rich oral folk literature, are made, such monuments as Gobustan, Oglangala, Gizgala, Kultepe, Orkhan kala. This indicates the antiquity of the educational institutions that helped to develop the people's ability to write, read and draw. All this "confirms that the people of Azerbaijan have a culture, writing, reading, culture of systematic education, educational institutions and methods of treatment before Christmas" (R.L. Huseynzadeh.2020.p.5).

These lands had their own writing and alphabet of powerful states such as Manna, Atropatena and Albania, which appeared in the first millennium BC. These countries have established close relations with their neighbors through correspondence. Ancient Greek and Eastern historians have written about this many times in their research. As a result, the Albanian alphabet, consisting of 52 letters, has existed in the 5th century.

Systematic educational schools were established in Azerbaijan with the development of Zoroastrianism

Zoroastrianism was one of the first religious teachings to spread in Azerbaijan, Iran and Central Asia, and was a source of philosophy, pedagogical thought (education) and science. Zoroastrian schools functioned as both religious and educational centers. Zoroastrianism, which was widespread during the Sassanid period, was the state religion and created the first higher education institutions. At that time, education in the school was divided into four classes, and priests, warriors, scribes and jewelers were educated in special castes. In these schools, children were involved in education from the age of seven and up to the age of fifteen. The training at the Zoroastrian School began with the recitation of the Avesta prayers, followed by the alphabet and various exercises. It should be noted that "Physical Education" was the main teaching method in Zoroastrian schools.

At a time when there was such a strong educational base, the Arab occupation and the Islamic religion it brought to these lands influenced the content of science and education, led to the reorganization of education. As a result, a new pedagogical thinking emerged. It is true that the main purpose of Islamic teaching has been to cultivate a perfect human being. Therefore, in the early days of Islam, mosques functioned as educational centers. Thus, the Albanian alphabet, which consisted of 52 letters, was replaced by the Arabic alphabet. In order to teach the Arabic language, the Arabic phonetic system was taught in mosques. The Azerbaijani Turks, who have gone through the hardships of history, have overcome this difficult alphabet.

Historically, the people of Azerbaijan, who have a deep thinking, spiritual world and noble moral qualities, have always paid great attention to the education of the younger generation. One of the main tasks facing the young generation is to study and research the spiritual and moral heritage of Azerbaijan, the experience of ancient schools. School, education and upbringing in Western Azerbaijan, which has a rich history of education, not studied.

Although, there are few schools in Western Azerbaijan. However, starting from the seventh century (during the Arab caliphate), mollakhanas and madrasas began to spread in Azerbaijan. Schools (Mollaxana) and primary madrasas have long been the only educational institutions for Azerbaijanis. There was one Mollohan in every three or four villages in Western Azerbaijan. The number of students in those schools did not exceed 8-10 people. At that time, due to the low financial status of the population and the fact that children were forced to work at an early age, according to 1899, 940 students were taught in 50 mosque schools in Yelizavetpol province, which were taught by 55 teachers. In Yerevan Province, there are 27 teachers in 26 schools and 350 students.

Mollakhanas did not have an officially defined study period. It often lasted 6-7 years, sometimes up to 9-10 years. Such schools were considered primary madrassas. Schools in Sheki and Urdu of Garakilsa (Sisiyan) district and Kurud village of Gavan district were considered primary madrassas. Sheki and Urdu schools in the Garakilsa (Sisiyan) region and madrassas in the Kurud villages of the Gavan district were primary schools. Achund Abdurrahman Haji son, a graduate of Tehran Higher Madrasa, taught at the Mollohana in Kurud village.

The nine-year-old madrasa-type mollakhana in the village of Urud was more progressive, teaching religious as well as secular sciences. In Western Azerbaijan, such schools were free because local philanthropists mostly organized them.

In Western Azerbaijan, there were more primary schools than madrassas. As of 1891, there were 3,311 students in 433 clerical schools in the Elisabetpol province. Because of the "Gulustan" agreements of 1813 and the "Turkmenchay" agreements of 1828, Azerbaijan left into two parts; Northern Azerbaijan annexed by Russia. According to the agreement, Armenians from the Middle East, Turkey and North Africa were relocated to Western Azerbaijan to Karabachos.

Beginning in the 1840s, primary Russian schools began to open in the newly created provinces to pursue a policy of Russification. Secular schools were first opened in the 1980s, in the Erevan district of Azerbaijan. Among them, primary Russian schools created in Ulukhanli in 1881, in Yerevan in 1882, in Imanshahli in 1883, and in Zod village of Basarkechar region in 1884. In 1898, Russian-Tatar schools were in Yerevan and the Great Vedas, and in 1905 in Gamarli. One of these primary Russian-Tatar schools created on September 22, 1885 in the Daralayaz region, 50 students studied there. In the 80s and 90s of the 19th century, the number of rural schools began to increase. From 1882 to 1893, 765 students were admitted to these schools, but only 81 people graduated from them. In 1882 alone, five new Russian primary schools there was a in the Elisabetpol province. Three of them started teaching in Gubadli, Arsvanik (Gafa village) and Garakilsa (Sisiyan) villages of Zangazur region.

From 1882 to 1893, 765 students entered to these schools, but only 81 people graduated from them. Between 1882 and 1893, five girls studied in this schools. Only three of them graduated from school. In 1890, a Russian-Tatar school was opened in Minken, where forty-two children studied. By 1901, twenty-eight primary public schools in there was A Elisabetpol province. Twelve of them were located in Zangazur district.

The one-class (three-year) school in Gubadli village was transformed into a two-class (five-year) school in 1911. People's writer of Azerbaijan, Hero of Socialist Labor Suleiman Hussein Rahim, who studied in a two-grade five-year school in Kubadli, wrote in his memoirs. "I lived and studied in this village, staying in several houses and doing their housework. However, I was not discouraged; I did not run away from school. This school had a good reputation in Zangazur district at that time. The head of the school was Hasan Bay Sultan, who graduated from Gori seminary with Uzeyir Hajibeyov

Among the primary Russian-Tatar primary schools in Zangazur, the first grade three-year school opened in 1876 in the village of Gores became a two-department five-year school in 1883. Most of the students at the school were Azerbaijanis. However, the situation changed in Russia after the revolution of 1905-1907 and the genocide and deportation of Azerbaijanis in 1905.

The revolution in Russia caused chaos in the country. Taking advantage of this, the Armenians began to kill Azerbaijanis not only in Western Azerbaijan, but also in the entire South Caucasus. They changed the names of the villages they captured or translated them into Armenian. The greatest genocide and deportation committed by Armenians against Azerbaijanis took place in 1914-1920. At the same time, Russia settled Armenians from the Middle East and Turkey in Western Azerbaijan and Karabachos. At that time, Andrei Luzonian fled Turkey and revolted in Nakhichevan with his army. On August 7, 1918, the Turkish army led by Kazim Garabakir Pasha entered Nakhichevan. With an army of a thousand men, Andrei fled from Nakhichevan to Zangazur and wanted to cross Lachine to Karabachos. However, Sultan Bay defeated him in Lachine and returned to Gores.

Andrei organized massacres in Western Azerbaijan for two years. He even summoned the elders of Azerbaijani villages in Gavan "for talks" and ordered them to be was involved in a room nd burned. Andrei went from Gavan to Mehri in 1920, from there to Iran, and from Iran to France.

As far back as 1905, in connection with the Armenian-Muslim massacre, Hashim bay Vazirov wrote in his article "Our Good Neighbors" in the newspaper "Yeni Zhihav" of 1907:

« Falsehood was always to destroy us, to make us poor, ignorant, without art. Because of these secret or open quarrels, Armenians destroyed cities and villages, left children without fathers and mothers, mothers without sons, and killed the disobedient people of Karabachos and Zangazur Unfortunately “(Adigozalov A. 2003 p 45.).

The deportation and genocide of Armenians against Azerbaijanis took place in five stages:

Phase I - until 1905;

Phase II - 1905-1914;

Phase III -1914-1920;

Phase IV - 1948-1953;

Phase V - 1988;

In the early twentieth century, Russian-Tatar schools suspended activities closed under various pretexts. During the March massacre committed by Armenians in 1918, thousands of Azerbaijanis was killed. And tens of thousands of Azerbaijanis was fired from Western Azerbaijan. Schools that could not withstand the Armenian attacks, and by 1920, there were only 2-3 Russian-Tatar schools left in Western Azerbaijan.

Although refugees who escaped Dishrack oppression and came to Azerbaijan went to school where possible, most children remained out of school. Most of the refugees who came to Azerbaijan were from Ijevan, Zangazur, and Daralayaz. In Zangazur, the Dashnak government collapsed in 1921. Only after that, some Azerbaijanis returned to their homeland with the army. However, Armenians turned villages and houses into ruins. The main goal of all Armenian nationalist parties was the expulsion of the population of Western Azerbaijan from their ancient lands and the prevention of their enlightenment.

After the establishment of Soviet power in Azerbaijan and Armenia, a large part of Western Azerbaijan and Zangazur was given to Armenia. According to the agreement between Soviet

Russia and Armenia, the entire Daralayaz (mountainous) area of the Sharur Daralayaz district was ceded to Armenia (decision of the Transcaucasian Central Executive Committee of February 18, 1929). But, this was contrary to the terms of the Moscow Treaty (1921) and the Kars Treaty (1921). The "Free Syunik Government" was established in Zangazur and Azerbaijanis began to be expelled from Zangazur. At that time, because of the genocide organized by Dro and Nijden, the Azerbaijani population in this region was small. Thus, the western part of the Zangazur region fell into the hands of Armenia.

In 1922, the "Bureau of Minorities" created under the Armenian IMC. Although Azerbaijanis were not natives of this land and were not a minority, issues related to Azerbaijanis were also resolved in this bureau. In 1923, the bureau became a council. Mehdi Kazimov, a well-known educator in Western Azerbaijan, chaired the council. Despite the serious obstacles of the Armenian nationalists, the council played a major role in the expansion of education and the development of education among Azerbaijanis in Western Azerbaijan. In 1922-1923, there were 36 Azerbaijani schools in Western Azerbaijan and 1,521 students were educated. Forty Azerbaijani teachers taught in these schools. During this period, new types of primary schools were opened only in the Azerbaijani villages of Zangazur, Gigi, Shaharjik, Gizil Shafag, Vagudu, Arafsa and Vartanazor and Aldara villages of Garakilsa (Sisian) and Meqri.

In the face of the interest and demands of Azerbaijanis in science and education, the Armenian government allowed 54 Azerbaijani schools to operate in the 1923-1924 academic year. It was very difficult to provide Azerbaijani schools with teaching staff. At the insistence of Azerbaijani educators, pedagogical courses were organized in Yerevan at the end of 1923. In 1924, at the insistence of the Azerbaijani government, 16 young Azerbaijanis were sent to the Republic of Azerbaijan to study. Nevertheless, not all this met the need for a teacher.

Because of repeated appeals of Azerbaijanis to Moscow, a pedagogical technical school in the Azerbaijani language was opened in Yerevan in 1925. The technical school operated until 1948 (until the department in 1948-1953).

On August 25, 1925, a congress of Azerbaijani teachers was convened in Gyumri to ensure and organize the normal functioning of the newly opened Azerbaijani schools in the republic. The main purpose of the congress was to mobilize intellectuals. The congress discussed teaching methods and education issues in new schools. Mollakhanas and madrassas were strictly forbidden to use the teaching method. It was recommended that the teaching methods of the pre-revolutionary Yerevan Teachers' Seminary, Gorus, Garakilsa, Minkend, Arsvanik, Daralayaz and other primary Russian schools, which existed before the revolution and taught secular sciences, be used. During this period, schools consisted of two levels:

I grade - five-year primary schools (8-13 years)

II degree - four-year secondary school (13-17 years)

A graduate of a first-grade school could enter a second-grade school, and a graduate could enter a higher school.

Most of the teachers involved in the newly established schools were teachers and graduates of Ulukhanli, Yerevan, Boyuk Vedi, Bash Norashen, Daralayaz, Gorus, Arsvanik, Garakilsa and other Russian schools. Among them were Farhad Agazadeh, a prominent educator who worked as a teacher at the Gorus two-grade five-year Russian school from 1902 to 1905, and Balaja Abdullayev, Karim Isgandarov, Ali Valiyev and others.

It should also be noted that the new schools began to operate in a difficult environment. Thus, these schools were organized in Zangazur, Daralayaz, Lori-Pembek, Yerevan, Zangibasar, Goycha, Basarkechar, Vedibasar, Agbaba and other areas where the national enmity organized by the Dashnaks and the genocide against Azerbaijanis were committed a few years ago. Later he continued his education and was awarded the title of "Honored Teacher". Teachers of the new school in Shurnukhu village of Gorus district - Aliyev Murtuza Rustam oglu, Guliyev Imran Rza oglu received their primary education in the mollakhana, and then completed a one-year course organized in Yerevan. Gradually; the seven-year school network was expanded. Vagudu primary school in Garakilsa region of Zangazur district was transformed into a seven-year school in 1928, and Dastekerd and Garakilsa (Sisiyan) schools in 1931.

Gradually, the number of such schools increased. Primary schools were transformed into seven-year schools in 1932 in Arafsa village of Garakilsa region, in 1933 in Oxdar village of Gafan region, in 1934 in Gigir and Baharli, in 1933 in Shurnukhu village of Gorus region, in 1935 in Nuvedi village of Mehri region. The number of primary schools in Zangazur was 34, and the number of seven-year schools was 11. Although there was a significant backlog, at the request of the people, in the 1936-37 academic year, seven-year schools were transformed into secondary schools in the villages of Shahrjick, Gigi, Vogue and Aldara of Zangazur district.

The decision of the UIKPMK dated September 3, 1935 "Organization and rules of teaching in primary and incomplete secondary schools" was adopted. According to this decision, starting from the 1939-1940 academic year, the teacher had to pass a test among all students in the subject he taught at the end of the year.

According to the decision, in order to assess the success of students at school, a certificate and a certificate of transfer from class to class, which is the only one in the USSR, were applied, setting five grades.

In the secondary schools of Azerbaijan in 1936-1937, special attention was paid to the combination of training with labor in Saharjik (Gafan district), Boyuk Mazra, Shishkaya (Basarkechar), Gigi, Vagudu (Sisian), Aldara, Vartanazor (Mehri) and other schools.

Workshops were organized in schools. Thus, in 1931-1941, contrary to the wishes and desires of the Armenians; the network of Azerbaijani schools was expanded in Western Azerbaijan. The expansion of the secondary school network required more attention to teacher training.

With the exception of the city of Yerevan, in 1936 there were no teachers with higher education in Azerbaijani schools in Western Azerbaijan. In the same year, there were 541 teachers in Western Azerbaijan, of whom only five had higher education. They also taught in schools in Yerevan. None of the 110 teachers in Zangazur had a university degree.

The Armenian government deliberately did not take any measures to provide Azerbaijani schools with teaching staff. In 1935, at the insistence of the people, the Leninakan Biennial Institute of

Correspondence Teachers was established, and in 1937, it was agreed to open an Azerbaijani branch at the Yerevan Pedagogical Institute. The opening of this department has played a major role in providing schools with Azerbaijani teachers with qualified teaching staff.

In 1941, the Great Patriotic War began. Six hundred and eighty-one thousand Azerbaijanis were mobilized in this war, about 400,000 of them did not return from the front. Some qualified teachers were also mobilized to the army. The existing problems have deepened. Despite the hardships of the war, schools continued to operate and the number of advanced teachers increased year by year. Thus, Jalal Zeynalov, Bahlul Imamverdiyev, Jahangir Rustamov, teachers of Shaharjik school of Gafan region, were awarded the honorary title of "Honored Teacher" for their services. Besides, Mammadov Hasankhan, Babayev Piri, Asadov Asad, Amirova Suvara, Guliyev Kamran in Gizil Shafag village, Aliyev Murtuza, Guliyev Imran, Hasanov Yunus, Hasanov Avaz and others were famous for their work during the war.

After the war, by the decision of the March 1946 session of the USSR AS (1946-1950), seven-year compulsory education was implemented. Graduates of the seven-year school entered either the eighth grade of secondary school or the specialized secondary school.

In the 1956-1957 academic year, there were nine secondary, 24 seven-year and 17 primary schools in Gorus, Gafan, Sisiyan and Mehri districts of Zangazur alone. In 1959, eight-year compulsory education began. Although the school network expanded after the war, the construction of educational buildings for Azerbaijani schools was delayed. Thus, in the 70s, all Armenian schools in Armenia were provided with a new school building. This caused dissatisfaction among Azerbaijanis. The forced Armenian government also began to build new school buildings in some districts and villages inhabited by Azerbaijanis. These schools were built on the eve of the deportation of our compatriots in western Azerbaijan. Subject classrooms of Armenian schools, laboratories, cinemas, radio station Tape recorder Television. This work began in Azerbaijani schools after them with tape recorders and other technical and visual aids. However, it was carried out very slowly. The number of Azerbaijani schools and students studying in Western Azerbaijan in 1922-1980 was as follows:

Table 1. Azerbaijani schools and students studying in Western Azerbaijan in 1922-1980

<i>Education year</i>	<i>Number of schools</i>	<i>Number of students</i>
1922-1923	36	1521
1929-1930	112	5987
1930- 1931	162	9536
1932-1933	221	18362
1969-1970	218	42541
1976-1977	201	51599
1979-1980	197	48681

As can be seen from the table, the number of secondary schools in Western Azerbaijan has been declining year by year in the post-war years. There were several reasons for this. One of the reasons was the arrival of Armenians living abroad in Armenia and Nagorno-Karabakh in 1947 with the consent of the USSR after the war. Under the auspices of Stalin and Mikoyan, Armenians were relocated to Western Azerbaijan from Iran, Syria, Lebanon, Egypt, Turkey and other countries. Under the pressure of the leaders of the then USSR government - I. Stalin, A. Mikoyan, L. Beria and other pro-Armenians, who claimed that the territory of Armenia was small for them, it was decided to relocate Azerbaijanis to the Azerbaijani SSR to accommodate Armenians. Thus began the mass deportation of our compatriots in Western Azerbaijan. The deportations of 1948-1953 were "voluntary" on paper, but mandatory.

This was a serious moral blow to Western Azerbaijanis, slowing down their cultural and scientific development. Because of deportation, tens of thousands of Azerbaijanis were expelled from their ancestral lands. Thousands of Azerbaijani villages, houses, gardens and orchards were left to Armenians. Schools were closed in those villages. During this deportation, the Azerbaijan Pedagogical College in Yerevan and the Azerbaijani branch of the Yerevan Pedagogical Institute named after KHz. Amboyna were also deported. The institute was moved to Ganja in 1948, and the technical school to Khanlar. After that, the staffing of the remaining schools in Western Azerbaijan depended only on the Republic of Azerbaijan.

One of the reasons for the decrease in the number of schools and students was the inhumane treatment of Azerbaijani staff. Azerbaijani intellectuals were not given a place or a job in Armenia. Despite all these obstacles, Azerbaijani teachers and students were successful in all areas. The composition of the teaching staff had changed quantitatively and qualitatively. Among Azerbaijani teachers, 77 "Honored Teacher", 4 candidates of sciences, 6 "Lenin" orders, 24 "Red Labor Flag" orders, 45 "Badge of Honor" orders, 10 "Methodist teachers", 47 "Chief teacher" were awarded the honorary title. By 1988, 96 academicians and doctors of sciences and 618 candidates of sciences had graduated from Azerbaijani schools. Among them are world-famous academicians Hasan Aliyev, Ahliman Amraslanov, Hasan Ahmadov, and Mustafa bey Topchubashov, Heydar Huseynov, Huseyin Ahmadov, Budag Budagov, Bahman Akhundov, Zarifa Budagova, Afat Gurbanov, Jumshud Zulfugarli, Rafiq Gasimov, Sabir Hajiyev and others. They received.

In addition, one student of Azerbaijani schools was saved the title of Hero of the Soviet Union; eighteen people the title of Hero of Socialist Labor. Hero of the Soviet Union Khidir Mustafayev (Gozeldere, Pambak district), Heroes of Socialist Labor, academician Mustafa bey Topchubashov, Abbas Mammadov, Sakina Aliyeva, Shamama Alakbarova (Yerevan), Halima Abdullayeva, Ali Karimov, A. Aliyeva (Oktamberyan), Murad Zeynalov (Krasnoselo), Nabi Mardanov (Vardenis), Marziya Mustafayeva (Dag Borchali), Ibrahim Gurbanov (Azizbeyov), Israfil Huseynov, Firidun Agayev (Mehri), Musa Bayramov, Mammad Adigozalov, Ali Huseynov, Shirvan Jafarov, Samaddin Shukurov (Garakilsa) and others are graduates of Western Azerbaijani schools. If in 1925, 172 students studied in the Azerbaijani villages of Susiana region, and this was considered a great progress, in the 80s, 66 graduates of Azerbaijani schools in the region received the degree of Doctor of Sciences and Candidate of Sciences.

Only 16 scholars grew up in Urud village. Besides, 20 scientists from Nuvedi village of Mehri region, nine Boyuk Mazra village of Basarkechar region, eight Amrkheyr village of Krasnoselo

region, eight Tokhluja village, eight Salah village of Ijevan region, eight Shurnukhu village of Gorus region, seven Gilatag village of Gafan region were trained by 1980.

With the support of Soviet Russia, led by Gorbachev, they managed to realize the hatred they had kept in their hearts for years. The Armenians are different from the Azerbaijanis in Azerbaijan. They committed the unprecedented Khojaly genocide, looted the homes of thousands of Azerbaijanis in Nagorno-Karabakh and its border regions of Gubadli, Kalbajar, Aghdam, Fizuli, Zangilan, Lachin, Jabrayil, destroyed historical monuments, museums, libraries, schools and health care facilities, and killed thousands of innocent people. Is a clear proof of Armenian savageries?

Despite this injustice against Azerbaijan, for 30 years our state has developed in all directions and strengthened its economy. As in the field of education, it has become one of the leading countries in the world in other areas. As in the field of education, it has become one of the leading countries in the world in other areas.

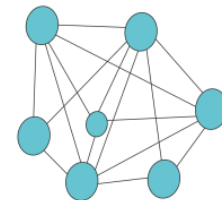
It has become the strongest state in the region, both economically and politically. Considering that 20% of its lands are under occupation, Azerbaijan began to build its army in accordance with world standards.

Although late, justice has found its place. On September 27, 2020, under the leadership of Supreme Commander-in-Chief Gilham Aliev, the Azerbaijani army counterattacked the Armenian provocation and liberated our lands, which have been under occupation for almost 30 years. Undoubtedly, the construction work on our liberated lands and in our higher and secondary schools will be resumed in accordance with world standards.

REFERENCES

1. Adigozalov A. 2003. From the history of schools in Western Azerbaijan. Baku. Education.
2. Hüseynzade R.L. 2000. History of Azerbaijan school and pedagogical thought. 2020. p. 536.
3. History of Azerbaijan 2007. (From the most ancient times to the XX century). Volume I (Textbook for high schools).
4. Baku. Chirag. 350s.
5. Education in Azerbaijan during the years of independence. 2003. Çəşioğlu. s.250.
6. History of Azerbaijan literature, 1960. Volumes I-II. Baku. Light.470s.
7. H.Ahmadov "Azerbaijan school of the XIX century" 1985. Baku. Azerbaijan 170p.
8. M.Mehdizadeh "Summaries on the history of Soviet schools in Azerbaijan" 1958. Baku. Light. 30p.
9. A.Seyidov "History of pedagogy" 1968.Baku.Science and Education.350s.
10. A.Adigozalov "From the history of our national schools in Western Azerbaijan" 2003.Baku.Education.215

Ethnopsychological Basis of Behavior and Attitude of Turkish Youth

Shahnaz GULIYEVA

Manuscript information:

Received: September 18, 2021

Accepted: November 11, 2021

Abstract

The Turkic peoples, one of the oldest nations in the world, have made invaluable contributions to human civilization with their historically rich system of national, spiritual and moral values, and have always maintained their identity with their unshakable commitment to sublime and pure ideals. The successful harmony of the progressive traditions of the East with the values of the West in our spiritual culture also has an impact on the formation of national self-consciousness in the younger generation, bringing together different worldviews and cultures in our national thinking.

Therefore, every Turkish youth must be aware of their psychological past in order to understand themselves correctly, and thus apply to the ethno genesis and ethno psychological past of their people in order to know what moral and psychological qualities they have and how their people are progressing. From this point of view, the epos "Book of Dede Korkud" is our source of reference in the formation of national self-consciousness in Turkic-speaking peoples and the correct formation of national spirit in the young generation in modern times.

The results of research on the formation of national self-awareness in the younger generation have practical importance in relation and attitude to young people in the family and society.

Keywords: ethnos, personality, youth, family, national self-consciousness, people, national culture

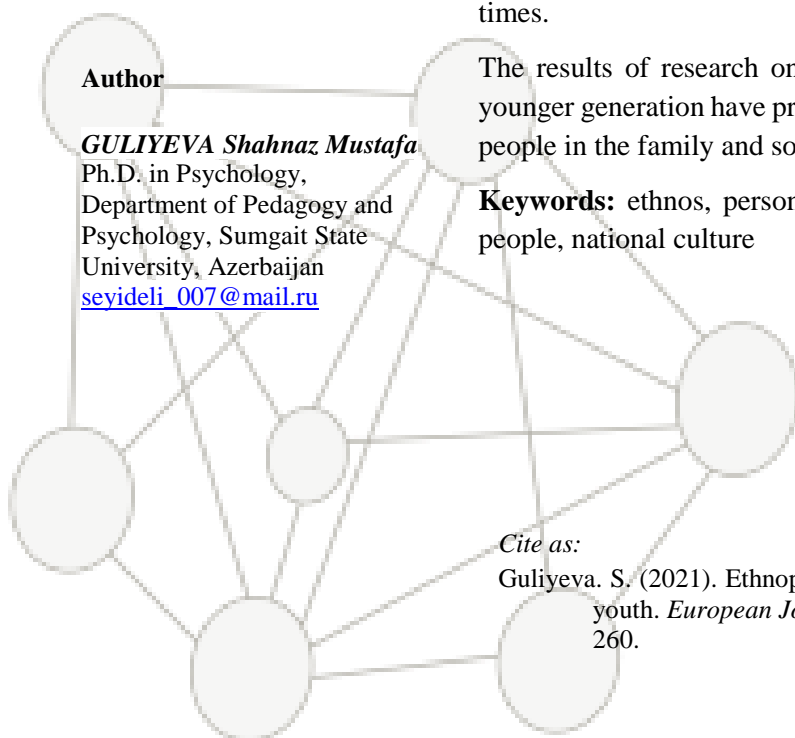
Author

GULIYEVA Shahnaz Mustafa

Ph.D. in Psychology,
Department of Pedagogy and
Psychology, Sumgait State
University, Azerbaijan
seyideli_007@mail.ru

Cite as:

Guliyeva, S. (2021). Ethnopsychological basis of behavior and attitude of Turkish youth. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 6 (2), 250 – 260.

Öz

1988 yılının başlarından itibaren Ermeniler, Azerbaycanlılara karşı açık bir mücadeleye başladılar. Ermeniler M.Gorbaçovun liderliğindeki Sovyet Rusya'nın desteğiyle yıllardır besledikleri nefreti gerçekleştirmeyi ve Azerbaycan köylerine saldırımayı başardılar. Düzenli olarak Azerbaycan köylerine baskın olundu ve evleri ateşe verildi. Batı Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde binlerce yurttaşımız katledildi, yüzlerce çocuk esir alındı, mal varlıklarına el konuldu, birçok insan yalınayak, başı açık, karlı bir günde o topraklardan kaçmayı üstün tuttu.

O dönemde Türk-İslam dünyasının merkezi olan Azerbaycan Türklerinin yazma ve okuma kültürünü geliştiren, kadim tarihi ve zengin kültürü olan binlerce okul da işgal edilmiş, yıkılmış ve yakılmıştır.

Makalede, birinci binyılda güçlü devletler Manna, Atropatena ve Arnavutluk'ta alfabenin ortaya çıkışını, bu ülkelerin komşularıyla yakın ilişkilerinde yazı kültürünün rolünü, Albanya alfabesinin ortaya çıkışı, Zerdüşt dini ve eski Azerbaycan topraklarında okul ve medreselerin yaranması, son olarak ise Sovyetler Birliği'nin kurduğu laik okullar ve bu olulların Ermeni işgali sırasında yıkılmaları tartışılıyor.

Anahtar Kelimeler: eğitim, okul, Zangazur, işgali, Ermeni

INTRODUCTION

Actuality of the topic

In modern times, multifaceted - cultural, political, economic, etc. between nations and states. The relationship is constantly growing. This creates the need to study the national characteristics, customs, moral norms, way of thinking and thinking of each nation. Because one of the main issues in the regulation of interethnic relations is the study and respect of ethno culture belonging to different peoples. Along with the similarities in the cultures of different peoples, there are also peculiarities that manifest themselves in the ethnic characteristics of peoples and form their system of behavior and relations. The younger generation also begins to grow up under the influence of a unique ethno cultural environment and is formed as a person from the day they are born.

The issues of protection of national traditions, inculcation of national and spiritual values, formation of national consciousness, national feelings and national character among the socio-psychological and socio-pedagogical problems of Turkish youth at a time of rapid integration into European countries in modern times are actual and take an important place in the article. Because our national values reflect the identity of the Turkish people. From this point of view, the protection of our national values and their transmission to future generations is more relevant from

an ethnopsychological point of view in modern times. Therefore, every Turkish youth must be aware of their psychological past in order to understand themselves properly, and thus learn by applying the ethnogenesis and ethnopsychological past of their people in order to know what moral and psychological qualities they have and how their people are progressing. From this point of view, the epos "Book of Dede Korkud" is our reference source in the formation of national self-consciousness in the Turkic-speaking peoples and in the correct formation of the national spirit in the young generation in modern times.

Margaret Mead notes that the past of the older generation is the future of the younger generation. Therefore, the system of behavior and attitudes of the older generation plays a key role in the correct formation of behavior and attitudes of the younger generation. Because the younger generation, growing up in the process of imitation and identification, develops their personalities by assimilating the experience of the older generation in the ethnocultural environment created for them. Every new generation faces with traditions, especially the feelings that regulate their family relations and grow up under these conditions, they every Turkish youth considers to follow the old traditions as thier first duty from their childhood. The roots of the ethnopsychological sense of behavior and relations of the young generation growing up in the Turkic peoples are connected with the masterpiece of our history, "Book of Dede Korkud". In this epic, special attention was paid to ethnic characteristics, stereotypes and attitudes, feelings, behaviors and traditions related to the behavior and attitudes of the ancestors of the Turkic peoples, and the study of ethnic and psychological features related to the formation of Oghuz youth as individuals. One of the most important lessons of "Book of Dede Korkud" is that our great ancestors had companionship, friendship, family strength, deep mutual respect and esteem among family members, which is one of the national and spiritual feelings instilled in young people in Turkish families today (Bayramov A.S.2000. p.262). One of the most important ethnopsychological significance of the saga is its relevance in terms of the development of Turkish youth on their historical roots, the preservation of the most positive values in the spiritual and psychological heritage and their development and transmission to future generations in accordance with modern ideology. Undoubtedly, the processes and changes taking place in society today, the renewal, the tension created by it, whether positive or negative, have a profound effect on the psyche of young people, the formation of personality, mutual relations. In this regard, the family plays a key role in the formation of young people as individuals, in the formation of their national spirit as a small social group, and this process requires special attention and responsibility from parents. Turkish families had their own national customs and traditions in the formation of the personality, behavior and attitudes of young people, and some of these traditions are still expected today.

The article analyzes the ethnopsychological significance of the epos "Book of Dede Korkud" not only for our present but also for our future development in terms of educating the growing Turkish youth's national consciousness and national dignity, national identity, national self-consciousness, national ideology and patriotism. One of the important ethnopsychological issues in the article is the formation of national self-consciousness in the younger generation in the modern era of rapid integration into European countries and the protection of national and moral values in their behavior and attitudes(Aliyev, 2008. p. 206)

It should be noted that in modern times, in order to properly form self-awareness in each ethnos, interest in their ancestors, their ancestry is growing. In this way, each nation is able to direct its

future development by learning who it is, how it has progressed, and how it has changed throughout history. Among the ethnic psychological features, the first thing that attracts attention is the level of ethnic self-awareness and ethnic consciousness.

Because a young person who does not understand himself properly cannot direct his future development properly. Ethnic self-awareness is inextricably linked with the perceptions and opinions of members of an ethnic group about the behavior and attitudes of their ethnic communities, the system of relations, character, moral qualities, achievements and shortcomings.

In general, we can say that the basis of the formation of ethnic psychological features is the confrontation of "we" and "we» that is, the understanding of similarities and differences between them on the basis of contrasting their ethnos with other ethnizes. If there is such a confrontation between ethnic groups, then there is self-awareness. Ethnic self-awareness is reflected in the language, traditions, legends and mythology of the ethnos or nation, in music and dance, in the features of clothing, in the cuisine, and in the attitude to oneself and the world in general. In this regard, the epos "Kitabi Dada-Gorgud" in the formation of behavior and attitudes of Turkish youth to the ethnic characteristics of their ancestors, stereotypes and attitudes, feelings, behavior, etc. giving historical information about ethnic features and their historical significance. The main psychological mechanism of ethnic self-awareness among Turkish youth is ethnic identity. That is, in accordance with the content of our article, in modern times, every Turkish youth must correctly understand and understand their national identity by identifying themselves with others in the regulation of behavior and relations. In this process, social identity is formed in every Turkish youth because of the process of comparing their group with other social associations. Social identity is a source for ethnic identity in Turkish youth. There are two main components of ethnic identity:

- 1. Cognitive.** The cognitive component includes the individual's perception of himself as a member of the group because of knowledge and ideas about his ethnos, the characteristics of his group, the understanding of ethno-distinctive features. The cognitive component of ethnic identity is primarily based on ethnic awareness, i.e. having the necessary information about the ethnos.
- 2. Affective.** The affective component includes the individual's sense of belonging to the group he or she belongs to, his or her quality assessment, and his or her attitude toward becoming a member.

The affective (emotional) component of ethnic identity is evident in its profound emotional reactions to issues related to the fate of its people. The stronger the sense of emotional identity, the stronger the sense of psychological unity among the members of the ethnos. The problems we have mentioned in the formation of the behavior and attitudes of Turkish youth are of special importance in the formation of self-awareness, as they are relevant in the article.

Purpose

The purpose of forming national consciousness and national thinking in relation to young people is to ensure that the young generation acquires certain knowledge about the ethnopsychological past of the Turkish people, to take an active part in its life and self-realization. Gaining knowledge about the psychological past of its people is important in shaping the behavior of the younger generation in mutual relations, actively influencing the further development of national self-development, national self-improvement. At the same time, a young Turkish man who understands himself, feels his national identity in his soul and blood, and respects his nation, is in the spirit of national self-awareness, which expresses his identity as a Turk. But the purpose of forming national consciousness and national thinking in relation to the younger generation is not only to adhere to the past, but also to preserve the beauties of the people and to propagate and inspire the generation and the world in accordance with the ideology of the time.

Therefore, the purpose of the article is to be acquainted with the ethno psychological significance of the epos "Kitabi Dada-Gorgud", which is a reference source of ethnic customs and traditions, ethnic characteristics, stereotypes and attitudes, feelings and behavior that determine the system of behavior and attitudes of Turkish youth. Because the Turkish youth, who are not aware of the psychological development of their people, may have moved away from the honor and zeal, struggle and heroism, dignity and honor, love of country and family, as well as good deeds, which are characteristic of their great ancestors. This will cause a nation to become detached from its moral and psychological roots and to become morally depressed. In this regard, the purpose of the article is to acquaint the Turkish youth with the positive ethnic characteristics of the people, as well as the shortcomings in the formation of behavior and attitudes.

Relevance of the research

The epos "Book of Dede Korkud"[*Kitabi-Dada Gorgud*], one of the valuable monuments of thought and thinking of the Turkic-speaking peoples, both in the most ancient times and in the early Middle Ages, played an important historical role in enriching our socio-political and legal thought. The ethnic character reflected in the Book of Dede Korkud generally serves as a mirror of the "mental image" of the Oghuz Turks. The saga plays a key role in the acquisition of psychological knowledge about our national identity, which is of great importance in the self-consciousness of the Turkic peoples and in the formation of national-ethnic consciousness. If we pay attention to the saga from this point of view, we can see that the ethno-psychological features of the Oghuz Turks are a special manifestation of the character in hospitality, generosity, loyalty, endurance and so on. emerges more fully. The head of the Oghuz people, Bayindir Khan, organized a big party once a year and distributed his wealth to the poor. Today, Turkish youth have humanity, kindness, friendship, hospitality, helping those in need, and so on. The reference source for the formation of character traits is connected with the epos "Book of Dede Korkud". When we pay attention to the saga, we see that the rich, colorful spiritual and psychological features of our ancestors, the Oghuz, are more vividly reflected in the general character traits. The Oghuzs are brave, courageous, fearless, diligent, stubborn and determined to achieve their goals, as we see in Salur Qazan's desire to settle accounts with the enemy who plundered his house and property, and his pride in using the help of the Karaja (Garaja) shepherd. In modern times, Turkish youth are

formed in the spirit of fearlessness, courage and militancy in the spirit of the Motherland and its people. In general, feelings such as tolerance, pride, modesty and honesty are characteristic ethnic and psychological features of the Turkic peoples. "The patriotic spirit of the Oghuz Turks play a key role in shaping the heroic struggle of Turkish youth for their sovereignty, morality, socio-political thinking and worldview in the field of protection of the sanctity and stability of existing rules and norms of behavior in society in the Book of Dede Korkut epos." We see that all the heroes, from the commander-in-chief to the youngest, are ready to sacrifice their lives to protect their homeland. In the saga, Oghuz-Turkish mothers educate their sons, who defend the homeland, and say: *"Let the son not fly off the mountain, let the son not flow into the water, let the son not be captured by the perverse enemy."*

The Oghuz Turks were severely punished for returning and fleeing without defending their comrades. Thinking that his son had fled the battlefield, Gazan Khan said: *"I will divide him into six divisions and throw him at the crossroads so that no one will leave his comrade in battle."* In order to instill in the younger generation a sense of love for the motherland, to introduce and love the motherland, the saga is consistently given knowledge and information. Family attitudes and behaviors in the Turkic peoples refer to the sacred values, among which the honor and dignity of the Mother is paramount, and our ancestors, the Oghuz, equated the Mother's right with the right of God. If we pay attention to the saga, we see that mutual respect and love between family members, high appreciation of loyalty and kindness is one of the important ethno-psychological factors. is our source of reference. Among the psychological qualities instilled in the Turkish generation in the formation of the behavior and attitudes of the young generation, honesty and zeal are considered to be one of the most highly valued psychological qualities. Honor and zeal, highly valued by the Turkic peoples, were highly valued by the Oghuz Turks as a moral and psychological quality, and they always reflected in their behavior and attitudes that they were ready to die for it. In the saga, honor and zeal are characterized as a common ethnopsychological quality for the Oghuz Turks, and they are the first among the psychological qualities instilled in the formation of the personality of the young generation that is still growing today.

Customs and traditions play a key role in regulating the behavior and attitudes of each nation. Customs and traditions, as an integral part of the mental image of the people, are passed down from generation to generation and play a key role in the management of behavior. Therefore, traditions are considered the national values of each ethnos. Ethnic traditions are organically connected with the feelings of one or another ethnos, people. These traditions, as components of the human psyche, are strengthened and passed down from generation to generation. The family values given in the epos "Kitabi-Dada Gorgud" are a vivid example of this. Thus, the saga says that when an Oghuz warrior gets married, he sends an envoy to get the girl's consent in the presence of his parents and close relatives. The boy's father laid the foundation for him to become a full member of society, a new owner, by giving his newly married son a separate house and wealth. From the first day of their marriage, the Oghuz woman has been a helper and moral support to her husband, and their relationship is based on respect and esteem. Loyalty to one's wife until the end of one's life, maintaining one's wife's honor and zeal is the formula of life for an Oghuz woman. Thus, Burla Khatun, who was captured by the enemy, agreed to eat her son's roast so that the enemy would not recognize him, so that the honor of her husband Salur Qazan khan would not be violated and his honor and dignity would not be tarnished. Based on this example, we can say that

in modern times, honesty and zeal are the first qualities instilled in Turkish girls. Today, it is a source of reference for the formation of mutual behavior and attitudes of young people in married life, while preserving the marriage traditions of our ancestors in Turkish families. Because the traditions of each nation are historically formed, the form of activity and behavior passed down from generation to generation, and the rules, imagination and spiritual values that correspond to them.

In this sense, traditions are formed because of rules of activity and work that have repeatedly proved their social usefulness and positive aspects. In this sense, traditions play an important role in regulating the life of the younger generation and is the basis. Thus, ethnic custom refers to the same inherited pattern of behavior and attitudes that is repeated in a particular ethnic group or social group and becomes commonplace for each of its members. Highly appreciating the invaluable role of customs and traditions in the life of each nation, the eldest son of the Azerbaijani people Heydar Aliev noted that national customs and traditions show the richness of the national culture of each nation, its ancient historical roots. Tradition is the main regulator of relations between people in a particular ethnic group or nation. This manifests itself in relatively stable and little-changing relationships in the life of an ethnos or people. Its role is largely determined by the system of public relations it includes. When social relations, history, and social conditions change, certain changes take place in traditions. As historical circumstances change, traditions may be either progressive, reactionary, or outdated, depending on the nature of their impact on social processes.

Tradition is determined by the education system of each nation or ethnic group. Ignorance of ethnic and national heritage leads to the violation of inheritance in the social and cultural development of the people, the loss of the achievements of the people in the process of their historical development. According to the content of the article, we can say that, as in all nations, the creator of progressive traditions related to the morals, ethical norms and views of the Turkish youth is the people to whom they belong. Each new generation is confronted with these ready-made traditions, especially the feelings that regulate their family and coexistence relations, at an early age, and is brought up in the spirit of these requirements. Everyone feels obliged to follow the traditions he has learned since childhood. After consciously assimilating the norms and rules established in national traditions, they have been passed down from generation to generation, becoming a habit that has become a moral duty to the ethnos or people to which the individual belongs. At a certain stage of historical development, due to the formation of the people and the nation because of a single territory, language and culture, the traditions have acquired a nationwide, nationwide character. It should be noted that loyalty and fidelity in the Turkish family is not limited to the individual, it is reflected in his actions, behavior and attitudes. In this sense, the personal interests of any person cannot condition loyalty and fidelity in the Turkish family. In other words, the protection of the honor and dignity of the people and the village has a wide range of internal motives and occupies a central place in the system of motives. Today, he is the first among the moral and psychological qualities of the Turkish youth in family life, in being a healthy head of the family. Among the Oghuz traditions, mourning traditions are also distinguished, some of which have survived to the present day and play a key role in regulating the behavior and attitudes of young people. Injuries, which are still reflected in mourning ceremonies today. The depth of the feeling of tragedy, emotional

attachment, and the heavy sense of mourning it causes have an impact on the behavior and attitudes of Turkish youth.

While being acquainted with the saga, the presence of religious feelings, ethnic beliefs and views in the period and relations of the Oghuz is one of the main ethno psychological issues. Religious sentiments are especially evident during and before war. At the same time, when the messenger left during the marriage, they wanted a daughter "*by the command of God, by the opinion of the Prophet,*" and today they are preserved in every Turkish family. National traditions formed in a certain period of historical development of each nation are long-lived. This process sometimes happens consciously and sometimes spontaneously. Unlike legal, legalized rules and norms, moral norms enshrined in state acts and laws, coexistence and disciplinary rules, historical traditions, especially in the behavior and behavior of people, live mainly in ethnic national consciousness. Therefore, these traditions retain their historical heritage for a long time for objective and subjective reasons. In other words, any ethnos, people or nation is chosen from other nations and peoples with its own national features, including national feelings and traditions. When we pay attention to "Kitabi-Dada Gorgud", we see that the Oghuz people have a stronger sense of dreaming and dreaming. The Oghuz's try to determine the events that will take place by interpreting the dream, and in modern times, the belief in sleep has an impact on the regulation of behavior and attitudes of Turkish youth. The facts mentioned with reference to the epos "Kitabi-Dada Gorgud" are rich in factual material that is very useful for the self-awareness of Turkish youth, the ethnic and psychological past of their people and the regulation of their behavior and attitudes. Such materials allow Turkish youth not only to understand themselves, but also to get to know other ethnic groups, to correctly determine the system of treatment and relations with them. When we pay attention to the saga, we see that the Oghuz Turks attach special importance to the beauty of the younger generation. Especially in the upbringing of the younger generation, courage and generosity are instilled, and lying, cowardice, slander and betrayal are hated and unacceptable qualities, and the consciousness and thinking of Turkish youth is formed in this direction today

CONCLUSION

As can be seen, the main goal of the process of historical maturity and evolution of each nation is determined not only by the traditions of statehood, but also by the rich national and spiritual heritage, pure and supreme values. These traditions and values are intertwined and emerge as a shining embodiment of the ideological and thought system, self-consciousness and worldview of the peoples. The Turkic peoples, one of the oldest nations in the world, have made invaluable contributions to human civilization with their historically rich system of national, spiritual and moral values, and have always maintained their identity with their unshakable commitment to sublime and pure ideals. The successful harmony of the progressive traditions of the East with the values of the West in our spiritual culture also has an impact on the formation of national self-consciousness in the younger generation, bringing together different worldviews and cultures in our national thinking. The need to carry out a difficult mission to influence the development of society as a whole in a positive spirit, to pass on its genetic memory, historical identity, national heritage and identity to future generations, while preserving the historically formed high moral standards of the people with pure and healthy intentions, imposes a great responsibility on

psychology. The formation of national consciousness and national self-awareness in the younger generation is the product of a long historical development process. Thus, all socio-political events - social upheavals, motives of national struggle - leave their mark on the development of national consciousness in the younger generation (Bashirov, 2008. p.218).

The vitality of the epos "Book of Dede Korkut" is that it clearly shows the dark and light aspects of personality education: humanism and cruelty, kindness and malice, simplicity and arrogance, truth and falsehood, peace and war, friendship and enmity. reflects and calls people to the highest spiritual, moral qualities.

The saga is also of special importance in identifying and eliminating our shortcomings and shortcomings, and in finding ways to eliminate our ethnic shortcomings in general. Based on the problem we have studied, we can conclude that no one doubts that culture is the basis of differences in behavior and attitudes of different peoples. The concept of culture is as ambiguous as it is very functional. One of its most important functions is a regulatory function that determines people's behavior to one degree or another. Every nation has a colorful and unique culture. This colorful and unique culture determines the identity of nations. The cultures of the peoples of the world have historically developed not in isolation from each other, but in the sphere of interaction, and have gained high moral values.

Conditionally, the cultures of the East and the West, characterized as the two poles of world culture, have been able to reach a modern civilized stage because of interdependence and influence. The culture of each nation depends on the area, region, environment, etc. in which it lives. Although related to the factors, its connection and closeness to the line of development of world culture is unquestionable. In this sense, the culture and literature of the Turkic peoples is not only a separate branch and stage of world culture and literature, but also a key component. Turks are one of the most ancient and powerful peoples of the world. There is no nation without history. However, the differences between nations are determined by the ancient history and rich culture. Given the role of the Turks in the development of human civilization, the formation of the world socio-political model and literary and artistic thought, it is confirmed that these peoples have a different history and culture. There is no doubt that epics are an indicator of history and culture for every nation. Although the events in the saga are not true history in the full sense, they are important in terms of creating an idea of the creation of the world, the beginning of history, and the formation of humanity, society and individual peoples' views on life. Of the Turkic peoples. Is it one of the primary sources of information? Of course, the ethnic identity of each nation, the moral and ethical resources it has historically acquired have been preserved in folklore to a level not found in any other national-social institution.

We want to note that along with national values, international values also play a key role in shaping the behavior and attitudes of Turkish youth. Because a large number of fraternal peoples living in the territory of all Turkic-speaking states form a small cultural model of world culture in that state. The culture of each nation as an object is an expression of philosophical thought of people, and from this point of view, it reflects the generalized expressions of a complex nature. Culture is conceptual; it embodies the self-consciousness of people and nations.

Multinationalism and the multiculturalism it creates play a key role in the Turkish youth's understanding of the world, and in the inclusion of multicultural values in their behavior and

attitudes. Multiculturalism provides international cultural processes. This in itself creates an international socialization of Turkish youth. In modern times, when states are in the majority, international cultural relations are also developing. The existing relations (electronic relations) are important in terms of building interethnic relations by facilitating the rapid exchange of cultures belonging to peoples. As Turkish youth grow up with multicultural thinking, they are especially interested in building interethnic cultural ties. Multiculturalism is a cultural level consisting of many peoples living in one place (one society, one state).

Because the main carriers of culture are individuals and peoples. Multiculturalism, on the other hand, is a cultural plane made up of many peoples living within a single world. Multiculturalism prevents the emergence of monotonous states and societies and prevents the formation of poor cultural regions. From this point of view, it plays the role of factors preventing wars in the regions. Multiculturalism plays the role of a rich system that ensures the rapid introduction of national culture through mixed cultures. Thanks to the formation of multiculturalism, Turkish youth have cultural ties with other nations, which in itself leads to the creation of creative and constructive integrity. Multiculturalism promotes the unity of Turkish youth with other nations and their representatives and organizes the transfer of cultural values. This contributes to the rapid spread of national culture across places. Multiculturalism ensures the international security of the people and the state. As the whole world knows, national and religious tolerance prevails in Turkic-speaking countries. No one shall be subjected to discrimination or harassment because of religion or belief, race, sex, ethnicity, political or social affiliation. As a secular state, Turkic and Turkic-speaking countries with a modern, democratic society have ensured maximum ethnic and religious freedoms, and every Turkish child born in this world is brought up in this spirit (Aliyev, 2008. p.236).

The importance of multiculturalism also lies in the fact that small nations have the opportunity to benefit from the cultural elements of large nations in the context of cultural integration. This in itself enriches the spirit of small nations. Multiculturalism generalizes the traditions and customs of many peoples. Due to this, the processes of creativity and expansion of creativity take place. It should be noted that respect for the cultural values of other peoples, along with the national culture, is one of the main qualities valued in the behavior and attitudes of every young generation growing up in a Turkish family.

REFERENCES

- Aliyev H.A. (2000) Speech at the solemn jubilee ceremony dedicated to the 1300th anniversary of the epos "Book-Dada-Korkud". "Respublika" (Republic) newspaper, Baku: April 11.
- Aliyev R.I. (2008) Mentality. Baku: Maarif, 236 p.
- Aliyev R.I. (2000). Şəxsiyyətin və onun formalaşmasının etnopsixoloji əsasları. Bakı, 2000.442 səh.
- Alizade. A.A. (2003). Azərbaycan etnopsixologiyasına giriş. Baku, 2003. 352 sah.

Bayramov A.S. (2000). Reflection of ethno-psychological features in the epos "Book of Dede Korkut". Baku: Nurlan, 267 p.

Bayramov A.S. (1996). Issues of ethnic psychology. Baku: Science and life, 213 p.

Bakhshaliyev A.A. (2011). Socio-psychological essence of national-moral values of Azerbaijan. Baku: Maarif, 231 p.

Bashirov V.P. (2008) Ideas of national progress in the pedagogical thought of Azerbaijan (late XIX, early XX centuries). Baku: Oka-Offset, 318 p.

Lebedeva N.M. (2000). Etnicheskaya i kross-kulturnayapsixologiya. Pod red. V. Drujinina. Uchebnik Psixologii dlya studentov gumanitarnix vuzov. SPb.: «PITER»,

Leopold Engor. (2004). Negritude. Psixologiya negro-Afrikantsa. M.

Lure S.V. (2005). Psixologicheskaya antropologiya. M.: Izd-vo: Alma Mater.

Mid M. (1988). Kultura i mir detstva. M.: Nauka.

http://www.azerbaijans.com/content_107_az.html

<http://m.modern.az/az/news/64484#gsc.tab=0>

<https://www.trt.net.tr/azerbaycan/proqram/2014/12/18/turk-ad->

[t-v-n-n-l-ri-50-2014-152291](https://www.trt.net.tr/azerbaycan/proqram/2014/12/18/turk-ad-t-v-n-n-l-ri-50-2014-152291) 14. <https://europeisnotdead.com/european-stereotypes/>

[https://www.trt.net.tr/azerbaycan/turk-ad-t-v-n-n-l-](https://www.trt.net.tr/azerbaycan/turk-ad-t-v-n-n-l-ri/2014/10/13/turk-ad-t-v-n-n-l-ri-40-2014-154655)

[ri/2014/10/13/turk-ad-t-v-n-n-l-ri-40-2014-154655](https://www.trt.net.tr/azerbaycan/turk-ad-t-v-n-n-l-ri/2014/10/13/turk-ad-t-v-n-n-l-ri-40-2014-154655)